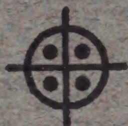

3 1761 07855760 0

KENTREKKEN
van het Verwantschaps-, Familie- en Erfrecht bij de Volken van Indonesië.

P. A. F. BLOM.

KENTREKKEN VAN HET VERWANTSCHAPS-, FAMILIE- EN ERFRECHT BIJ DE VOLKEN VAN INDONESIË.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

DR. J. M. JANSE.

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE

VOOR DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

OP

WOENSDAG 2 DECEMBER 1914, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

PETRUS ANTONIUS FRANCISCUS BLOM

KAPITEIN VAN HET OOST-INDISCH LEGER

GEBOREN TE 's-GRAVENHAGE.

's-GRAVENHAGE. — AVONDPOSTDRUKKERIJ. — 1914.

KENTREKK
F
BIJ DE

Aan

mijne Ouders en aan mijne Vrouw.

INHOUD.

VOORREDE.

Door de MOBILISATIE in actieven dienst geroepen, besloot ik de resultaten van een lange voorstudie grootendeels op te geven en een belangrijke bekorting aan te brengen in mijn proefschrift. Al viel niet te ontkennen, dat hiermee slechts een overzicht van vastgestelde feiten gegeven werd.

Als opmerking ga vooraf, dat men dwalen zou door te meenen, dat wat hier neergeschreven is, algemeen voor een bepaalde streek zou gelden. Men is dichter bij de waarheid door te verkondigen, dat men tot nog toe voor de bewoners van een zekere landstreek die en die verschijnselen heeft opgemerkt, zonder daarmee te kunnen vaststellen, dat dit overal geldend is. Zoo zijn de Padangsche Bovenlanden een staalkaart van brokjes adatrecht en een Minangkabauer zal in staat zijn om over het adatrecht van een kleinen kring om zijn woonplaats heengetrokken inlichtingen te verschaffen, maar voor een meer verwijderd deel des lands zal hij een onbetrouwbare gids blijken te zijn. Na deze opmerking zal het niemand moeilijk vallen om te kunnen constateeren, dat wij aan het begin van de adatrechtstudie staan.

HOOFDSTUK I.

DOEL VAN HET ONDERZOEK.

LITTERATUUROPGAVE. MAINE : ancient law. BACHOFEN : das Mutterrecht. MORGAN : Systems of consanguinity. LUBBOCK : on the origin of civilisation. GIRAUD TEULON : les origines de la famille. HELLWALD : die menschliche Familie. MAC LENNAN : studies in ancient history. SPENCER : principles of sociology. Vooral WILKEN: over de primitieve vormen van het huwelijk en den oorsprong van het gezin ; het matriarchaat bij de oude Arabieren. DARGUN : Mutterrecht und Raubehe; Mutterrecht und Vaterrecht. LETOURNEAU la sociologie d'après l'ethnographie ; l'évolution de la famille et du mariage. POST : Einleitung in das Studium der ethnologischen Jurisprudenz ; Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familienrechts en zijn „Grundriss". WESTERMARCK : the history of human mariage. GROSSE : die Formen der Familie und die Formen der Wirtschaft. STEINMETZ : de studie der volkenkunde. KOHLER : talrijke bijdragen in het Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft. CRAWLEY : the mystic rose. VAN OSSENBRUGGEN : oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer- en voogdijrecht. WILUTZKY: Vorgeschichte des Rechts. Voor critiek sla men op VAN VOLLENHOVEN: het adatrecht van Nederlandsch Indië, blz. 71 e. v.

Over exogamie zie men de volgende werken : FRASER : totemism and exogamy dl. IV. STEINMETZ : Die neueren Forschungen zur Geschichte der menschlichen Familie in Zeitschrift für Sozialwissenschaft, IIe bd. Dürkheim : la prohibition de l'inceste et ses origines in l'année sociologique (1897). HOWITT : the native tribes of south-east Australia. SPENCER and GILLEN : the native tribes of central Australia; idem of N.Australia (vgl. across Australia van dezelfde schrijvers).

Zonder ons te willen bezighouden met de verschillende conclusiën, die onderscheidene schrijvers (vermeld in het hierboven aangegeven litteratuuroverzicht) hebben vermeend te mogen trekken uit datgene, wat bekend is geworden door de vele bijdragen, die ons in den loop van de negentiende eeuw geworden zijn ten aanzien van de verwantschap en

het familie- en erfrecht bij de zoogenaamde primitieve volken, zoo dient toch, alvorens het onderzoek ten aanzien van de volken van Indonesië, dat wij ons in de volgende bladzijden gedacht hebben, aan te vangen, een poging gewaagd te worden om een omschrijving te geven van de verschillende instellingen, over welker verband het onderzoek zal gaan.

§ 1. MOEDERRECHT, VADERRECHT EN OUDERRECHT.

Wie zich de termen : *moederrecht, vaderrecht* 1) *en ouderrecht* 2) naast elkaar gesteld denkt, waant evenwijdige begrippen tegenover zich te zien. Hij zal denken aan verhoudingen, waarbij *hier* de moeder of de moederlijke verwantschap dezelfde rol vervult, die *daar* door den vader, *ginds* door de beide ouders of de verwanten van beiden wordt vervuld met de noodzakelijke gevolgen daarvan voor afstamming en erfrecht ; maar wie zoo denkt is op een dwaalspoor.

Als wij die begrippen één voor één ontleden, ontwaren wij immers al spoedig, dat van evenwijdigheid maar ten deele sprake is. Om practische redenen willen wij eerst het vaderrecht nagaan, en onderscheiden daarbij eene verhouding naar buiten en daarnaast eene naar binnen :

A. Verhouding naar buiten.
1°. De vader is hoofd van de verwantengroep ; bij hem berust alle macht.
2°. De waardigheid van hoofd in die groep gaat over in de mannelijke lijn.

B. Verhouding naar binnen.
1°. De afstamming wordt gerekend volgens de vaderlijn, de kinderen behooren tot de verwantengroep van den vader en hem speciaal toe.
2°. De vrouw wordt door haar huwelijk uit koop (of roof) van hare eigen groep weggenomen om over te gaan in die van den man.
3°. Wat ook wordt verdiend en door wien ook, wordt bezitting van den man, het hoofd der groep.
4°. Het erfrecht wordt uitsluitend beheerscht door de vaderlijn ; van moederszijde wordt niet geërfd.

---

1) Of zooals sommigen schrijven: matriarchaat, patriarchaat. Hoewel minder goed hebben deze termen burgerrecht verkregen, toch zullen wij ze niet gebruiken.

2) Of zooals sommigen schrijven, parenteel (cognatisch) stelsel.

Stellen wij daartegenover de kenmerken van het moederrecht, dan treft het dadelijk, dat de verhouding naar buiten hier grootendeels ontbreekt ten opzichte van de moeder zelf, doch dat men een harer mannelijke verwanten als hoofd van de groep ziet optreden, gelijk wij zullen zien, dat het bij de Minangkabauers de mama is, die de rol van den vader in het vaderrecht te vervullen heeft, al is hij natuurlijk niet in alle opzichten met een vader gelijk te stellen. Zoo krijgen wij dus :

A. Verhouding naar buiten.

- 1°. Een mannelijk verwant van vrouwszijde treedt als hoofd van de groep op.
- 2°. De waardigheid van hoofd gaat in de vrouwelijke lijn en meestal op de mannelijke leden van de groep over.

B. Verhouding naar binnen.

- 1°. De afstamming wordt beheerscht door de moederlijn; de kinderen behooren tot de moedergroep ; de vader blijft voor het familieverband zijner kinderen een vreemde.
- 2°. De man gaat niet over in de vrouwsfamilie, maar elk blijft in zijn eigen familie, in scherpe tegenstelling dus met het vaderrecht (B.2°.)
- 3°. Het huwelijksgoed is deels van de vrouw, deels van den man, deels van beiden.
- 4°. Het erfrecht of wat daarmede correspondeert is ook uitsluitend in de vrouwelijke lijn, de kinderen kunnen van den vader niet erven.

Denken wij ons ten slotte het ouderrecht ontleed, dan valt het volgende op te merken :

A. Verhouding naar buiten.

- 1°. De vader treedt meestal, namens de beide ouders, als hoofd van de groep op.
- 2°. In verreweg de meeste gevallen gaat de waardigheid van hoofd der groep van vader op zoon en dikwijls op den meest geschikten over.

B. Verhouding naar binnen.

- 1°. De afstamming is naar beide zijden, de familie van den vader is evenwaardig aan die van de moeder.

B. Verhouding naar binnen.

2°. Man en vrouw blijven elk tot hun eigen familie behooren (als bij het moederrecht).

3°. Het huwelijksgoed is deels van den man, deels van de vrouw, deels van beiden (als bij het moederrecht).

4°. Het erfrecht gaat naar beide zijden, in beide lijnen.

Het bovenstaande laat in het midden, of de, met name bij moeder- en vaderrecht onderstelde, genealogische groepen al dan niet rechtsgemeenschappen zijn, alsook of het moederrecht de neiging heeft tot vaderrecht dan wel tot ouderrecht over te gaan. Het valt te betwijfelen, of het moederrecht steeds in vaderrecht moet overgaan, want wij zullen bij het onderzoek hieronder op Borneo zoowel als op Middel-Celebes ontdekken, dat, niettegenstaande het ouderrecht daar gevonden wordt, de kinderen nog steeds tot de verwantengroep hunner moeder gerekend worden, al wordt ook de verwantschap naar vaderszijde ten volle erkend.

Dat er verder overgangsvormen van moeder- naar vaderrecht en van beide naar ouderrecht gevonden worden, en dan nog met talrijke varianten en afwijkingen, zullen wij hieronder hebben aan te wijzen.

§ 2. EXOGAMIE, ENDOGAMIE, ELEUTHEROGAMIE.

Nevens de bovenvermelde huwelijksvormen hebben wij nog eenige andere termen mee te deelen, die wij telkens te zamen met moeder-, vader- en ouderrecht zullen ontmoeten Bij de huwelijksverhoudingen toch, die zich bij primitieve volken voordoen, moet nadruk gelegd worden op de vraag : tusschen wat voor personen het huwelijk gesloten wordt. Heeft men eenige stammen of stamdeelen (geslachten) naast elkaar, dan treft men somtijds uitsluitend huwelijken aan tusschen personen uit *verschillende* stammen of deelen daarvan, terwijl elk ander huwelijk verboden is; dit verplicht huwen buiten den stam (het stamdeel) duidt men aan met den naam exogamie. Daarnaast zijn volken denkbaar, bij wie men alleen toelaat het huwelijk binnen den stam (stamdeel). Men kent er slechts het endogame huwelijk. Daarentegen treedt bij de meeste volkeren, die het stamverband kennen, een derde vorm op, namelijk de eleutherogamie : men heeft dan het recht een huwelijk te sluiten zoowel binnen zijn stam of stamdeel als daarbuiten.

Bij het eleutherogame volk ziet men wel is waar dikwijls, dat het huwelijk buiten stam of stamdeel slechts sporadisch te ontdekken is ; dit is dan het gevolg van locale omstandigheden, zooals bijv. de Dajaks die kennen ; door de voortdurende vijandschap tusschen stammen is er vanzelf haast geen neiging om buiten den stam te huwen.

Een eerste voorwaarde voor dit alles is, dat het groepenverband bestaat ; waar dit reeds verdwenen is (als op Java), kan men moeilijk van endogamie, exogamie of eleutherogamie meer spreken.

Wij zullen hier reeds zeggen te twijfelen of in Indonesië endogamie wel voorkomt; op een enkele plaats wordt dit voor heden nog wel gemeld : Zoo schreef men voor Zuid-Nias steeds, dat men daar endogamie aantrof en nu blijkt bij nadere beschouwingen, dat men daar eleutherogamie te zoeken heeft (vgl. Hoofdstuk III).

§ 3. GROEPENHUWELIJK, LEVIRAAT EN SORORAAT.

Naast de tot nog toe besproken verschijnselen verdient het groepenhuwelijk de aandacht ; niet in den zin, die aan dit woord gehecht wordt door BERNHöFT — een geslachtsverkeer, dat tusschen de mannen eener bepaalde familie en de vrouwen eener andere bepaalde familie bestaat (Zeitschrift f. vergl. R. Wissenschaft bd. VIII, blz. 404), doch in dien van KOHLER, waarbij men moet denken aan het trouwen eener rij van mannen met een rij van vrouwen, terwijl zoowel de mannen als de vrouwen gemeenbezit zijn (zie Lehrbuch der Rechtphilosophie blz. 68).

De kinderen, in zoo'n groepenhuwelijk verwekt, hebben alle vrouwen uit de rij der moeder tot moeder. Men stelle zich een groep A, waarvan wij de mannen door A en de vrouwen door a voorstellen, en een andere groep, B en b benevens groepenhuwelijk tusschen de A- en de B-groep ; dan heeft een kind, uit een vrouw b geboren, alle vrouwen van B tot moeder en alle A tot vader ; en omgekeerd heeft een a-kind alle A-vrouwen tot moeder en alle B tot vader ; men moet daarbij natuurlijk ons idee van vader en moeder loslaten, wil men niet op een dwaalspoor komen.

Als wij met het groepenhuwelijk het rechtsinstituut, dat onder den naam van leviraat (erf- of zwagerhuwelijk) bekend is, in verband brengen, dan is het, omdat velen vermeenen, dat men den oorsprong daarvan in het groepenhuwelijk moet zoeken. Onder leviraat verstaat men de gewoonte, die bij vele volken bestaat, om na den dood van den man diens naaste bloedverwanten in de manslijn en dan gewoonlijk de broe-

der, meestal dan de jongere broeder en minder dikwijls de oudere, of wel een neef, de plaats als echtgenoot bij de weduwe te doen innemen. Verklaarde MAINE dit instituut uit de begeerte om bij de kinderlooze weduwe een zoon te verwekken, gelijk hij bij de Hindoe's zag, MAC LENNAN zocht daarentegen den oorsprong in de polyandrie (meermannendom), terwijl weer een andere schrijver verband zocht met de promiscuïteit LETOURNEAU ten slotte, gaf de onbeschermdheid van de vrouw als oorzaak aan.

Met het leviraat loopt parallel een verschijnsel, dat door FRASER met den naam van sororaat is bestempeld, en waaronder wij te verstaan hebben de gewoonte, door tal van volken gevolgd, welke den man wettigt om òf na den dood van zijne vrouw (wisselhuwelijk) òf reeds bij haar leven een jongere zuster of andere verwante tot echtgenoote te nemen. Het verschijnsel in zijn eersten vorm is een tegenhanger van het leviraat ; wat daar voor de weduwe geldt, gaat hier voor den weduwnaar op. Het verschijnsel, door POST reeds opgemerkt in zijn „Anfänge des Rechts- und Staatslebens", werd door FRASER in zijn jongste werk meer op den voorgrond gebracht en met den naam sororaat bestempeld.

§ 4. MEERMANNENDOM, EENVROUWENDOM, MEERVROUWENDOM.

Onder de verschillende verhoudingen tusschen mannen en vrouwen trekt voorts de aandacht het meermannendom (polyandrie) ; reeds in de klassieken wordt van het verschijnsel, o.m. bij CAESAR, gewag gemaakt, die het in Britannië aantrof. De naam spreekt voor zich en veronderstelt een band tusschen een vrouw en meerdere mannen. Deze verhouding nu kan zich onder verschillende vormen voordoen ; zoo treft men haar in Tibet aan, waar eenige broeders de huwelijkssponde met een vrouw, zij het dan ook bij beurten, deelen ; daarnaast heeft men de verhouding van een vrouw met onderscheidene niet verwante mannen — een bekend voorbeeld daarvan vindt men bij een heuvelstam uit Engelsch-Indië, de Nairs.

De feitelijk meest gewone vorm is het eenvrouwendom, de verbintenis van één man met één vrouw, welke verhouding geen bespreking behoeft, daar de monogamie door geheel de beschaafde wereld is aanvaard.

Het meervrouwendom (polygamie) is een instituut, dat, dank zij den Islam, een bij uitstek groote verbreiding heeft verkregen ; de verhouding van één man met meer dan één vrouw is een rechtsinstituut, dat vooral

in Indonesië onze aandacht vraagt. Ook in niet-Mohammedaansche landen komt de polygamie veel voor ; zij mag dan ook niet als een uitsluitend Moslimsch verschijnsel aangenomen worden.

§ 5. VORMEN VAN HUWELIJKSSLUITING, HUWELIJKSGOEDERENRECHT, HUWELIJKSONTBINDING, ERFRECHT.

Bij de wijze, waarop het huwelijk gesloten wordt, moet onderscheiden worden of dit gaat volgens den Hindoeschen, Moslimschen of Christelijken ritus, dan wel volgens het inheemsche recht. Is het eerste het geval, dan is eene bespreking hier slechts in zoover op hare plaats, als daarin adatrechtelijke verschijnselen zijn overgebleven. Alleen voor zoover de huwelijkssluiting volgens het inheemsche recht plaats heeft, is daarin iets te leeren voor den samenhang met moederrecht, vaderrecht enz.

Ten aanzien van het huwelijksgoederenrecht, d.i. de wijze van toebehooren van goederen, bij het begin van of gedurende den huwelijkschen staat verkregen, aangebracht of verworven, valt op te merken, dat in streken, waar het bezit grootendeels communaal is (b.v. in handen eener familie als rechtspersoon)— hier voor gronden, elders ook voor roerende zaken — niet aan bezitsrecht van de gehuwden op zulk goed, maar slechts aan gebruiksrecht kan worden gedacht. Naast goederen, die niet aan man en vrouw gemeen zijn, treft men andere goederen aan, die door de wijze van verkrijging noodzakelijkerwijze tot verdeeling onder de echtgenooten leiden, tenzij een rechtsinstituut zich hiertegen verzet, zooals wij hieronder bij het vaderrecht zullen zien.

De huwelijksontbinding, de wijze, waarop een eens gesloten huwelijk onder de levenden ontbonden wordt, hangt weder ten nauwste samen met andere rechtsinstituten ; zoo strookt een huwelijksontbinding weinig met het vaderrecht — omdat de man zich alsdan van een eens gekochte zaak, i.c. de vrouw, vrijwillig ontdoet en, daar dit toevallig een levend voorwerp betreft, zulks doet door een verstooting bijv., — al leert de practijk ons, dat in streken, waar het vaderrecht inheemsch is, een huwelijksontbinding toch wel voorkomt, maar dan moet men men dit toeschrijven aan het feit, dat het vaderrecht daar verzwakt is. Men moet verder onderscheiden de ontbinding, die door den man uitgesproken wordt en de veel zeldzamer voorkomende ontbinding door toedoen van de vrouw. De huwelijksontbindingen volgens Moslimsch recht kunnen ons in dit verband geen belang inboezemen, maar des te belangwekkender zijn voor ons de huwelijksontbindingen naar inheemsch recht.

Het erfrecht sluit zich in sterke mate aan bij vaderrecht, moederrecht of ouderrecht, en naarmate een van deze rechtsinstituten overheer-

schend is, voegt zich het erfrecht daarnaar. Op dit gebied zal Indonesië een staalkaart blijken te zijn, en door de talrijke verwikkelingen en overgangsvormen zullen wij allerlei schakeeringen ontdekken. Zien wij hier reeds bij het leven de oudere zoons bevoordeeld (Gajōland), in andere streken zien wij de zusterskinderen als bevoorrechte verwanten optreden (Minangkabausche landen); elders weer worden dochters en zoons beiden tot de nalatenschap geroepen, hetzij in gelijke verhoudingen (in de meeste ouderrechtelijke landen) ; dan wel — ten nadeele van de vrouw — in ongelijke deelen (sommige streken van Celebes).

§ 6. GENEALOGISCHE EN TERRITORIALE GEMEENSCHAPPEN.

De meest voorkomende bloedgemeenschap is de stam, terwijl men daaronder het stamdeel of geslacht als een eenheid van lager orde moet stellen, en de familie daaronder volgt; eindelijk het gezin, bestaande uit moederskinderen (Minangkabausche landen), dan wel vader met vrouw(en) en kroost in vaderrechtelijke of ouderrechtelijke landen.

Bij tal van Indonesische volken zullen wij noch uitsluitend genealogische, noch uitsluitend territoriale eenheden (dorp of district) aantreffen; bij vaderrechtelijke vooral vinden wij uitsluitend genealogische, zooals in het Gajōland en bij enkele zeer primitieve stammen van Malaka als de Senoi's bijv.

Sommige genealogische eenheden zijn rechtsgemeenschappen, andere niet; zoo zien wij bij de Gajō'ers het geslacht als rechtsgemeenschap optreden, bij de Dajaks den stam ; bij de To Radja's daarentegen is de stam geen rechtsgemeenschap, wel de in één dorp behuisde familie.

Naast deze genealogische ziet men territoriale eenheden als rechtsgemeenschappen optreden, hetzij alleen, hetzij samengaande met genealogische. De meest op den voorgrond tredende territoriale eenheid is de gemeente, die hier dēså, daar weer doesoen, elders weer nagari enz. geheeten wordt 1). Hare functies zijn soms langs historischen weg gevormd, gelijk bij de Minangkabausche gemeente (nagari) het geval is. Soms ziet men federaties van gemeenten optreden als eenheid van hooger orde, gelijk bijv. in de Padangsche Bovenlanden het geval is. De vraag zal nu moeten rijzen, of er verband is te ontdekken tusschen het genealogisch dan wel territoriaal karakter der rechtsgemeenschappen eenerzijds en het voorkomen van vader-, moeder- of ouderrecht anderzijds.

Na te gaan, of iets te zeggen valt over het actuëel verband van deze inzettingen in Indonesië, is het doel van de volgende bladzijden.

---

1) Vgl. v. VOLLENHOVEN: Miskenningen van het adatrecht, blz. 3 e.v

HOOFDSTUK II.

HET MOEDERRECHT IN INDONESIE.

LITTERATUUROPGAVE. VERKERK PISTORIUS: Studiën over de inlandsche huishouding in de Padangsche Bovenlanden. VAN HASSELT : Volksbeschrijving dl. III van VETH's Midden-Sumatra. WILKEN : over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras ; de verbreiding van het matriarchaat op Sumatra. DE WAAL VAN ANCKEVEEN : in adatrechtbundel I. Adatrechtbundel VI. VAN VOLLENHOVEN : het adatrecht van Nederlandsch-Indië. VAN DER TOORN : over de feesten, die in gebruik zijn bij de Maleiers van de Padangsche Bovenlanden in T. B. G. deel 25, VAN EERDE : een huwelijk bij de Minangkabausche Maleiers. Zeden en gesprekken in T.B.G. deel 44. DE ROOY : de positie der volkshoofden in een gedeelte van de Padangsche Bovenlanden in I. G. 1890. KREEMER : aanteekeningen omtrent het Minangkabau-Maleische familiebezit in I. G. 1909. WILLINCK : het rechtsleven bij de Minangkabausche Maleiërs. WESTENENK : de Minangkabausche Nagari. NEUMANN : Schets der afdeeling Laboean-Batoe in T. B. G. deel 26 ; het Panè-, en Bilastroomgebied in A. G. reeks 2. dl. II en III. Nota betreffende het landschap Kota Pinang in mededeelingen E. B. II. RYN VAN ALKEMADE : reis van Siak naar Poelau Lawan in A. G. 1887. HYMANS VAN ANROOY: Siak Sri Indrapoera in bijdr. deel 30. Obrien: rapport omtrent de tegenwoordige politiek en economische verhoudingen en toestanden in Kampar-Kirilanden in A. G. 1906 en 1907. GRAAFLAND : de verbreiding van het matriarchaat in het landschap Indragiri in bijdr. reeks 5 deel II. Nota over het soeltanaat Indragiri in mededeelingen E. B. III. Nota over de onderafdeeling Tebo van de residentie Djambi in T. B. B. 1911. Ueber das Recht der Urstämme in Malaka in Zeitschrift für Vergleichende R. Wissenschaft band. 21. MARTIN : die Inlandstämme der Malayischen Halbinsel. WILKINSON : papers on Malay subjects. Life and customs deel I.

§ 1. HET GEBIED VAN HET MOEDERRECHT.

De grootste verbreiding van het moederrecht vinden wij op het eiland Sumatra en wel in de Minangkabausche landen, welke door hunne bewoners niet zonder overdrijving „alām Minangkabau" genoemd worden. Deze merkwaardige bevolking heeft zich van het bergland van Middel-Sumatra uit naar het Oostelijke laagland uitgebreid tot aan de kusten van Siak en tot op het Maleische schiereiland, vanwaar ze wellicht afkomstig zijn. Ook elders komt moederrecht voor. Achtereenvolgens worden hieronder nu behandeld :

a. De Padangsche Bovenlanden.
b. De nederzettingen aan de Panè- en Bila-rivieren.
c. Die aan de Siak- en Rĕkanrivieren.
d. Die aan den Kampar.
e. Die aan den Koeantan.
f. Die van den Batang Hari.
g. Het eiland Enggano.
h. De bevolking van het Schiereiland Malaka.
i. Kisar, Leti, en sommige deelen van de Timorgroep.

§ 2. PLAATSELIJKE EIGENAARDIGHEDEN VAN HET MOEDERRECHT.

a. DE PADANGSCHE BOVENLANDEN.

1°. Wij zijn hier in het klassieke land van het *moederrecht* met allen aankleve van dien, een moederrecht gepaard gaande met *exogamie,* niet van stam tot stam, noch van soekoe tot soekoe, maar van geslacht tot geslacht (kampoeăng). Het gezin (samandej) bestaat uit moeder en haar kroost, de vader behoort elders n.l. thuis in de samandej van zijne moeder met haar broeders en zusters. De meeningen zijn verdeeld ten aanzien van de vraag, of de man moet beschouwd worden al dan niet in het huis van zijne vrouw te wonen (vgl. SMIT in adatrecht bundel VI en de ROOY). Het gezin heeft een plaats in het familiehuis en krijgt daarvoor een afzonderlijke geleding (roeang) ; een mannelijk familiegenoot en *mamaś* geheeten, vertegenwoordigt de geheele familie en waakt dus over al de (vaderlooze) gezinnen in het familiehuis. Wordt dit echter te klein, dan gaat men — als een verlenging niet meer kan plaats hebben — over tot het bouwen van een nieuwe woning in de nabijheid, en zoo krijgt men dus een splitsing, en als dit in den loop der tijden zoo voortgezet is, heeft men aanschouwelijk den groei van een ge-

slacht (kampoeäng), uit een bijeenvoeging van families en haar gezinnen opgebouwd.

Het familiehuis hierboven in het kort beschreven, bestaat echter niet overal meer. Zoo zien wij in de Benedenlanden en wel in Aië Hadji, het eengezinshuis optreden. Het gezin, saboeah roemah geheeten, bestaande behalve uit vrouw en kroost uit man en schoonzoons tevens, bewoont dan één huis.

De exogamie heeft zich niet overal staande kunnen houden, en zoo vinden wij haar tot *eleutherogamie* overgegaan in de Benedenlanden. Ook is aldaar de positie van den mama formeel geschokt, daar de vader namens de ouders gezinshoofd is geworden. Materiëel is de mamaʾ nog de baas, al moet de vader als wali sarat van zijne dochter optreden. Men spreekt van den mamaʾ als wali adat ; een conflict derhalve van adat en hoekom.

2°. KOHLER wil als spoor van *groepenhuwelijk* beschouwen de gewoonte om sommige personen met eenzelfden aanspreekvorm te begroeten, een onderzoek zou echter te ver voeren. Neemt men echter aan, dat ook leviraat en sororaat survivals van groepenhuwelijk zijn, dan moet de bevolking van de Padangsche Bovenlanden eens het groepenhuwelijk gekend hebben, immers het *leviraat* wordt daar aangetroffen, wel niet in gebiedenden vorm, zooals dikwijls in vaderrechtelijke streken, maar men beschouwt het als verdienstelijk, indien de weduwe door een broeder (ouderen of jongeren) van den overleden man als vrouw wordt overgenomen (baganti of manjilieh lapieʾ).(1) Ook wordt het verschijnsel, dat onder den naam van *sororaat* bekend is, geconstateerd ; men ziet graag, dat de man na den dood der vrouw haar jongere zuster trouwt.

3°. De Islam laat de *polygamie* toe ; het inheemsche moederrecht verzet er zich in het algemeen niet tegen ? Alleen van de bevolking van de XII kotå is het verbod bekend (zelfs voor panghoeloe's en radjå's geldende) om meer dan eene vrouw te huwen.

In het algemeen kan men zeggen, dat vooral onder de bezoldigde hoofden, ambtenaren en gegoede handelaren de polygamie wordt aangetroffen ; men kan hunne vrouwen (in verband met het moederrecht) op verschillende plaatsen aantreffen.

4°. Al gaat de *huwelijkssluiting* in het algemeen naar Moslimsche wijze, het inheemsche recht spreekt toch een woordje mee ; zoo toont ons de optocht, die den bruidegom meevoert naar het huis van de bruid op

(1) Willinck (blz. 453) vermeent, dat dit niets met het leviraathuwelijk in vaderrechtelijke gemeenschappen te maken heeft.

den trouwdag, toch op aanschouwelijke wijze de werking van het moederrecht, immers meegevoerd worden de meest noodige zaken en dagelijksche benoodigdheden om het intrekken (?) van den man bij de vrouw weer te geven. Hoe de moederrechtelijke huwelijkssluiting toeging schijnt echter niet meer herkenbaar.

Het *huwelijksgoederenrecht* vraagt onze volle aandacht. In de allereerste plaats dienen wij te onderscheiden de familiegoederen, de zgn. harta poesakå, waarop de vrouw, resp. de man, elk in hun familie slechts gebruiksrecht heeft. Naast deze „erf"goederen moet men verder onderscheiden de zgn. hartâ pambâan, de hartå dapèṣ an, hartâ soearang en verder de hartā pantjarian. De twee eerste zijn verzamelbegrippen en bevatten zoowel poesaka als pantjariangoederen, onder welke laatste wij te verstaan hebben dezulke , die door eigen arbeid verkregen worden. De hartå soearang zijn ten slotte weer een soort van pantjariangoederen, evenals zulks van de hartå pambåan en van de hartå dapèṣ an gezegd kan worden. De hartå pambåan zijn dan de goederen, die de man voor het huwelijk bezat, terwijl de soortgelijke goederen van de vrouw, hartå dapèṣan geheeten worden. Daarnaast nu hebben wij verder de staande huwelijk en door gemeenschappelijken arbeid verkregen goederen, de hartā soearang. Deze goederen worden bij huwelijksontbinding verdeeld, hetzij tusschen de echtgenooten zelf, hetzij tusschen den langstlevenden echtgenoot en de familie van den overledene.

De *huwelijksontbinding* (saraṣ of batjarai) heeft plaats op verzoek van den man of van man en vrouw; daartoe worden de familiehoofden der vrouw bijeengeroepen, waarop aan de verzamelde hoofden wordt meegedeeld, dat beide echtgenooten van elkander af willen. Nadat pogingen in het werk gesteld zijn tot verzoening, wordt uitstel gevraagd tot op een bepaalden dag en, op dien dag het verzoek nogmaals herhaald zijnde, wordt de scheiding uitgesproken in tegenwoordigheid der familie, terwijl twee getuigen aanwezig zijn. De man kan dadelijk weer hertrouwen, de vrouw behoort den Mohammedaanschen termijn van ongeveer 100 dagen in acht te nemen (ᶜiddah).

De wijzen van ontbinding zijn daarnaast de gewone Moslimsche. Alleen kent men hier niet de vaste adat der voorwaardelijke verstooting, gelijk op Java, omdat dit gebruik wegens de sterke positie der vrouw overbodig is in deze landen, evenals in Atjèh, gelijk wij zullen zien.

Het *erfrecht* lijkt belangrijker dan het is, immers de hartâ poesakå zijn familiebezittingen en vormen het grootste gedeelte van de waardevolle zaken en wat nog geen hartâ poesakå is, is meestal op weg om dit

te worden. Bij deze soort van goederen hebben wij dus van een erfrecht niet te spreken en het woord *warih* in de Minangkabausche taal kan den niet-ingewijde slechts op een dwaalspoor brengen, daar het slechts aangeeft hen, die onder één mamaʒ staan. Het schijnt evenwel dat daarbij toch onderscheiden dient te worden, aangezien de naaste verwanten van een overledene van zijn aan zijn familie overgegaan goed meer profijt trekken en de verder staande verwanten er aanvankelijk dienen af te blijven. De mamaʒ is 't, die hiervoor te zorgen heeft. Zoo komen in de eerste plaats hiervoor in aanmerking het kind ten opzichte van de goederen van de afgestorven moeder, vervolgens onderling de broeders en zusters uit dezelfde moeder geboren, dan de zusterskinderen (kamanakan). Opmerking verdient hierbij, dat plaatsvervulling bekend is, zoodat kinderen voor hunne afgestorven moeder kunnen opkomen. Is er nu niemand, die voor deze bevoorrechting in aanmerking zou komen, of wel zijn die allen uitgestorven, dan worden de goederen „poesakâ bana" en onderscheiden zich van het andere familiegoed niet meer, tenzij alle warih toestemmen, dat aan dien familietak of een deel daarvan het gebruik tijdelijk verblijft (ganggam baroentoeăʒ).

Zien wij dus, dat van een eigenlijk erfrecht geen sprake is, het moederrecht belet bovendien, dat de kinderen iets van hun vader verkrijgen, al doet ons de werkelijkheid zien, dat de vader tijdens zijn leven uit zijn pantjariangoederen aan zijne kinderen geschenken geeft, welke „hibah", zooals men die giften aanduidt, alleen dan gedaan kunnen worden, als dit gaat „satahoe kamanakan", wat volgens sommigen „met voorweten van de zusterskinderen" beteekent, maar volgens anderen slaat op hunne toestemming. Dit alles is nu toch vermomd erfrecht geworden in de mannelijke lijn, en met een Moslimsch tintje, dat niet slechts in de grenslanden, waar men natuurlijkerwijze het eerst verbrokkeling van de oude adat zou verwachten, te vinden is, maar ook bij hoofden en rijke lieden van de loehaʒ Agam, in het hartje dus van den alām, terwijl het ook in de Padristreken gevonden wordt.

Zoo vindt men verder de hibah hetzij in den vorm, dien ons sommige plaatsen van de Padangsche Benedenlanden als Painan en Aiĕ Hadji te aanschouwen geven, waar de nalatenschap voor de helft aan de kinderen komt, terwijl de andere helft poesakå wordt, — dan wel, zooals in Indrapoera, waar de kinderen alles verkrijgen.

5°. Algemeen luiden de berichten, dat de stammen en geslachten in het oude Minangkabausche rijk in twee groote afdeelingen verdeeld waren, die *larèh* geheeten waren en niet verward moeten worden met de latere larasverdeeling, welke men tot 1913 in de Padangsche Bovenlanden ken-

de en die uitsluitend administratief van aard en Europeesch van herkomst was. Ten aanzien van deze larèhs heerschte tot nu toe de opvatting, dat dit twee complexen (afdeelingen) van stammen waren zonder meer ; doch, als ik WESTENENK goed begrijp, hebben wij van hem t. g. t. een opstel te verwachten, waarin aangetoond zal worden, dat die elk haar eigen gebied bewoonde (aldaar blz. 40). De beide larèhs zijn bekend onder den naam van Kotå-Piliĕng en Bodi-Tjaniagå naar de samenstellende deelen. Noch deze twee hoofdgroepen, noch de stammen, noch de geslachten, noch de geslachtenunies (of soekoe's) zijn rechtsgemeenschappen; wel (naast het stuk soekoe in een bepaald dorp) de familie. Wij zagen reeds, dat de exogamie niet van stam tot stam bestaat, maar van stamdeel (geslacht, kampoeăng) tot stamdeel; dit telt een of meerdere families, niet onaardig met den naam van *saboeah paroeïç* (al wat uit één buik afkomstig is) aangeduid, daaronder staat het gezin, dat geen rol speelt en dat, zooals wij reeds boven zagen, met den naam van *samandej* aangeduid wordt.

De *territoriale eenheid*, die zich op den voorgronddringt, is de *nagari*, de gemeente, die ten volle als rechtspersoon beschouwd kan worden, daar zij haar eigen organen en rechten heeft, op vermogensrechtelijk gebied optreden kan, handelingsbevoegd is. De door Willinck erkende uitingen van het door hem geloochende beschikkingsrecht van de nagari over den grond binnen haar gebied gaven dezen schrijver (aldaar blz. 639) aanleiding om deze met het moederrecht in verband te brengen, welke meening niet kan gehandhaafd blijven, daar dit recht (ha oelajat) overal in Indonesië voorkomt.

De nagari heeft verder zich tot *federaties* vereenigd op tal van plaatsen in de Bovenlanden ; deze vormen dus een territoriale eenheid van hoogere orde.

b. HET PANE- EN BILASTROOMGEBIED.

1°. Naast het vaderrechtelijk huwelijk, dat men aantreft in de bovenstreken, vindt men in de benedenlanden, en wel in Laboean Batoe, duidelijk de sporen van moederrecht : Bij het samandå-huwelijk (1) komt de man bij de vrouw inwonen en treedt in hare familie ; of de exogamie nog bestaat, blijkt niet.

2°. Van *leviraat* vinden wij melding gemaakt, van *sororaat* daarentegen zwijgen de bronnen ; een onderzoek is dus gewenscht.

3°. De eenvoudige mededeeling, dat de bevolking Moslimsch is, doet

---

(1) Waarbij een bruidsprijs (mahr) ons sterk aan vaderrecht doet denken ; zij wordt aan de familie van de bruid betaald.

reeds het vermoeden rijzen, dat *polygamie* bestaat; in hoeverre deze feitelijk voorkomt en of de inheemsche adat zich er tegen verzet, wordt niet vermeld.

4°. Van *huwelijkssluiting* wordt niets bijzonders vermeld, evenmin van het *huwelijksgoederenrecht*. De kinderen blijven bij *echtscheiding* aan de moeder. De verdeeling der nalatenschappen geschiedt zonder eenige wettelijke regeling, hoewel men beweert het Mohammedaansch recht te volgen.

5°. In hoeverre men in dit gebied nog van soekoe's, kampoeång enz. kan spreken, vinden wij nergens vermeld; evenals de *territoriale eenheden* zullen deze wel invloed ondervonden hebben van de hieronder te behandelen Bataksche bestanddeelen van dit gebied. (1)

c. HET STROOMGEBIED VAN DE REKAN- EN DE SIAKRIVIER.

1°. Van dit gebied zijn wij beter ingelicht geworden. De bronrivieren van den Siakstroom, de Tapoeng Kanan en de Tapoeng Kiri, ontspringen op het bergland ten O. van de afdeeling Loeboeă Sikapiëng. De bevolking dezer streken is Minangkabausch, wat o.m. blijkt uit de inrichting der huizen; het gezin bewoont met de aangehuwde zoons een roeång en heeft dan ook het oude *moederrecht* van het stamland. Van de naast Noordelijke rivier, de Rĕkan, vinden wij vermeld, dat, hoe meer men deze rivier afvaart, hoe meer het moederrecht, dat men daar ter plaatse aantreft, ontaardt. Zoo verhaalt men van de lieden van Tanah Poetih, die een verdeeling in vier soekoes kennen, dat de galar der datoeă overgaat van vader op zoon met de bijvoeging, dat dit alleen kan plaats grijpen, als de vader en de zoon van een zelfde soekoe zijn; maar soekoe heeft hier een geheel andere beteekenis dan ginds.

De soekoeverdeeling (zie de zooeven gemaakte opmerking) is verder nog gevonden in Bangka aan den beneden-Rekan met de verrassende mededeeling, dat het er een van Atjèhsche afkomst is (iets soortgelijks is bij MARTIN, bl. 855 te vinden).

Met de bevolking van de Siakrivier zijn wij niet zoo klaar; wij vinden hier een verwarring, die slechts historisch te verklaren is: Vroeger was hier een groot rijk, Gasip, (welke naam nu nog daar voortleeft), en ten tijde van dit rijk althans moet men daar het *moederrecht* gekend hebben, al meende men aanvankelijk, dat dit in de 18e eeuw door een Minangkabauer met name Radja Ketjil, een avonturier, ingevoerd was geworden.

---

(1) De Soekoes, die van Batoe Bara gemeld worden (in T. B. G. deel 17 blz. 472) hebben waarschijnlijk met die van de Minangkabauers slechts den naam gemeen.

Deze was het, die het land voor het rijk Djohor van den overwal veroverde. Nu is het een feit, dat het oude *moederrecht* (1) van Siak zich in zooverre ging verloochenen, dat het voortaan een vererving (voor zoover men daarvan kan spreken, want het is niet aangetoond, dat deze kolonisten het familiebezit na sterfgeval opgaven) in rechte lijn kende. Eene verklaring hiervoor te geven zou ons te ver voeren, wel mag meegedeeld worden, dat eene veronderstelling, als zou het oude rijk Gasip een Minangkabausche creatie zijn, het best te verdedigen is, en dat wellicht de straks te noemen Talangers nakomelingen van deze kolonisten zijn.

Overal komt de soekoeverdeeling ons tegemoet, maar men moet hier vooral voorzichtig zijn, want zelfs in vol ouderrechtelijke streken, als aan de koeala Mandau en het kustgebied, treft men de soekoeverdeeling aan, maar deze heeft uit den aard der zaak niets met de moederrechtelijke soekoes te maken. Een *moederrechtelijke* strook treffen wij weer aan in de Pertalangan. De orang Talang kan men in drie groepen verdeelen : de orang Talang Gasip (omdat zij aan de Gasip wonen), de orang Talang Mandau (naar de Mandau) en de orang Talang Dajoen (naar de Dajoen). Van het *moederrecht* der Talang Dajoen wordt geen afwijking vermeld, derhalve de *exogamie* bestaat hier nog, wat eveneens het geval is bij de orang Talang Gasip, in tegenstelling met de orang Talang Mandau, die de *eleuthoregamie* reeds kennen. Ook bij de Rajat Radja aan beide oevers van de Siakrivier wordt het *moederrecht* gevonden.

Van de zwerfstammen, die men onder den naam van orang Sakej kent, wordt een *moederrecht* met *exogamie* meegedeeld. In hoeverre afwijkingen bestaan, is niet bekend, al vermeldt men wel, dat hun adatrecht bijna gelijk is aan dat van de Minangkabauers.

2°. Van *leviraat*, noch van *sororaat* vinden wij eenige melding gemaakt,

3°. De Islām, die hier alom beleden wordt, laat de *polygamie* toe, tenzij de adat zich er tegen verzet, wat gemeenlijk uiterst plaatselijk is, gelijk wij in de Padangsche Bovenlanden zagen.

4°. Over een moederrechtelijke *huwelijkssluiting* geven ook deze streken geen licht.

Van de harta pantjarian (hier = huwelijksgoed) vinden wij vermeld, dat, bij overlijden van de vrouw, bij de orang Talang Dajoen, de zegelijkelijk tusschen man en kinderen verdeeld worden ; bij overlijden van den man komt de eene helft aan zijne verwanten en de andere helft aan de

---

(1) Dit is thans reeds geheel ouderrecht geworden vgl. Wilken deel II blz, 173. Als algemeene opmerking kan gelden, dat de juiste verhoudingen in Siak nog niet klaar uit de bronnen kunnen opgemaakt worden.

vrouw en de kinderen; bij overlijden van den man is (naar het heet) zijn eigen familie aansprakelijk voor de schulden. Voor de schulden van de vrouw kunnen (konden) kinderen daarentegen wel pandeling worden.

Huwelijksontbinding door echtscheiding komt bij de Talangers niet voor.

Het *erfrecht* geeft weinig aanleiding tot bespreking ; wat nog aan afwijking bestaat, is reeds bij het huwelijksgoederenrecht besproken. Alleen zij nog vermeld (in aansluiting met wat boven is meegedeeld) ten aanzien van het veranderen van het oude Minangkabausche erfrecht, dat wij nog tot heden ten dage het erfrecht benedenstrooms tot aan de koeala Mandau in rechte lijn zien voorkomen, wellicht ten gevolge van den Djohorschen invloed.

5°. Behalve dan de soekoe-indeeling is ons weinig bekend geworden van verdere (*genealogische* of *andere*) *eenheden*.

d. HET STROOMGEBIED VAN DEN KAMPAR.

1°. Over het algemeen kan men spreken van zuiver *moederrechtelijk* gebied. Zoo wordt vermeld van de bevolking van Gloegoer VI Kotå, van de XII Kotå Kampar en van Pangkalan Kotå Baroe, alle aan de Kampar Kanan gelegen, dat het geheel der instellingen der Padangsche Bovenlanden nog aanwezig is, *moederrecht* met *exogamie* derhalve. Slechts een paar dorpen onder Pangkalan Kotå Baroe gelegen kennen de *eleutherogamie*. Van de bevolking der Kampar-Kirilanden wordt hetzelfde vermeld, alleen mag men (behalve enkele hoofden) niet meer dan éene vrouw trouwen uit eenzelfde landschap.

2°. De mededeeling, dat de Kamparlanden dezelfde instellingen hebben als de Bovenlanden, wettigen het vermoeden, dat ten aanzien van *leviraat* en *sororaat* geen afwijkingen bestaan.

3°. Hetzelfde kan gezegd worden over het voorkomen der *polygamie*.

4°. Van de *huwelijksvoltrekking* vinden wij geen mededeelingen, terwijl het *huwelijksgoederenrecht* op gelijken voet staat met dat van de Tigå Loeha. Van *huwelijksontbinding* vinden wij voor de Kampar-Kirilanden vermeld, dat, als de man de vrouw zes maanden verlaat zonder voor haar onderhoud te zorgen, zij scheiding kan vragen (pasah).

Het *erfrecht* heeft een afbrokkeling gekregen in dien zin, dat in sommige streken de kinderen gelijke rechten hebben als de kamanakan, en hetzelfde geldt voor de Kampar Kanan, waar dit laatste overal het geval is. Men bedenke echter, dat dit slechts slaat op de pantjariangoederen (niet op familiegoed).

5°. De geheele *inrichting* van de Kamparsche maatschappij is gelijk

aan die van de Padangsche Bovenlanden, de soekoe: de boeah paroeïϛ, de nagari met al zijn rechten zijn ook hier te vinden.

e. HET STROOMGEBIED VAN DE RIVIER VAN INDRAGIRI OF KOEANTAN.

1°. Deze rivier, die o.m. de afvloeiïng van het meer van Singkaraϛ in de Padangsche Bovenlanden vormt onder den naam van Ombilins doorsnijdt Indragiri van West naar Oost. Dat de invloed van de Minangkabausche instellingen ook hier aangetroffen wordt, is, gezien de geographische ligging, niet te verwonderen. Op de algemeene stroomrichting kan men twee verticale lijnen trekken, namelijk te Batoe Sawal en te Koealå Tjenakå, wij krijgen dus drie sferen. De Minangkabausche invloed is ten Oosten van de Koealå Tjenakå verdwenen en is minder krachtig aanwezig in het gebied tusschen de lijnen Koealå Tjenakå en Batoe Sawal, terwijl het daaraan in Westelijke richting grenzende gebied het sterkst *moederrechtelijk* is.

Zoo wordt bij de orang Mamaϛ, die in de Talang Eko, de Talang Djerindjing en de Talang Kelajan en langs den bovenloop van de Tjeniakå en den Gangsal wonen het *moederrecht* met *exogamie* aangetroffen. Bij de bevolking van de Tigå Loeroeng : het gebied van Batoe Redjal, Pranap en Pematang kan men hetzelfde aantreffen, al heeft de familiewoning plaats gemaakt voor de gezinswoning en al heeft de mamaϛ een deel van zijne macht zien inboeten. Maar het sterkst is de verwording ten Oosten van Batoe Sawal ; daar is de exogamie verdwenen om plaats te maken voor de *eleutherogamie*, terwijl men vermeld vindt, dat er *moeder-* en *vaderrecht* naast elkaar voorkomen, wat afhangt van de soekoe. Is die van den man sterker, dan zegeviert het vaderrecht en omgekeerd als die van de moeder sterker is, dan vindt men het moederrecht. Dat in het eerste geval de mamaϛ afgedaan heeft, is begrijpelijk, al ziet men nog wel, dat bij echtscheiding de kinderen toch naar de moedersoekoe terugkeeren, waaruit blijkt, dat men òf kan constateeren, dat het vaderrecht hier althans uit een vroeger bestaand moederrecht is voortgekomen, dan wel dat de waarnemingen verkeerd zijn en dat men in een ouderrechtelijk gebied zit met alle gevolgen van dien. Een bewijs voor het laatste is dan wel, dat in zake het erfrecht alle kinderen gelijk opdeelen en de zusterskinderen geen aandeel in de nalatenschap hebben, zoodra er eigen kinderen aanwezig zijn.

2°. Van *leviraat* of *sororaat* vinden wij geen melding gemaakt. Voor zoover het zuiver Minangkabausch gedeelte betreft, zal men voorloopig de Bovenlandsche toestanden op dit gebied kunnen aanvaarden.

3°. De mededeeling, dat de bevolking den Islām belijdt, laat de meening toe, dat men er ook wel *polygamie* zal aantreffen ; in hoever echter andere toestanden bestaan is niet bekend.

4°. Van *huwelijkssluiting* geen mededeelingen ; van het *huwelijksgoederenrecht* daarentegen vinden wij vermeld, dat ten aanzien van de hartå soearang (gemeen huwelijksgoed) geldt, dat eigen kinderen en zusterskinderen gelijkelijk opdeelen, terwijl bij ontbinding van het huwelijk door echtscheiding man en vrouw de hartå soearang gelijkelijk verdeelen. Mocht de vrouw daarna gaan trouwen, dan wordt haar deel van de soearang goederen harte dapès an en hiervoor geldt dus de gewone adatrechtsregel, dat zij aan de vrouw blijven. De kinderen uit het eerste huwelijk kunnen daaruit nu voordeel trekken, terwijl die van het tweede huwelijk in het geheel geen aanspraak kunnen doen gelden, als de tweede echtgenoot sterft, maar komt de moeder te overlijden dan hebben de kinderen uit het eerste en die uit het tweede huwelijk gelijke rechten op de hartå. Dit voor zoover de bevolking van Batoe Rĕdjal, Pranap en Pamatang betreft. Van de bevolking meer Westwaarts is een bespreking onnoodig, daar deze zuiver Minangkabausch is. Dat het *huwelijksgoederenrecht* grooter wijziging heeft ondergaan ten Oosten van Batoe Sawal is begrijpelijk, en het *erfrecht* heeft zich daar ook naar gericht : het *parenteele verwantschapsstelsel* treedt hier op den voorgrond. Herhaaldelijk ziet men, dat bij overlijden van een der echtgenooten zijn goed onder den langstlevende en de kinderen verdeeld wordt. Dat hierbij de zusterskinderen op den achtergrond zijn geschoven geworden, baart geen verwondering; dezen komen eerst in aanmerking na de eigen kinderen.

5°. In de zuiver Minangkabausche bovenstreken ziet men de gewone *genealogische eenheden* optreden ; ten Oosten van Rĕngat is dit anders ; daar wonen de bewoners van de soekoes verspreid.

f. HET STROOMGEBIED VAN DEN BATANG HARI.

1°. Tegenover de uitvoerige mededeelingen, die er ten aanzien van het stroomgebied van de Koeantan bestaan, heet het lakoniek in een nota over Djambi, dat in boven-Djambi (waar sterke Minangkabausche kolonisatie is) de huwelijksinstellingen *moederrechtelijk* zijn, al is er overgang naar *ouderrecht* te constateeren. Alleen van de onderafdeeling Tebo wordt elders opgegeven, dat het *moederrecht* zuiver is overgenomen. De in een dorpswijk bijeenwonende verwantengroep heet er *keleboe* en voorts wordt meegedeeld, dat men door het oorspronkelijk gering aantal kolonisten de soekoeverdeeling niet kon doorvoeren en

dat de vrouw het hoofd der echtvereeniging is en de man bij haar intrekt. Het *exogamiegebod* schijnt er verdwenen.

2°. Van *sororaat* noch *leviraat* eenige mededeeling; daar de bevolking van boven-Djambi echter de instellingen van het moederland vrij zuiver heeft behouden, kan men in het algemeen zeggen, dat beide inzettingen wel verwacht kunnen worden.

3°. Van *polygamie* vindt men ten aanzien van Tebo opgemerkt, dat die niet voorkomt; men ziet wel eens een man voor de tweede maal huwen, terwijl zijn eerste huwelijk nog niet ontbonden is, maar dan is een van beide niet ernstig en krijgt men spoedig eene ontknooping in den vorm van een scheiding.

4°. De *huwelijkssluiting* heeft op Moslimsche wijze plaats en biedt niets leerzaams aan. Ten aanzien van *huwelijksgoederenrecht* en *erfrecht* kent men afwijkingen. Zoo verdeelt men bij den dood der moeder de familiegoederen, die zulks toelaten, onder de dochters, en om kwesties te voorkomen, acht men dit ook noodzakelijk. Mochten er goederen zijn, die geen verdeeling toelaten 1), dan gebruikt men ze b. v. om beurten. Overigens is het goederenrecht gelijk aan dat in de Bovenlanden, alleen kent men nog een onderscheiding in de poesaka goederen, die men in het stamland niet kent. Zoo noemt men de poesakå van de dochters de sangsekå-erfgoederen, terwijl dezulke, waarop de dochters en de zoons beiden recht hebben, pesekå-erfgoederen genoemd worden.

De *huwelijksontbinding* gaat naar Moslimsch voorschrift en vereischt geen verdere bespreking.

Het *erfrecht* gaat in de rechte lijn en is dus een afwijking van dat van het moederland. De zoons kunnen ook de sangsekå-erfgoederen erven, maar alleen als er geen dochters zijn. Ook vindt men den algemeenen regel opgesteld, dat bij gelijkheid van graad de dochters de zoons uitsluiten. Op een ander soort van erfgoederen, de zgn. pesekå-goederen, (boven reeds vermeld), hebben de zoons wel dadelijk met de zusters recht, bijv. op kostbaarheden, in tegenstelling met huizen en grond, waarop de rechten der dochters hooger aangeslagen zijn. De erfgoederen van den man nu, zoowel de sangsēkå als de pesekå, komen aan zijne kinderen, de sangsekå aan zijne dochters, de pesekå aan dochters en zoons; zijn er geen erfgenamen in de rechte lijn, dan gaat alles over aan de zusters van den man, waarbij plaatsvervulling toegelaten wordt.

5°. De *genealogische* eenheden bespraken wij boven reeds. In stede van de nagari der Bovenlanden zien wij hier het dorp.

---

1) Of wier bruikbaarheid door verdeeling zou verminderen.

g. HET EILAND ENGGANO.

1°. Over dit gebied kunnen wij kort zijn: geconstateerd is *moederrecht met eleutherogamie*, maar tevens stemmen de mededeelingen hierin overeen, dat de bevolking aan het uitsterven is en dat alle genomen maatregelen de ontvolking van dit eiland niet hebben kunnen tegengaan.

2°.—5°. Hierover zijn geene mededeelingen te doen.

h. HET SCHIEREILAND MALAKA.

1°. De Minangkabausche kolonisten hebben in den loop der tijden hunne *oorspronkelijke instellingen* niet alleen gehandhaafd, maar ook een grooten invloed uitgeoefend op de overige bevolking. Zoo verhaalt men, dat de soekoe-indeeling zoo'n machtigen invloed heeft uitgeoefend, dat de orang Sakej als de soekoe Bidoanda in hun verband werden opgesmolten, uit welk verband de stammen, die heden nog in Naning, Rembau en Malaka wonen, zijn voortgekomen.

De *exogamie* is tot op heden toe bewaard gebleven. De man, die bij zijne vrouw intrekt(?), helpt zijn schoonouders op de rijstvelden en zorgt voor de instandhouding der woning.

2°. Noch het *leviraat*, noch het *sororaat* leveren stof tot bespreking op.

3°. *Polygamie* kent men.

4°.—5°. Nadere bespreking is overbodig.

i. DE EILANDEN KISAR, LETI EN SOMMIGE DEELEN VAN DE TIMORGROEP.

1°. Van de eilanden Kisar en Leti vinden wij vermeld, dat het *moederrecht* daar gevonden wordt, al dient opgemerkt te worden, dat het er niet meer zuiver is. Er is namelijk een overgang tot *ouderrecht* ontdekt. Of dit moederrecht gepaard gaat met *exogamie* is niet bekend, wellicht is er geen stam- of geslachtverband aan te wijzen. 1)

2°.—3°. Niets.

4°. Van het *erfrecht* dient vermeld te worden, dat de zusterskinderen eerst erven als de eigen kinderen ontbreken.

5°. Niets.

De enkele streken van de Timorgroep, die het *moederrecht* kennen, zullen wij, aangezien de geheele verdere groep tot het gebied van het vaderrecht behoort, behandelen in hoofdstuk III.

---

1) Van Leti vermeldt men het stamverband (van Hoëvell in T. B. G. deel 33, blz. 212).

§ 3. MOEDERRECHTELIJKE VERSCHIJNSELEN IN VADER- OF OUDERRECHTELIJKE STREKEN.

In de eerste plaats komt hiervoor in aanmerking Atjèh, dat, hoewel ouderrechtelijk, toch hoogst belangrijke moederrechtelijke trekken bezit en wel deze, dat de vrouw in haar eigen huis blijft wonen bij hare familie, terwijl de man er slechts komt logeeren en het van de innigheid van den band, die tusschen man en vrouw bestaat, afhangt, hoe lang dat verblijf duurt. Nadere bespreking volgt in hoofdstuk IV.

In de tweede plaats dienen Borneo en middel-Celebes genoemd te worden, beide eilanden behooren tot het gebied van het ouderrecht, want men erkent zoowel verwantschap naar de vaderszijde als naar de moederszijde, maar de kinderen worden toegerekend aan den stam van de moeder. Bespreking volgt eveneens hieronder in hoofdstuk IV.

Bij de vaderrechtelijke Gajo'ers en Bataks vinden wij een moederrechtelijk inzetsel, hierin bestaande, dat de man somtijds in het geslacht van de vrouw wordt ingelijfd, voorgoed daar inwoont en aldaar erfgerechtigde wordt. De aldus gehuwde man komt met zijn kroost onder het gezag van den schoonvader ; nadere behandeling van een en ander volgt in hoofdstuk III. Ook in Zuid-Sumatra vindt men een dergelijk vaderrechtelijk huwelijk met moederrechtelijk inzetsel naast moederrechtelijk, vaderrechtelijk en ouderrechtelijk huwelijk ; zij komen daar nader ter sprake.

§ 4. SAMENVATTING.

1° Allereerst dringt zich nu de vraag op, of het moederrecht, dat wij tot nog toe onder de oogen gehad hebben en dat, oorspronkelijk met exogamie gepaard gaande 1), hier en daar reeds eleutherogaam werd, slechts huwelijk buiten het geslacht (kampoeång) vereischt, gelijk wij in de Bovenlanden aanschouwden, dan of men overal elders het huwelijk buiten den geheelen stam (het grootere complex) aanhangt. Aanvankelijk dacht men dat de Minangkabauers het huwelijk buiten de soekoe — een complex of unie van geslachten — kenden, maar sedert de verschijning van het opstel van DE ROOY is men van die dwaling teruggekeerd. Voor de hand ligt het, dat daar, waar kolonisten de instellingen overbrachten, het huwelijk buiten het geslacht ook gehandhaafd werd. De oudere schrij-

---

1) WILLINCK (blz. 30) vermeent daarentegen dat de exogamie later ontstaan is dan de endogamie.

vers hebben hieraan over het algemeen te weinig aandacht besteed en behalve van Tebo vonden wij een dergelijk nader onderzoek niet.

Als algemeene opmerking kan gelden, dat het moederrecht steeds de neiging heeft om, door inkrimping van den verboden verwantenkring, van exogaam eleutherogaam te worden ; verder zien wij soms het moederrecht overgaan (?) in vaderrecht, (b.v. in Indragiri), maar nog meer in ouderrecht. De afbrokkeling valt dan het eerst bij het erfrecht en het huwelijksgoederenrecht te constateeren.

2°. De opmerkingen over het sororaat kunnen al zeer beperkt blijven. Van een bepaald gebod is geen sprake in de Bovenlanden ; in alle overige streken zwijgen de bronnen over dit instituut, hetgeen niet te verwonderen is, daar, nadat POST het even beroerd had, FRASER eerst in 1910 de volle aandacht erop vestigde.

3°. Door het feit, dat het moederrecht veelal (?) het inwonen van den man met zich brengt en wel in het familiehuis van de vrouw (behalve dan hier en daar, waar de familiewoning door het gezinshuis is verdrongen), wordt de polygamie niet bevorderd, al verzetten zich adat en hoekom er niet tegen, zelfs is van sommige streken (b.v. de XII Kotå) gemeld, gelijk wij boven zagen, dat polygamie er in het geheel niet bestaat of niet geduld wordt.

4°. Een toevallig feit is het, dat de Minangkabausche maatschappij naast moederrecht familiebezit kent. Dit mag niet als sequeel van het moederrecht aangemerkt worden. En door dit familiebezit èn door het feit, dat wat nog geen hartå poesakå is, op weg is het te worden, heeft men daar geen eigenlijk erfrecht voor de individuen. Hoe het in de verschillende door ons behandelde streken is, zagen wij boven ; het communaal (familie) bezit, meestal gehandhaafd, is danig aan het afbrokkelen, individueel erfrecht treedt op den voorgrond, en de oude instellingen van het stamland worden door allerlei locale invloeden verdrongen.

Hand aan hand gaat hiermee gepaard, gelijk wij zagen, een wijziging van het goederenrecht en dan wel meestal in ouderrechtelijken zin, gelijk wij bijv. in beneden-Indragiri aantroffen.

5°. De algemeene verhoudingen van de genealogische tot de territoriale eenheden, zooals wij die in de Bovenlanden aantroffen, heeft zich in de verschillende koloniën niet kunnen handhaven, zoo zagen wij hier genealogische eenheden weggedrongen, elders nieuwe territoriale geschapen.

HOOFDSTUK III.

HET VADERRECHT IN INDONESIË.

LITTERATUUROPGAVE. VAN VOLLENHOVEN: het adatrecht van Nederlandsch-Indië. SNOUCK HURGRONJE: het Gajōland en zijne bewoners. WILKEN: over de verwantschap en het huwelijks- en erfrecht bij de volken van het Maleische ras. VAN OPHUYSEN: kijkjes in het huiselijk leven der Bataks. WARNECK: Das Eherecht bei den Toba-Batak in bijdragen deel 53. MEERWALDT: wijzen de tegenwoordige zeden en gewoonten der Bataks nog sporen aan van een oorspronkelijk matriarchaat? in bijdragen 5e reeks deel VII. KRUYT: de inlander en de zending. YPES: nota over Singkil en de Pak-Paklanden in T. B. G., deel 49. HEYTING: beschrijving der onderafdeeling Groot-Mandheling en Batang Natal in A. G. 1897. RIS: de onderafdeeling Klein-Mandailing enz. in bijdragen deel 46. WESTENBERG: Adat rechtsspraak en adat rechtspleging der Karo-Bataks in bijdragen deel 69. Nota over het landschap Kota Pinang in mededeelingen E. B. Afl. II. NEUMANN: het Panè- en Bilastroomgebied in A. G. reeks 2 deel II en III. KREEMER: de Loeboes in Mandhailing in bijdragen deel 66. VAN DAALEN: nota over het Alasland in A. G. 1907. Nota over Assahan in T. B. G. deel 53. RAPPARD: het eiland Nias en zijne bewoners in bijdragen deel 62 (van regeeringswege zal een werk van den controleur SCHRöDER over Nias worden uitgegeven, dat in alle opzichten schitterend belooft te worden (blijkens notulen B. G. 1914.).

HANSEN: de groep Noord- en Zuid-Pageh van de Mentaweieilanden in bijdragen deel 70. MARTIN: die Inlandstämme der Malayischen Halbinsel. Over de bevolking van de Tawaran en Putatan rivier (Britsch Noord Borneo) in Journal Straits Branch, Asiatic Society 1884. SACHSE het eiland Seran en zijne bewoners. VAN DER MIESEN: een en ander over Boeroe in M. N. Z. G. 1902 en nieuwe tocht over het eiland Boeroe in Zendingsbode 24 en 25.

VAN HOEVELL : Ambon en de Oeliassers ; de Aroeeilanden ; de Kei eilanden in T. B. G. deel 33. WILKEN : de couvade enz. in bijdragen 5e reeks, deel VI ; plechtigheden en gebruiken bij huwelijken en verlovingen, 5e reeks deel. I. GRIJZEN : mededeelingen omtrent Beloe of Midden-Timor in vh. B. G. deel 54. GALESTIN: huwelijksrecht en huwelijksgebruiken in den Timoreeschen Archipel in I. G. 1908. TEN KATE: verslag eener reis in de Timorgroep en Polynesië in A. G. reeks 2 deel XI. MEERBURG : proeve eener beschrijving van land en volk van middel-Manggaraj in T. B. G. deel 34. ROOS : het eiland Soemba in vh. T. B. G. deel 36 en in T. N. I. 1874. DE ROO VAN ALDERWERELT : Soemba in T. B. G. deel 33. JASPER : over Soembawa in T. B. B. deel 34. KLUPPEL : de Soloreilanden in T. B. G. deel 20. VAN BLOEMEN WAANDERS : Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balineezen in zonderheid die van Boedeleng in T. B. G. deel 8. (vgl. VETH : bijdragen tot de kennis van het eiland Bali in T. N. I. 1874). VAN ECK : het lot der vrouw in Bali in T. B. G. 1872 ; schetsen van het eiland Bali in T. N. I. 1878, 1879 en 1880. LIEFRINCK: Bijdrage tot de kennis van het eiland Bali in T. B. G. deel 33. VAN EERDE : aanteekeningen over de Bodha's van Lombok in T. B. G. deel 43. JASPER : het eiland Bali en zijne bewoners in T. B. B. 1913. NEEB en VAN ASBECK BRUSSE : naar Lombok. JACOBS en MEYER : de Badoejs.

§ 1. HET GEBIED VAN HET VADERRECHT.

Moest, gelijk uit het vorige hoofdstuk bleek, de groote invloedssfeer van het moederrecht in middel-Sumatra en op het schiereiland Malaka gezocht worden, het vaderrecht heeft meer vasten voet gekregen in het Noordelijk gedeelte van Sumatra en wel in de bergachtige kern van het Gouvernement Atjèh en Onderhoorigheden en in de Bataklanden. Het Gajōland en de nederzettingen der Alassers aan den bovenloop van de rivier van Singkil nl, eerst sinds het begin van de twintigste eeuw onderzocht, blijken in alle opzichten nog een machtig centrum van vaderrecht te zijn ; jammer genoeg kan ten aanzien van het Alasland niet met zekerheid gesproken worden.

De instellingen der Bataks zijn reeds lang van alle zijden bekeken en goed bekend geworden.

Het voor de baai van Tapian-na-Oeli gelegen eiland Nias en de Mentawei-eilanden moeten alevel ook, alsmede de inheemsche stammen van Malaka tot het gebied van het vaderrecht gerekend worden, terwijl wij in het Oosten van den Archipel en wel in de Molukken en op de kleine

Soenda-eilanden een ander krachtig centrum van dit instituut moeten zoeken. Achtereenvolgens zullen hieronder behandeld worden :

a. Het Gajōland.

b. Het gebied der Bataks en Alassers.

c. Het eiland Nias.

d. De Mentawei-eilanden.

e. De autochthone stammen van Malaka.

f. De bevolking van het Tawaran- en Putatanstroomgebied in Noord-Borneo.

g. De eilanden Boeroe, Ceram, Ambon en de Oeliassers, de Kei- en Aroe-eilanden in het Oosten.

h. De Kleine Soenda-eilanden (Bali enz.).

i. De Badoejs op West-Java.

§ 2. PLAATSELIJKE EIGENAARDIGHEDEN VAN HET VADERRECHT.

a. HET GAJOLAND.

1°. De Gajō'sche familie is op *vaderrechtelijken* grondslag gevestigd en het vaderrecht gaat in normale gevallen gepaard met *exogamie*, die ook gehandhaafd blijft als de stam zich om de een of andere reden is gaan splitsen. Eerst door een plechtige overeenkomst bevrijdt men zich van dezen sta-in-den-weg, zoodat de feitelijk ontstane eleutherogamie door een fictie weer in exogamie (doch met kleiner verbodskring) verandert.

De leden van een zelfde geslacht noemen zich behalve *saudörö* ook *sar'inö*, wat, „van één moeder" beteekent en te vergelijken is met het Minangkabausche saindoea̯ç. Een dergelijke uitdrukking treffen wij ook bij de vaderrechtelijke Bataks aan. Zoo vindt men bij de Karō's o.m. den term *sennina* (1) in gebruik, welke term de zelfde beteekenis heeft als sar'inö. Op grond hiervan heeft WILKEN vermeend, dat bij de Bataks het moederrecht aan het vaderrecht voorafgegaan moet zijn, en hadde hij de instellingen van de Gajō'ers gekend, dan zou hij dit ten opzichte van hen ook volgehouden hebben. Het ligt buiten het bestek van onze mededeelingen, in hoeverre de vondst van WILKEN

---

(1) WESTENBERG (blz. 469) spreekt deze afleiding tegen en verstaat er onder geslachtgenoot van dezelfde sekse.

aan zijne stelling, dat overal het moederrecht aan het vaderrecht moet zijn voorafgegaan, kracht heeft bijgezet. (1)

De algemeene uitingen van het vaderrecht kennen wij reeds. Zooals wij zagen. gaat het vaderrechtelijk huwelijk, als dit samen gaat met exogamie, gepaard met overgang van de vrouw uit haar groep in die van den man. Het huwelijk uit zich in een koop ; volgens het strenge vaderrecht wordt de vrouw dus een waardevol stuk voor den man in zijn huis, (waartegenover staat, dat de vrouw een uitzet meebrengt ten huwelijk), maar het vaderrecht is in het Gajōland niet zoo streng en de positie van de vrouw is er vrij wat beter, dan die van de Bataksche vrouw. Dit blijkt wel het best uit het feit, dat zij gedurende den huwelijkschen staat met haren echtvriend feitelijk meebezit, en als weduwe met hare kinderen het familievermogen bestuurt. Naast het huwelijk met den bruidschat als onmiskenbaar teeken van een aanwezig (of voormalig) vaderrecht heeft zich in den loop der tijden een ander rechtsinstituut ingedrongen, dat alle moeite waard is nader in betrachting genomen te worden. Door het vaderrecht verliest de vader op een gegeven oogenblik al zijne dochters door uithuwelijking, en zoowel hierom als omdat bijv. de vader waarborg wil hebben, dat zijne dochters goede echtgenooten krijgen, dan wel dat hij welgesteld zijnde, ongaarne van zijne dochters afstand wil doen, zoekt men een man, die genegen is zonder betaling van een bruidschat opgenomen te worden in de familie van de vrouw. Om den schijn te redden en de Moslimsche wet niet te overtreden, wordt dan een dollar als huwelijksgift door hem betaald. Moederrecht is dit niet, want de ingelijfde man gaat niet tot de verwanten van de moeder zijner vrouw, doch tot die van haar vader behooren. De gevolgen voor het huisgezin zijn nu anders, naarmate een Gajō'er dan wel een vreemdeling opgenomen (*geangkapt*) wordt.

Is het een landgenoot, dan is dit veelal slechts schijn ; indien hij n.l. zijn bruidschat niet kan betalen en toch het meisje huwen wil, komt hij in een dienstverhouding tot zijne schoonvader te staan ten einde door zijnen arbeid den vereischten bruidschat af te betalen. Men heeft dan te doen met het een voorbijgaand angkaphuwelijk, een diensthuwelijk, (angkap djandji, angkap sementar of angkap doedöq ödöt). Deze toestand kan dan jaren duren en ontaardt soms wel door overeenkomst in een voortdurenden, en alsdan wordt de geangkapte Gajō'er gelijk aan

1) MEERWALDT is ten opzichte van de Bataks tegen WILKEN opgekomen in een artikel vermeld in de litteratuuropgave ; VAN OPHUYSEN heeft zich echter met WILKEN voorloopig vereenigd.

den vreemdeling, die op deze wijze een huwelijk sluit. De gevolgen van een huwelijk als hierbedoeld laten zich raden : het vaderrecht is op zij geschoven en heeft plaats gemaakt voor een moederrechtelijke verhouding ; de kinderen blijven geheel in het verwantenverband van hun moeder, terwijl de man zelf ook opgenomen is. Man en kinderen behooren nu meer speciaal aan den schoonvader, anders dus dan in het zuivere moederrecht. Deze toestand blijft nu voortduren, totdat de geheele schat is afgedaan en daarna treedt het vaderrecht weer met al zijne gevolgen op, behalve als de schoonzoon gestorven is, voordat de bruidschat geheel voldaan was. Maar aan de andere zijde, indien de vrouw sterft, voordat de schuld is betaald, dan vervalt de betaling, en in zulk een geval geschiedt het wel, dat de man een ander familielid tot vrouw krijgt (spoor van sororaat ?).

De toestand nu van den geangkapten vreemdeling is geheel anders; meestal zijn het Atjèhers, die daarvoor in aanmerking komen. Dezen hebben om de een of andere reden de kust verlaten en houden zich voorloopig in het Gajōland op, totdat het in het kustgebied wat veiliger voor hen geworden is, want gewoonlijk drijft niet de zucht tot avonturen hen naar boven. Deze individuen hebben te allen tijde een gemakkelijk onthaal en opname in een Gajō'sch gezin gehad. Hebben zij kinderen verwekt en begint hun het leventje in het bergland te vervelen, dan is een voorwendsel gauw genoeg gevonden om op een nette wijze te verdwijnen en nooit meer terug te keeren, maar dat is den Gajō'ers onverschillig, want het doel van het angkappen is bereikt : het behoud hunner dochters en van haar kroost in den stam, immers een geangkapte vreemdeling kan nooit aanspraak maken op vrouw en kinderen. Wil hij zich verplaatsen, dan zal hij dit alleen dienen te doen, want zijn gezin blijft in het Gajōland, tenzij, wat zelden gebeurt, zoodanig vertrouwen door hem is opgewekt, dat hij volledig geadopteerd wordt.

2°. Het *leviraat* (of *erfhuwelijk*) komt in het Gajōland voor ; de broeder of de neef van den overledene (of wel door een fictie : men neemt een vreemdeling in de familie op) sluit dan een huwelijk met de weduwe, vooral als er kinderen zijn, maar ook zonder dat. Het strenge vaderrecht brengt mee, dat de vrouw voor hare familie als niet meer bestaande wordt aangemerkt. Ondanks dat ziet men hier toch, dat bij zoo'n tweede huwelijk aan de ouders van de vrouw hiervan kennis gegeven wordt en hun 5 dollar toegezonden wordt. Even vreemd blijft het, dat de wali der vrouw bij het tweede huwelijk weer haar vader is. Is dit wellicht een concessie van de adat aan de hoekom ? Opmerking verdient echter, dat het leviraathuwelijk niet altijd plaats grijpt ; soms vindt

men het beter, dat een jonge weduwe teruggeven wordt aan hare ouders of aan hen, die hunne plaats innemen. Ook hier dus een verzwakking van het vaderrecht.

Sororaat schijnt in het Gajōland niet aanwezig (vgl. blz. 38).

3°. De *polygamie*, als geoorloofd instituut beschouwd, komt weinig voor en dan alleen bij gegoeden en voornamen. Men spreekt dan van *bĕkrōa*, het zich een tweede vrouw nemen (dus alleen bigamie?). Van 's manszijde gaat dit dan zonder feestelijkheden gepaard.

4°. De *huwelijkssluiting* heeft als volgt plaats:

Nadat de tijd voor de huwelijkssluiting is aangebroken en bruid en bruidegom onderricht zijn geworden over de ceremoniën, die op handen zijn, en het zgn. *njĕrahan* of *njdamoe* daaraan is voorafgegaan, hierin bestaande, dat alle saudörö's van de bruid en den bruidegom zijn bijeengeroepen om mee te helpen en dit alles in de zgn. kleine nachtwake is bevestigd, wordt den volgenden dag een heilig graf bezocht, waarbij oorspronkelijk de bedoeling voorzat om den zegen te vragen van dengene, die daar begraven lag, maar dat tegenwoordig ontaard is in een pretje. Daarop volgt een feest, dat den naam van groote nachtwake draagt en ten slotte krijgt men de eigenlijke plechtigheden. Allereerst dan de binnenkomst van den bruidegom, die in plechtigen optocht, vergezeld van alle saudörö's, door die van de bruid wordt ingehaald en tijdelijk naar een ander huis gebracht, totdat te middernacht het oogenblik aangebroken is, dat de bruidegom vandaar naar het huis van den vader der bruid trekt, waarop het huwelijk volgens de gewone Moslimsche wijze voltrokken wordt. Daarna eerst worden bruidegom en bruid bij elkander gebracht.

Het *huwelijksvermogensrecht* verschilt naarmate men al of niet met een angkaphuwelijk te doen heeft. Is bij het laatste alles in handen van den man en van niemand anders, zoodat de vrouw niets kan bezitten, dit is formeel ook zoo bij het angkaphuwelijk. In zoover heeft het vaderrecht wel doorgewerkt, maar dit is slechts schijn, want al is het formeel haar man, die bezit, inderdaad is de vrouw in gemeenschap van goederen en na zijn dood bestaat die rechtstoestand tusschen moeder en kinderen, maar aan de andere zijde zorgen verwanten wel, dat de positie van de vrouw niet al te sterk wordt, al ziet men wel, dat een door haar man verlaten vrouw bijv. als zij energiek genoeg is, in het eenmaal verworvene bevestigd blijft, totdat zij opnieuw trouwt.

De *huwelijksontbinding* heeft zeer spaarzaam plaats, slechts weinigen weten het onderscheid tusschen de talaq (verstooting) en de pasah (uitspraak van den rechter op verzoek van een der partijen). Men zou

daarnaast nog den feitelijken toestand van de door haar man verlaten geangkapte vrouw kunnen noemen.

Het *erfrecht* vereischt toelichting. Het vaderrecht heeft zich hierin vooral geuit, want de erfgenamen bij uitnemendheid zijn de zoons, en de erfenis gaat hun bij het leven reeds vooruit bij het huwelijk. De vader geeft dan gewoonlijk een stuk rijstveld, een of meer karbouwen, en natuurlijk een roeang in het vaderlijk huis, tenzij het te klein is geworden. De eenige, die niet zelfstandig wordt, is de jongste zoon (bĕngsoe), die blijft te allen tijde in het vaderlijk huis en vormt met zijn vader en moeder één gezin, want hij is het, die hen op den ouden dag onderhouden moet en voor hunne begrafenis moet zorgen, kortom hij is de volgens het adatrecht aangewezen kostwinner. Daarom krijgt hij ook een erfdeel, dat het dubbele bedraagt van dat van zijne broeders ; maar daar staat tegenover, dat hij wel zal doen om zijnen broeders uit de nalatenschap na aftrek der schulden wat toe te deelen. Dit bovenstaande geldt als alle zoons tijdig gehuwd zijn ; is zulks nu niet het geval, dan neemt de laatstgehuwde in de meeste gevallen de plaats van den overleden vader in, zoodat als een jongere gaat trouwen, hij hem ook een rijstveld enz. geeft. Verder zorgt hij, dat alle zusters uitgehuwelijkt worden, in één woord hij doet, wat zijn vader anders gedaan zou hebben. Zoo gauw nu een jongere broeder in het huwelijk treedt, neemt deze de plaats in, die zijn naastvolgende had en is de andere ontslagen van al zijne verplichtingen. Begrijpelijk is het, dat dit, als de vader vroeg sterft en vele zoons nalaat en bijv. alleen de oudste getrouwd is, omslachtig wordt, zoodat dan de practijk toelaat, dat de ödöt op zij gezet wordt en men den laatstgehuwden zoon bij 's vaders dood dan optreden laat, zonder dat er telkens een verandering behoeft plaats te grijpen. Sterft de bĕngsoe en laat hij alleen dochters na, dan treedt het vaderrecht in dezen zin op, dat het erfdeel overgaat op zijne oudere broeders, die hiertegenover de verplichting hebben om voor die kinderen zorg te dragen. Dat men dan een van die kinderen geangkapt ziet worden, is begrijpelijk. Heeft de overledene zelf alleen dochters, dan treedt diens bĕngsoe op en hij zal door angkappen zorg dragen dat het geslacht van zijn broeder niet uitsterft.

Wat het erfrecht van de geangkapte dochter betreft, ziet men, dat zij een aandeel krijgt, als er geen broeders zijn en zij in angkap sah getrouwd is.

Heimelijk ziet men ook wel vaders geangkapte dochters bij het leven bevoordeelen, maar even vaak ziet men ook, dat de zoons na den dood van den vader weer alles ongedaan maken. Dat de ödöt langzamerhand

afslijt, zal, gezien het feit, dat het Gajōland hoe langer hoe meer toegankelijk is geworden voor vreemde invloeden, wel geen bevreemding verwekken.

5° Het Gajō'sche *gezin* bewoont een geleding van het familiehuis, Soms gebeurt het wel, dat twee gezinnen uit man, vrouw en kinderen bestaande in een geleding wonen ; de *familie* (*roemah*) speelt geen rol, wel daarentegen het *geslacht*. Daarnaast staat als naasthoogere eenheid de *stam*, die een eigen naam heeft. Het komt voor, dat geslacht en stam te zamen vallen, doordat de geheele stam slechts één geslacht bevat. Is het huis te klein geworden, dan bouwt men een nieuwe woning in de nabijheid en ontstaat er vanzelf een gehucht, dat ten slotte tot kampong aangroeit. Oorspronkelijk woonden de menschen van een zelfde afstamming in elkanders nabijheid (gelijk thans nog in de Gajo Loeös), maar twisten deden volksverhuizingen ontstaan. Men ziet zulks echter ook in der minne in zijn werk gaan, vooral bij geslachten, die groot zijn geworden. Men krijgt dan twee takken, die òf op zich zelf gaan wonen, òf waarvan de eene in een andere kampong neerstrijkt en daar òf zelfstandig onder een eigen hoofd (rödjö) blijft òf opgaat in den stam. De dorpen, het is reeds duidelijk, hebben hier slechts een rol van kring van samenleving, en zoo zien wij hier den volgenden toestand : De familie speelt geen rol en evenmin het gezin. Het gezag behoort bij het bestuur van stam of geslacht ; de stam als rechtsgemeenschap komt nog uit bij het solidariteitsprincipe, de geheele stam is aansprakelijk voor zijne indivuduen, die wel rechtsdragers zijn. Doordat de familie geen rechtsgemeenschap is, kan opneming alleen in stam (geslacht) plaats grijpen.

b. DE BATAKLANDEN EN HET GEBIED DER ALASSERS.

Ten Oosten van het Tobameer tot aan het kustgebied van Langkat, Deli, Serdang en hoe die kuststaatjes verder heeten mogen, in het Westen tot aan Singkil, Baroes, Si Bolga en het Rau'sche in het Zuiden en de Alas in het Noorden strekt zich het reeds lang bekend gebied van de Bataks uit, welks bevolking zich in drie groote groepen laat verdeelen en wel de Mandhailinger's in het Zuiden, de Karō's in het Noorden en de Tobaneezen in het Midden. Daaraan sluit zich het Alasland, het stroomgebied van de Singkilrivier vormend; in het Zuiden treffen wij het gebied der Loeboes aan, die op een hooge trap van beschaving niet kunnen bogen.

1°. Hoofdregel is, dat het huwelijk *vaderrechtelijk* is, gepaard gaande

met *exogamie* en wel van stam tot stam, die hier soms *marga* heet (1), dan wel van complex van stammen (die men wel *hoofdmarga* noemt) tot stam (of hoofdmarga). Een uitzondering is alleen te vinden in Padang Lawas en bij enkele marga's der Karō's, waar het huwelijk slechts binnen een zelfde geslacht (stamdeel) verboden is. In het algemeen geldt dus, dat de kinderen tot de marga van hun vader behooren, terwijl hunne moeder door het huwelijk daarin is opgenomen.

De man verlaat in den regel het vaderlijk huis niet, maar krijgt evenals bij de Gajō'ers een geleding van het huis. Men heeft hier dus weer een familiehuis, waarin de oudste der gezinshoofden het hoofd is, die den naam van *natobang* draagt. Het gewone koophuwelijk verdient geen toelichting, al is het duidelijk uit de gebezigde terminologie, dat de vrouw geheel volgens de vaderrechtelijke begrippen behandeld wordt, namelijk als een stuk zonder rechten. De varianten van het koophuwelijk als schaak- en vluchthuwelijk kunnen wij stilzwijgend voorbijgaan, terwijl verder het loonhuwelijk een tijdelijke toestand is, bij de Gajō'ers reeds besproken, evenals het moederrechtelijk inzetsel, dat wij in het Gajōland onder den naam van *angkap sah* zagen optreden en hetwelk *morsondoek hela* in het Tobalanden in Zuid-Tapian na Oeli *soemondo* heet ; maar men beweert, dat het op heden in laatstgegemelde streek verdwenen is. (WILKEN en NEUMANN spreken van *mandindinghuwelijk*). De bruidschat draagt verschillende namen (*peroendjoek*, *antaran*, *toehor boli*, *djoedjoeran* enz.) en is verschillend naar gelang van de streek. Hiertegenover staat, dat in het Singkilsche (overal?) een huwelijksgift van de vrouwsfamilie aan den man gegeven wordt, welke gift bij de Karō's den vorm van een uitzet van de vrouw heeft, in het Panè- en Bilastroomgebied ziet men als bruidsgift sieraden en kleedingstukken meegegeven worden.

Van de bevolking van de Pak-Paklanden en de Singkilrivier kan meegedeeld worden, dat het vaderrecht in hoofdzaak dezelfde verschijnselen vertoont als om het Tobameer ; ook hier kent men de margaverdeeling. Het huwelijk heet in de Pak-Pak *meroendjoek* en het schijnt, dat de vrouw daarbij wel eens goederen meebrengt, maar dan laat het vaderrecht zich gelden en behoort van de sluiting van het huwelijk af alles aan den man.

Bij het loonhuwelijk kan het volgende opgemerkt worden : de man wordt in dezen toestand met een krijgsgevangene vergeleken (anak tabanan in de Pak-Pak) martiga in het beneden-Singkilsche.

---

1) Meestal duidt men hiermede het geslacht of stamdeel aan.

Mocht het nu voorkomen, dat op het tijdstip, waarop de bruidschat van de vrouw nog niet betaald is, alle familieleden gestorven zijn, dan is de schuld rechtens vervallen en treedt het vaderrecht weer met allen aankleve van dien op, zoodat dan de vrouw den man weer volgt. Sterft de man, zonder dat hij den bruidschat heeft afbetaald, dan kan zijn broeder (welke ?) de weduwe huwen en wordt dan eveneens anak tabanan ; gebeurt dit niet, dan blijft de schuld rusten op zijn broeder (of broeders ?).

Van de bevolking van de Singkilrivier zelf zijn berichten, dat de afwijkingen van het vaderrecht door den invloed van den Islām zeer groot zijn. Men spreekt hier in stede van *marga* van *soekoe*, zonder dat wij echter aan moederrecht moeten gaan denken. Wat men elders *augkap* noemt, heet hier *mendjapit*. De *exogamie* wordt hier wel overtreden, vooral bij onderscheidene soorten van schaakhuwelijken, die men hier kent, en waarbij de partijen de familie voor een voldongen feit zetten.

Opmerking verdient, dat in Klein-Mandhailing de vader van de vrouw bedingen kan, dat de relatie tusschen haar en hare marga niet geheel verdwijnt. Daartoe ontvangt hij ook niet den geheelen koopprijs, waartegenover staat, dat de echtgenoot den schoonvader in geldzaken heeft bij te springen, hetgeen dan in mindering van den koopprijs gaat. Begrijpelijk is het, dat bij het uitbreken van twisten men zich haast om den toehor boli af te betalen of te vorderen, om zoodoende den band geheel te verbreken.

De Assahan Bataks geven geen aanleiding tot opmerkingen, die van belang zijn.

Van de Alas weten wij weinig, maar waarschijnlijk heeft men ook daar het *vaderrecht* en de *margaverdeeling* met moederrechtelijke (?) inzetting.

Van de Loeboes heet het, dat vroeger een huwelijk in de marga voorkwam en dat dan door een fictie de *exogamie* behouden werd, doordat men o.m. zijn eigen marga wegschoot.

Van de Bataksche bevolking van het Panè- en Bilastroomgebied wordt vermeld dat, al is het *vaderrecht* (met bruidschat, die echter niet geheel afbetaald wordt) daar gehandhaafd, de exogamie verloren is gegaan en *eleutherogamie* een vaste plaats heeft gekregen.

2°. Het *leviraat* vindt men hier allerwege en in zoover krijgen zij, die het erfhuwelijk met het vaderrecht doen samengaan een schijnbare bevestiging van hunne meening, maar hoe zal men dan het voorkomen van het leviraat met het moederrecht samengaande willen verdedigen, gelijk bijv. voor de Padangsche Bovenlanden of voor ouderrechtelijke streken als de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo vastgesteld is.

WILKEN vermeldt als een staaltje, hoe het leviraat invloed uitoefent op den gedachtengang der Bataksche vrouwen het volgende : „Bij gelegenheid, dat de vorst van Deli op die reis (1) door een Bataksche vrouw werd aangesproken, voegde deze Z. H. in den loop van het gesprek de woorden toe : „Wat, kent gij mij niet ? En ik ben uwe vrouw !" De verklaring dier verrassende mededeeling was, dat zij gehuwd was in de marga, waartoe Z. H. geacht werd te behooren, en dus kans had hem te huwen, om zoo te zeggen reeds zijne vrouw was (deel I, blz. 329).

De schrijver acht de opvatting dier vrouw als een werking van het leviraat, maar men kan ook vragen : heeft men hier niet met een werking van het *groepenhuwelijk* te doen ? Wanneer men den nadruk legt op het vrouw kunnen worden van elken marga-genoot van den man, dan heeft men het beeld van een groepenhuwelijk, waarbij alleen de mannenreeks is blijven bestaan.

Zijn er zoons, dan blijft het gezin voortbestaan, totdat deze volwassen zijn en huwen ; de weduwe blijft dan bij een der gehuwde zoons wonen, tenzij zij een tweede huwelijk sluit, maar altijd binnen de marga van den overledene, daar een vrouw eenmaal getrouwd in een bepaalde marga, daarin ook moet blijven.

Zijn er geen zoons, dan treedt het leviraathuwelijk op ; zoo ziet men in het Mandhailingsche, in de Karō-streken en bij de Loeboes den jongeren broeder (de oudere broeder kan geen huwelijk sluiten met de weduwe dan tegen een zoengift), als aangewezen tweede echtgenoot optreden en als deze ontbreekt, dan een oom, neef of zelfs een stiefzoon (in Panè en Bila verboden) ; dezen kunnen dan op hunne beurt de vrouw uithuwelijken aan een margagenoot van den overledene. De vrouw kan dit huwelijk in Kota Pinang ontgaan door de betaling van een som, die de helft van den bruidschat bedraagt. Of de jongere broeder ook in de Pak-Pak en de Sim-Sim als de aangewezen echtgenoot optreedt, wordt niet vermeld, wel is geconstateerd, dat de broeder of oom van vaderszijde, de vader, grootvader of gelijk men ook meldt een stiefzoon als zoodanig optreden kan.

Van het beneden-Singkilsche verkeeren wij in het onzekere ten aanzien van het feit of het leviraat gekend wordt.

Het is duidelijk, dat de positie der vrouw verschillend moet zijn, naargelang zij met hare eigen zoons een gezin blijft vormen dan wel, dat zij opnieuw als echtgenoote in een zwager- of erfhuwelijk optreedt. In het eerste geval wordt zij feitelijk hoofd van de groep, al staat zij rechtens

(1) D. w. z. op een reis door den Vorst van Deli gedaan en door WILKEN aangehaald.

onder hare zoons, terwijl zij in het laatste geval eenvoudig van echtgenoot is verwisseld, zonder daardoor hare positie te veranderen.

Van *sororaat* vinden wij alleen terloops vermelding bij YPES (blz. 526). 1)

3° Bij de Bataks is steeds de *polygamie* gevonden, door de invoering van het Christendom is bij hen, die overgegaan zijn tot deze leer, de *monogamie* ingevoerd. In het algemeen komt noch bij de Mohammedaansche, noch bij de heidensche stammen de polygamie veel voor, alleen in de Pak-Pak schijnt het tegendeel het geval te moeten zijn (ook in de Sim-Sim ?). Van het beneden-Singkilsche wordt opgegeven, dat men met niet meer dan vier vrouwen mag huwen.

4° De *huwelijkssluiting* is verschillend, naarmate men in het Oosten dan wel in het Westen zit van het Batakland. Zoo geschiedt die bij de Moslimsche Karō's voor het dorpshoofd en zijne adatborgen, in de Toba voor den radja. Overigens heeft men daarbij Moslimsch recht gekregen. Bij de Christen-Bataks heeft men natuurlijk een bevestiging van het huwelijk gekregen door den zendeling, terwijl als grondslag geldt de adatrechts-regeling van 1902 en vastgesteld op een vergadering van den grooten Kerkeraad van Madjawarna.

Als voorbeeld van een Bataksche huwelijkssluiting willen wij die nemen, welke in het Panè- en Bilagebied gevonden is geworden. Wij zien ook hier de familie evenals in het Gajōland bijeengeroepen worden (althans van de zijde van den bruidegom) om het feest te bespreken en alle hens aan dek te brengen. Nadat de koopprijs is bepaald en een goeden dag voor het voltrekken van het huwelijk is uitgezocht, wordt op dien dag de bruid naar den bruidegom gebracht. Soms komt de bruidegom zelf zijne bruid halen, of wel de huwelijksvoltrekking heeft in de woonplaats van de bruid plaats (het laatste steeds in het Gajōland), bruid en bruidegom zitten op matjes of kussens en krijgen een doelang met rijst, waarop een hard gekookt ei. Nu spreekt de talangke (een tusschenpersoon bij het huwelijksaanzoek) zijn zegen uit over het huwelijk en moedigt het bruidspaar aan te eten. Is dit geschied, dan zijn de echtelieden in het huwelijk vereenigd. Was dit zoo ten tijde, dat de Batak het heidendom nog omhelsde, het Moslimsch recht heeft aan de bovenbeschreven ceremoniën slechts weinig afbreuk gedaan. Alleen is tusschen optocht en het hierna volgende vertrek naar de woning van den man de Moslimsche huwelijkssluiting ingevoegd.

Alhoewel men bij het vaderrecht eigenlijk van *huwelijksgoederrecht*

1) De man mag de zuster van zijne vrouw eerst na den dood van de laatste huwen.

niet kan spreken, daar de man alles in het huwelijk bezit, en alles wat verdiend wordt (door wien dan ook) het zijne wordt, terwijl de vrouw als koopwaar aan den man vervalt na het sluiten van het huwelijk, ziet men toch wel, dat de vrouw goederen mee ten huwelijk brengt, gelijk bij de bevolking van het Pak-Pakland het geval is, maar den vervallen ook deze goederen aan den man. Bij de Karō's bespeurt men toch wel, gelijk wij bij de Gajō'ers konden constateeren, dat de vrouw daar te dien opzichte beter behandeld wordt. Ook hier bezit zij als vrouw met den man samen en na diens dood als weduwe met hare kinderen. Van het huwelijksgoederenrecht in het Singkilsche wordt medegedeeld, dat bij de huwelijksontbinding een ieder houdt, wat hij heeft, tenzij er een bijzondere overeenkomst bestaat. In den regel gaat alles samen in een boedel en dan is het de man, die het bewind er over voert, bij de scheiding gaat alles weer uiteen, tenzij er kinderen zijn, dan valt het deel der vrouw aan de kinderen toe, anders verkrijgt zij het zelf.

De staande huwelijk en gemeenschappelijk verworven goederen vervallen bij scheiding voor $^1/_3$ aan de vrouw en $^2/_3$ aan den man als er geen kinderen zijn, anders krijgt de man aan den Simpang Kanan alles; aan den Simpang Kiri blijft steeds de gemelde verdeeling bestaan.

Ten aanzien van het huwelijksgoederenrecht in het Panè- en Bilagebied 1) valt een groote afwijking te constateeren: als een man en een vrouw een huwelijk wenschen aan te gaan, dan behooren zij aan den landsvorst op te geven, wat zij mee ten huwelijk brengen, zullende zij anders beschouwd worden als in huwelijksgemeenschap gehuwd te zijn.

Het is echter langzamerhand gewoonte geworden om ook dan te rekenen, dat geen gemeenschap van goederen heeft plaats gehad, indien partijen of de overblijvende partij met overtuigend bewijs haar bewering kan staven.

Zijn er geen kinderen en is er geen gemeenschap van goederen geweest dan geldt: de aangebrachte goederen behoudt elk, en de gemeenschappelijk verworven goederen gedurende het huwelijk worden samen gedeeld.

De verdere mededeeling, dat „voor het overige en in alle andere gevallen worden in erfeniszaken geheel de godsdienstige voorschriften gevolgd", laat aan duidelijkheid veel te wenschen over.

De *huwelijksontbinding* vloekt met het vaderrecht en wij zien dan ook, dat deze concessie weinig plaats grijpt; in de Pak-Pak is zij zelfs verboden; alleen van het landschap Kota Pinang in het Panè- en Bilastroomgebied (waar het vaderrecht erg aan het tanen is), heet het, dat de

1) Althans voor Kota Pinang.

vrouw zich uit den echt kan losmaken tegen betaling van een prijs door den man vast te stellen.

In het beneden-Singkilsche ziet men de Moslimsche huwelijksontbinding optreden (talak en pasah), daarnaast de „kolok" waarbij de vrouw zich zelf verstooten kan, als bepaalde redenen aanwezig zijn.

De zoons treden als *erfgenamen* in het algemeen op, de vrouw heeft geen enkel recht, behalve hier en daar medebezit, gelijk wij zagen. Is een der zoons overleden, dan krijgen wij plaatsvervulling, als hij ten minste zoons heeft nagelaten, anders komen zijne broeders in aanmerking. Is echter een der zoons ongetrouwd, dan blijft de boedel onverdeeld, totdat hij in het huwelijk is getreden. Evenmin als in het Gajōland kent men vaste regels voor het erfrecht, en tracht men alles door minnelijke schikking af te doen, hetzij buiten de hoofden om dan wel, zooals in Zuid-Tapian na Oeli door hunne bemiddeling. Bij de Karō's kent men een gebruik, dat zich het best met het mondeling testament laat vergelijken; bij het naderen van den dood geeft de erflater in tegenwoordigheid van omstanders, zijne bezittingen, schulden, inschulden enz. op, en welke getuigen van dit alles afweten; anders bij WESTENBERG. 1).

Zagen wij, dat de zoons in het Gajōland bij het leven reeds hun aandeel kregen en dat de jongste hierbij de bevoorrechte was, bij de Bataks zijn dit juist de oudste en de jongste samen, terwijl alle broeders te zorgen hebben voor de ongetrouwde zusters, waar tegenover staat, dat zij bij een eventueel huwelijk haren bruidschat ontvangen. Niet overal treffen wij de zoons in die bevoorrechte positie aan. Zoo ziet men in Kepas (Pak-Pak) het verschijnsel, dat de dochters meeëerven, zij het dan ook voor een $^1/_{10}$ slechts als er broeders zijn, terwijl dit tot $\frac{1}{3}$ aangroeit, als zij er niet zijn. Bij de Sims-Sims bestaat deze bevoorrechting slechts in geringe mate; daar kunnen de meisjes slechts lijfgoederen ontvangen, terwijl de oudste zoon iets extra's mag uitzoeken; de meisjes treden hier ten volle als erfgenaam op, wanneer er geen broeders zijn; een broeder (welke ?) van den overledene beheert dan den inboedel, totdat het tijdstip gekomen is, waarop zij getrouwd zijn.

In de Singkilstreken is het erfrecht ook al aardig op weg om *parenteel* te worden, want alle kinderen ontvangen daar uit den inboedel. Als hij geen kinderen mocht hebben, dan is het de vrouw, die $\frac{1}{3}$ in ontvangst

---

1) Men vindt althans bij hem opgeteekend, dat men er wel de gewoonte kent om na den dood van zijn schuldenaar diens erfgenamen, liefst in tegenwoordigheid van getuigen, hetzij in persoon, hetzij bij gemachtigde uitdrukkelijk aan de bestaande schuld (schulden) te herinneren (ngêndes) (blz. 543).

neemt en ⅔ komen aan 's mans erven en omgekeerd als de vrouw sterft, krijgt de man ⅔ als er geen kinderen zijn,

Bij de Loeboes gaan de erfgoederen op den oudsten zoon over, is deze er niet, dan valt alles aan den oudsten broeder van den overledene toe.

50. Het gezin in het familiehuis een geleding betrekkende, heeft voor ons verder geen belang; wel echter het geslacht (stamdeel) dat *mĕrga* (marga) heet. Soms wordt daarmee ook bedoeld de stam zelf (gesplitst dan wel ongesplitst).

Betreft dit de *geneologische eenheden*, van de *territoriale* is de *koeria* of dorpsbond (district) bekend, terwijl men nog de *hoeta* of dorp kent, die een rechtsgemeenschap is, evenals (bij de Karō's) de verwantenwijk.

Van de Alas weten wij veel te weinig om een goed overzicht te geven; de naam *margö* doet ons wel de Bataksche inrichting vermoeden, maar wij weten nog steeds de kracht van dit woord niet. Ook schijnt de *soekoe* een rol te spelen, en al weten wij de rol er niet van; de afkomst van onderscheidene hoofden uit het Rau'sche doet vermoeden, dat hier een kleine importatie uit de Bovenlanden heeft plaats gegrepen.

In het Singkilsche is de naam van marga zonder verandering van beteekenis omgezet in *soekoe*, terwijl van het stamverband in het Panè en Bila-gebied opgegeven wordt, dat dit daar zeer los is geworden.

c. HET EILAND NIAS (1).

1°. Als algemeen beginsel kan gezegd worden, dat het *vaderrecht* hier de leidende vorm is.

In het Noorden is de *exogamie* het uitgangspunt. Om nu aan de bezwaren, die het verbod van huwelijk buiten den stam meebrengt te ontgaan, zijn bij de Ira Ono Lase van het centrale Oosten de stammen in onderstammen verdeeld (subtribes, zooals HOSE and Mc. DOUGALL van de Borneosche stammen spreken; stamdeel, geslacht); deze onderstammen hebben afzonderlijke namen. Voor deze geslachten bestaat de exogamie, hetgeen dus gelegenheid geeft om toch ten slotte binnen den stam te huwen. Bij de Mado Goelō vindt men een anderen toestand; daar bestaat een verbod van huwelijk tusschen een plaatselijk wisselend aantal geslachten. In afwijking van wat elders tot nog toe vermeld was, deelt SCHRÖDER mee, dat het huwelijk binnen den stam in de „Zuid"

(1) De hiervolgende aanteekeningen zijn geheel ontleend aan mededeelingen mij verstrekt door den Heer SCHRÖDER, die zooals ik boven reeds vermeldde op last der Regeering een werk over NIAS schrijft; ik betuig genoemden heer hierbij mijn welgemeenden dank.

niet verboden is, en dat voor zoover bekend er evenmin een *verbod* bestaat om buiten den stam te huwen. Dus is de slotsom, dat de vroegere meening, als zou daar *endogamie* heerschen, weggevaagd wordt en men hier *eleutherogamie* vindt. In de „Zuid" zou plaatselijk het huwelijk van kinderen van broeders en zusters geoorloofd zijn, indien het geslacht dier kinderen afwijkt van het geslacht der respectieve ouders.

Ten slotte zij meegedeeld, dat men hier natuurlijk den bruidschat vindt, die böwõ, böli niha (= koop, prijs voor een mensch i. c. de vrouw) genoemd wordt.

2° Het *liviraat* wordt ook hier plaatselijk gevonden ; de broeder heeft dan eerst recht op de weduwe(n) als er geen zoons zijn ; welke broeder de vrouw huwt, is niet met één regel vast te stellen en is meer samenhangend met plaatselijk verschillende gebruiken.

3° Het aantal vrouwen is *onbepaald* en hangt af van de finantiën van den man. Het behoeft geen betoog, dat de Moslims zich aan het maximum aantal vrouwen, dat hun door de hoekom gegeven is, zullen moeten houden, evenals de Christen-Niasser zich tot de *monogamie* zal hebben te bepalen.

4° De *huwelijkssluiting* is plaatselijk verschillend ; hieronder volgt de wijze van huwelijkssluiting bij de heidenen van twee verschillende plaatsen. Zoo hebben de volgende plechtigheden plaats bij de huwelijks voltrekking in Hilisemaetaõ: Op den voor het huwelijk bepaalden dag verzamelen zich alle verwanten in feestdos bij de vereenigde familie van het meisje; de schoonzoon slacht een varken ter eere van deze gelegenheid, de schoonvader krijgt kop en onderkaak, terwijl de rest onder de verwanten verdeeld wordt met de noodige rijst, en de beelden der voorouders worden daarbij niet vergeten. Bij deze gelegenheid wordt tevens de dag bepaald, waarop het meisje bij den man zal intrekken en op dien dag haalt de moeder met andere verwanten en meisjes de bruid (allen zoo mooi mogelijk opgeschikt) af en bij de woning van den bruidegom aangekomen, grijpt deze haar bij den pols en verklaart haar tot zijne vrouw. In Loezamanoe (Noord-Nias) krijgt men o.m. het brengen van de bruid naar de kampong van den man ; zij wordt, aldaar aangekomen op het plein, met haren man omsluierd, daarna opgevat en naar boven in het huis gedragen, (waarbij zij door eene maagd bij de hand gevat wordt). Daar moet zij dan eenen mannelijken dakrib (d. i. een groot soort) vastgrijpen, daarna wordt aan de voorvaderen kennis gegeven van de aankomst der jonggehuwden. Het huwelijk is dan gesloten, al volgen nog allerlei ceremoniën, waarvan opmerkelijk is de tijdelijke terugkeer van de vrouw naar de woning van hare ouders (zeven dagen) om daarna te-

ruggehaald te worden door den man (en de zijnen). Hem wordt door den schoonvader en verwanten der vrouw enkele huwelijksgeschenken aangeboden. Ook is het van elders bekend, dat de hoofden van bruid en bruidegom onder een zijden doek bijeengebracht worden, eerst in de woning van de bruid, daarna in die van den bruidegom, en dit alles geschiedt plaatselijk beneden de beelden der voorvaderen.

Het *huwelijksgoederenrecht* verdient uit den aard der zaak weinig bespreking, plaatselijk hebben de vrouwen recht op kippen, gouden vrouwensieraden, vrouwenkleederen en dan al of niet gecombineerd.

De man kan de vrouw afstaan door ze aan hare familie terug te geven, de band met hare verwanten wordt door het huwelijk ook hier niet overal geheel verbroken, zelfs niet na algeheele afbetaling van den bruidsschat. De weduwe heeft vrij algemeen het *vruchtgebruik* van den boedel ; de verdeeling heeft dan eerst plaats, nadat de zoons mondig zijn ; plaatselijk verschillend heeft de oudste zoon aanspraak op een grooter aandeel en ook het recht van voorkeur bijv. op klapperaanplantingen.

5°. Het aantal landschappen van Nias bedroeg vroeger omstreeks vijftig, terwijl het getal der stammen ver over de honderd bedraagt. Het landschap in het Noorden heet *öri*, en *oerceroesa* in het Zuiden, elk landschap omvat een complex van kampongs in den regel van verschillenden stamoorsprong. De stam als zoodanig heeft geen rechten, behalve op den *börönadoe* (de plaats, waar de stamvader uit den hemel is neergedaald), en deze plaats behoort aan den geheelen stam. Het landschap daarentegen heeft zijn rechten (beschikkingsrecht) op den onontgonnen grond met al wat daarop aanwezig is, het recht op het wild in de bosschen, ook op de gronden, die reeds vroeger ontgonnen zijn geweest, recht op de stranden, op de strandweiden in het algemeen, het visschen onder de kust. Het dorp heeft rechten (een lager beschikkingsrecht) op de rivier bij het dorp om daarin te visschen, op de strandweiden en op de zee bij het strand der nederzetting. De familie is ook rechtsgemeenschap en heeft recht op de van oudsher ontgonnen gronden, verder op het familievermogen, eventueel op de aanplantingen van overjarige gewassen (alles natuurlijk voor zoover het vermogen onverdeeld is gebleven) en op de voorouderbeelden. Het gezinshoofd is drager van rechten, van hetgeen bij verdeeling van het familiebezit hem persoonlijk is toegewezen, het persoonlijk verworven vermogen, van de door de betrokkenen aangelegde natte rijstvelden en overjarige aanplantingen en de huisgoden. De beslissing in de volksvergadering berust bij het landschapshoofd (of hoofden), al zal hij met de bestaande meening en stemming rekening houden, maar stemrecht bestaat niet.

d. DE MENTAWEI-EILANDEN.

1° In hoeverre men op de Mentawei-eilanden van stameenheden kan spreken is nog niet duidelijk, dientengevolge moet de vraag, of men hier *exogamie* kent, voorshands buiten bespreking gelaten worden (het huwelijk heet er verboden tusschen personen uit eenzelfde dorp).

Het *vaderrecht* schijnt men hier te vinden, al doen de gegevens, die niet duidelijk zijn, gedurig denken aan *ouderrecht*. Op de eilanden Noord-Pageh en Zuid-Pageh vindt men geen bruidschat en trouwt de jongeling, zonder dat hij iets betaald heeft. Of dan de mededeelingen over den bruidschat op de andere eilanden en met name vooral op Siberoet moeten slaan, is voorshands niet duidelijk.

2°. Van *leviraat* noch *sororaat* eenige melding.

3°. Het huwelijk der Mentaweiers is (volgens HANSEN) althans van de Pagehgroep rechtens *monogaam* (blz. 214).

4°. De *huwelijkssluiting* gaat op Noord- en Zuid-Pageh als volgt zijn gang : als de dag, die gunstig voor het huwelijk moet zijn, bepaald is, komen de vrouwelijke verwanten van de bruid hare bezittingen reeds in het huis van den bruidegom brengen. Daarop begint de eigenlijke sluiting, die plaats heeft, doordat de jongeling, nadat twee kippen geslacht zijn, bij de laatste kip vraagt of de geest van de oemah (familiewijk ?) hem gunstig gezind wil zijn en het huwelijk goedkeuren wil. Hierop zetten allen zich aan den feestdisch. De jongelieden moeten nog veertien dagen, maar buiten de aanwezigheid van genoodigden, een en ander voortzetten.

Het *huwelijksgoederenrecht* schijnt van geen belang, daar er communaal bezit bestaat ten aanzien van de waardevolle zaken, terwijl de overige goederen al heel weinig te beteekenen hebben. Men zou zeggen, dat de vrouw eigen aangebrachte goederen bezit, zooals uit de ceremoniën bij de huwelijkssluiting zou volgen.

Door eenvoudig van elkander weg te loopen (ouderrechtelijk) wordt aan de huwelijksverbintenis een einde gemaakt, terwijl ook *verstooting* schijnt te bestaan.

De vrouw schijnt wel op eenig aandeel van den boedel recht te hebben, maar dit is altijd minder dan dat van den man. Er wordt voor de Pagehgroep vermeld, dat sommige zaken aan de zoons komen, andere weer alleen aan de dochters, terwijl weer andere goederen tusschen beiden verdeeld worden. Als er geen zoons zijn dan komen de mannelijke verwanten voor een en ander in aanmerking.

5° De *dorpen* (lagai) schijnen geen rechtsgemeenschap te zijn, terwijl men in elk dorp weer een of meer stamhuizen (oemah op de Pageh-groep?) onder een hoofd (demata) aantreft; zoo noodig werken deze hoofden samen.

e. DE AUTOCHTONE STAMMEN IN MALAKA.

1°. De stammen, die het schiereiland Malaka van oudsher bewoond hebben, worden door MARTIN verdeeld in de oelotrische Samangs (in Noord-Perak en Kedah) en de Pangans (in Kelantan en Patani), de kymotriche Senoi's (in Zuid- en Oost-Perak en Noord-West-Pahang) en de lissotriche Blanda's, Besisi's (in Zuid Selangor), Mantra's (in Rembau en Malaka) en Djakoens (in Djohore). De laatste groep bestaat uit gemengde stammen met Maleisch bloed tot grondslag. Van de zuivere stammen kan men zeggen, dat de familie hier den grondslag van de samenleving vormt, terwijl men verder vermeld vindt, dat zij het *vaderrecht* hebben (of is het reeds *ouderrecht* ?).

Of bij deze laatste groepen het geslacht ontbreekt, is niet duidelijk.

2° Van *leviraat* of *sororaat* wordt geen melding gemaakt.

3° Het huwelijk is haast overal feitelijk *monogaam*. Van hoofden vindt men wel melding gemaakt, dat zij zich de weelde van meer dan een vrouw veroorloven.

4°. De huwelijksgebruiken zijn niet overal dezelfde, doch een wijze van *huwelijkssluitiug* schijnt tamelijk verbreid te zijn: Nadat de bruid dronken is gemaakt met een daarvoor speciaal bereiden drank, wordt zij opgesierd. Dan zoekt men groote mierenhoopen, waarom de vrouw dan heen moet loopen. De man moet trachten haar te vangen en is dit gelukt, dan is het huwelijk gesloten.

Sommige schrijvers trekken het bestaan der hierboven medegedeelde huwelijkssluiting in twijfel. Bij de hooger staande stammen schijnt slechts dat huwelijk geldig, dat met inwilliging der ouders gesloten wordt.

Van *huwelijksgoederenrecht* is bij de zeer primitieve stammen al heel weinig sprake, wat men nog bezit, is daar nog communaal, zoodat men het weinige, dat individueel bezeten kan worden, buiten bespreking kan laten.

De *scheiding* zoowel van man als vrouw is erkend, maar komt heel weinig voor bij de nog zuiver primitieve stammen.

Van het *erfrecht* valt heel weinig op te merken door het feit, dat bijna alles communaal bezit is en wat men heeft nog heel weinig is.

5°. De groepen der samenleving bij de zuivere stammen zijn *genealogisch*; deze leven in groepen van geringen omvang bijeen. Men trouwt dan met naburige groepen, zonder dat men nagaat of daarbij reeds bloedbanden bestaan. Hoogere eenheden kent men bij deze stammen niet.

Zijn hiermee de voornaamste bijzonderheden van de autochtone stammen behandeld, de meer of minder door de Minangkabausche of Maleische beschaving beïnvloede stammen worden hier buiten bespreking gelaten, omdat tal van berichten over hen zoo in twijfel worden getrokken, dat het oogenblik nog niet daar is om hierover goede mededeelingen te doen.

f. DE BEVOLKING VAN HET TAWARAN- EN PUTATAN-STROOMGEBIED.

1°. Van de bewoners van deze streken van Noord-Borneo vinden wij opgeteekend, dat hun huwelijk sterk *vaderrechtelijk* gekleurd is, terwijl, de bruidegom een bruidschat heeft te betalen om te kunnen trouwen; van *exogamie* kunnen geen mededeelingen gedaan worden, daar van het stamverband niet gerept wordt.

2°—4°. Alleen wordt meegedeeld, dat de zoons *erfgerechtigd* zijn, terwijl de oudste een dubbele portie ontvangt. De dochters hebben slechts recht op onderhoud tot aan hun huwelijk. Van de weduwe wordt meegedeeld, dat zij na den dood van den man het *vruchtgebruik* van den inboedel heeft en dat deze tot haren dood onverdeeld blijft.

5°. Over de verschillende *genealogische* en *territoriale* verhoudingen kunnen geen mededeelingen gedaan worden.

g. DE EILANDEN BOEROE, CERAM, AMBON EN DE OELIASSERS, DE KEI- EN DE AROE-EILANDEN.

In het Oosten moeten wij het vaderrecht voornamelijk zoeken op de Noordelijke Molukken en wel op de eilanden Boeroe en Ceram (of zooals SACHSE schrijft: Seran).

Evenals wij elders reeds zagen, wonen de gezinnen op het eiland Boeroe in het familiehuis bijeen (wat het geval niet is op Ceram). Het *vaderrecht* gaat met *exogamie* gepaard, de vrouw gaat dus evenals in de Bataklanden in den stam van den man over, en men ziet ook wel, dat een meisje op nog jeugdigen leeftijd in het huis van den aanstaanden man opgenomen wordt, een gebruik, dat men ook in het Batakland kan aanschouwen, waar men spreekt van de „schoondochter bij het rijstblok". Eerst als het meisje volwassen is, gaat men over den bruidprijs handelen. Dat het loonhuwelijk ook hier gevonden wordt, is niet te verwonderen.

Van Ceram moet vermeld worden, dat het *vaderrecht met eleutherogamie* gepaard gaat, want anders heeft de mededeeling van SACHSE (blz. 107), dat men om het uitsterven van het ras te voorkomen de exo-

gamie dient te bevorderen, geen zin. (Vgl. ook blz. 104). Van één stam wordt vermeld, dat men er geen huwelijksvormen kent.

Behalve het gewone loonhuwelijk kent men op sommige gedeelten van dit eiland het gebruik, dat de kinderen, vóór de afbetaling van den bruidsprijs geboren, aan den vader van de bruid komen en voorgoed blijven. Dit lijkt dus op het angkappen der Gajō'ers. Hetzelfde wordt van de Ambon-groep en het naburige Ceram Laoet gemeld, op welk laatste eiland het *vaderrecht* met *exogamie* schijnt gepaard te gaan. Zoowel op Boeroe als op Ceram is de positie der vrouw ondanks het vaderrecht gunstig ; in familiezaken als in die van meer algemeen belang heeft zij vrij veel te zeggen.

Daar het stamverband op Ambon ontbreekt, kan men niet melden, dat ook hier het *vaderrecht* met *exogamie* gepaard gaat. Op dit eiland ziet men soms wel den man bij de vrouw intrekken, zonder dat daardoor het vaderrecht aangetast schijnt. Meldt men van de Timor-Laoetgroep, dat het *vaderrecht* (met *exogamie*?) nog bestaat, zulks vindt men van de Babargroep ook opgeteekend (van Hoëvell blz. 191). Van de naburige Kei- en Aroe-eilanden heet het, dat deze hard op weg zijn naar het *ouderrecht*, zonder dat vermeld wordt in hoeverre dit het geval is. Op de Kei-eilanden is *exogamie* 1) geconstateerd (van Hoëvell blz. 124).

2°. Van de Aroe- en Kei-eilanden vinden wij vermeld, dat de oudste broeder het recht heeft de weduwe te huwen zonder een nieuwen bruidschat te moeten betalen ; hetzelfde van Boeroe en Ceram. 2)

3°. Gezien het feit, dat een gedeelte van de bevolking van deze eilanden Moslims zijn, anderdeels heidenen, kan men hier *polygamie* verwachten, al komt zij bijv. op de Kei-eilanden en Ceram hoogst zelden voor.

Geen betoog behoeft het, dat, waar de bevolking tot het Christendom is overgegaan, zooals de Ambonneezen, men de *monogamie* aantreft.

4°. De *huwelijkssluiting* gaat bij het gewone huwelijk op Ambon en de Oeliassers gepaard met sameneten van de bruid en bruidegom. Door de toediening van spijs aan de bruid wordt deze in het familieverband opgenomen. In hoeverre de overgang tot het Christendom hieraan een einde gemaakt heeft, is niet bekend. Ook op Boeroe vindt men het sameneten van bruid en bruidegom, daar komt nog bij, dat zij samen een sigaret of een sirihpruim gebruiken tot bezegeling van den gesloten bond.

---

1) VAN HOëVELL spreekt van exogamie, maar deelt onmiddellijk daarop mee, dat het huwelijk in eenzelfde negorij bij uitzondering plaats grijpt, doelde hij onbewust op eleutherogamie?

2) Op Boeroe mag de jongere broeder de weduwe n i e t huwen.

Van de Timor Laoet-, de Babar- en de Kei-eilanden vermeldt men eveneens het samenseten van beide partijen. Bij SACHSE vinden wij van Ceram vermeld, dat de huwelijkssluiting daar zeer eenvoudig is. Op den vastgestelden dag gaan vader en bruidegom naar het huis van de bruid en leggen op een mat, die zij daartoe uitspreiden, den bruidschat neer ; daarop neemt de vader der bruid de *harta* weg om er drie of meer armbanden van schelpen neer te leggen, waarmee het huwelijk gesloten is en de vrouw haren man volgt. Van Leti meldt men het samen drinken van het bruidspaar.

Door WILKEN wordt nog voor Ceram meegedeeld : het met den voet trappen, als symbool van machtsaanvaarding bij de huwelijksvoltrekking ; als de vrouw in het huis van den man gebracht wordt, dan moet zij op den voorbalk trappen ten teeken, dat zij ook in de echtelijke woning te bevelen heeft.

Het *huwelijksgoederenrecht* is voor echt vaderrechtelijke streken van geen belang, gelijk wij elders reeds zagen ; echter zal toch nagegaan dienen te worden, ten aanzien van de bevolking van de Kei- en Aroe-eilanden in hoeverre er een huwelijksgoederenrecht ontstaan is door het opkomende ouderrecht.

Van Boeroe wordt verteld, dat daar *echtscheiding* wel voorkomt, en dat wel in tegenwoordigheid van de familieleden onder den blooten hemel. Men maakt dan een afdakje, waaronder men een touw laat doorloopen, de man neemt nu een uiteinde in de hand en keert zijn gezicht naar de plaats, waar de zon opkomt, en de vrouw juist tegengesteld. Het oudste mannelijk familielid spreekt de scheiding uit en kapt tegelijk onder allerlei bedreigingen het afdakje en touw door en hiermee is de scheiding voltrokken.

Heeft de vrouw nu kinderen, dan blijven deze aan den man, zijn er alleen meisjes, dan krijgt de vrouw er een om haar te helpen. Men kan onmiddellijk een ander huwelijk sluiten (ook bij de Moslimsche Alfoeren ?). Ook animistische invloeden werken bij de huwelijksontbinding zooals : wanneer de vrouw geacht wordt den dood van den man veroorzaakt te hebben door bijv. overspel te plegen, dan wordt zij aan hare familie teruggegeven en de bruidprijs (harta) wordt dan teruggevraagd. De kinderen blijven bij de familie van den overledene, behalve als er meisjes zijn, dan krijgt de vrouw er toch een. Is de man op gewone wijze gestorven, zonder dat de vrouw schuld treft, dan blijft zij in de groep van den man, tenzij zij er de voorkeur aan geeft om met iemand uit een anderen stam te trouwen.

Van Ceram wordt eveneens gemeld, dat men er de echtscheiding kent,

Op eisch van den echtgenoot moet de geheele bruidschat of een gedeelte van de harta teruggegeven worden, al naarmate van den tijd gedurende welken het huwelijk gelukkig geduurd heeft. De kinderen worden gelijgelijk verdeeld, tenzij ontbinding buiten schuld van den man plaats grijpt: in dat geval vallen zij alleen den vader toe. Sterft de man, dan vervallen de kinderen aan familie van vaderszijde (SACHSE schrijft: aan de negory van den man).

Het *erfrecht* biedt ten slotte niets bijzonders aan.

5°. Naast het gezin krijgt men de familie, terwijl van geslacht nergens gesproken wordt, volgt daarop wel de stam; ten slotte kent men nog een eenheid van hoogere orde en wel de stambond. Deze bond van stammen schijnt op Boeroe alleen voor te komen en duidt men deze samenvoeging aan met *fenlolin* (*foegmolin*). Op de andere eilanden als op Ceram, Ceram Laoet, de Aroe- en Kei-eilanden komt eene groepeering van stammen voor, die mogelijkerwijze gelijkgesteld kan worden met de oude larèh-indeeling der Minangkabauers.

Men meldt voor Boeroe, dat de stam *fenna* geheeten wordt en dat men er ruim een vijftigtal op dit eiland aantreft. De toestand, zooals die in de Gajō Loeös nog aangetroffen wordt, is ook hier te vinden. Elke stam woont namelijk in zijn eigen gebied, de familie heet *soa* of *ĕtnate*; de familiewoning bestaat ook hier evenals op de Kei, en de gezinnen hebben wederom elk een afgeschoten gedeelte, zooals in het Gajōland en is elders reeds beschreven. De stamgroepeering van de Cerameezen kwam reeds boven ter sprake; men heeft hier het kenmerkende, dat één stam de heerschende is, en men spreekt dan van de *ifan latoe*. Van het familiehuis wordt op Ceram geen gewag gemaakt, terwijl men op het Westelijk gedeelte van het eiland zoogenaamde familietakken (*dati*) aantreft, die men ook op Ambon vindt en die daar de familie verdrongen. Door het feit, dat de Ambonsche familietakken met *soa* (elders voor familie zelf gebruikt) worden betiteld is er verwarring gesticht. Het stamverband bestaat op Ambon niet, evenmin de familie, die door de zooevengenoemde familietakken verdrongen zijn. Ook de Oeliassers kennen de familietakken, maar op Boeroe en de Kei-eilanden zijn zij onbekend.

Een zuiver territoriale ordening schijnt hier nog niet te bestaan en krijgt men voor Boeroe en Ceram de volgende teekening: De stam is hier rechtsgemeenschap, evenals de familie daaronder, terwijl de individuën rechtsdragers zijn. Voor Ambon schijnt dit op de familietakken te moeten worden overgedragen (wellicht voor West-Ceram ook).

h. DE KLEINE SOENDA-EILANDEN.

1°. Op deze eilandengroep, die als een langwerpige voortzetting van Java en Madoera is op te vatten, kent men in het algemeen het vaderrecht ; hier en daar, vooral in middel-Timor, ziet men het moederrecht opduiken (ingevolge immigratie), terwijl van Oost-Soembawa nog niet vaststaat, wat men daar vindt. Het best lijkt het, Bali en Lombok, en West-Soembawa (1) eerst en de rest onder den collectieven naam van Timorgroep daarna te bespreken.

A. BALI EN LOMBOK EN WEST-SOEMBAWA.

1°. Het *vaderrechtelijk* huwelijk bij de Balineezen uit zich in verschillende vormen : naast het gewone met huwelijksaanzoek kent men nog het schaakhuwelijk in twee vormen, bij de eerste waarbij de beide partijen het eens zijn en waarvan de tweede, die zeldzamer voorkomt, uit een roof van het meisje bestaat. De man is evenals elders eigenaar van de vrouw en kan haar niet alleen verstooten, maar ook verkoopen of in pand geven. Ook de Bodha's op Lombok zijn *vaderrechtelijk*.

Aangezien er van stamwezen geen sprake schijnt te zijn, kan van *exogamie* geen mededeeling gedaan worden. Als iets bijzonders vindt men van de bergdesa Sembiran (2) vermeld, dat het elders in Boelèlèng gebruikelijke huwelijk tusschen neef en nicht er verboden is (LIEFRINCK, blz. 385, 396).

Van de bevolking van West-Soembawa kan in het algemeen gezegd worden, dat zij het *vaderrecht* kent, men heeft er althans den bruidschat. Verder trekt de vrouw bij den man in, terwijl men er schaking kent, als men niet in staat is om den bruidschat te betalen. Of ook dit alles van heidensche stammen in het bergland van Bima en Dooë Donggo geheeten, opgaat, is niet gebleken.

2° Van Bali vinden wij meegedeeld, dat men er het *sororaat* kent.

Leviraat schijnt bij de hoogere kasten niet voor te komen, daar de weduwe het vruchtgebruik van een gedeelte(?) der nalatenschap heeft. Bij de Soedra's daarentegen vervielen de weduwe en hare dochters aan den vorst (en nu ?) als de overledene geen zoons, ongehuwden broeder of aangenomen zoon naliet, waaruit de gevolgtrekking te maken is, dat de vrouw anders in erfhuwelijk met dien ongetrouwden broeder trad.

---

(1) West-Soembawa behoort ethnografisch tot Lombok.

(2) Waarvan beweerd wordt, dat de inwoners de oorspronkelijke bewoners van Bali voorstellen.

3°. De *polygamie* heeft een grooten graad van ontwikkeling bereikt. Vooral de vorsten, die hier vroeger regeerden, hadden een groot aantal vrouwen. De meerderheid moet het echter met één vrouw stellen, omdat de finantiëele omstandigheden polygamie niet toelaten.

4°. De *huwelijkssluiting* heeft plaats door het feit, dat de bruid op den avond van den feestdag in triumf naar het huis van den bruidegom gedragen wordt. Als dan een deur van een daartoe in gereedheid gebracht vertrek achter het bruidspaar dicht valt, wordt het huwelijk als voltrokken beschouwd. Bij het mĕrangkat, het schaakhuwelijk met toestemming van de bruid, wordt het huwelijk gesloten geacht, als de zaak in der minne geschikt zijnde, de jongelieden in optocht naar het huis van den vader der bruid trekken om nogmaals schuld te belijden en de bruidegom den bruidschat betaald heeft.

Bij de gewelddadige ontvoering heeft de huwelijkssluiting plaats als de vader (of als deze weigert de vorst) toestemming heeft gegeven en de bruidschat aan den vader is betaald (hoe is het thans ?).

In West-Soembawa schijnt de bruidegom feestelijk rondgeleid te worden. Of dit voor dan wel na de Moslimsche huwelijkssluiting plaats grijpt, is niet bekend, terwijl zij bij de Dooë Donggo door hun priester schijnt plaats te grijpen.

Echtscheiding komt haast nooit van de zijde van de vrouw voor, maar wel kan de man afstand van zijne vrouw doen door haar te verstooten, te verkoopen dan wel te verpanden.

Het *erfrecht* op Bali beweegt zich blijkbaar in ouderrechtelijke richting, immers de dochter krijgt regelmatig één erfdeel in tegenstelling met de zoons, die er tweemaal zooveel ontvangen. De weduwe heeft van een gedeelte (?) van den inboedel het vruchtgebruik, hetzij er kinderen zijn of niet. Zijn er geen kinderen en is ook de weduwe gestorven dan gaat de boedel op de broeders en zusters van den overledene, en als die er ook niet zijn op den vorst over (aan wien nu ?).

Dit was bij de Soedra's — de groote meerderheid des volks — reeds het geval, als er geen zoons, ongehuwde broeders of aangenomen zoons waren, tenzij de koopprijs der vrouw nog niet betaald was, want dan ging de weduwe aan haar familie terug.

5°. De familie op Bali is evenmin als het gezin een rechtsgemeenschap. Dit zijn uitsluitend de desas (desa- en andere vereenigingen als soebaks enz).

Op West-Soembawa heeft men kampongs onder eigen hoofden.

B. DE TIMORGROEP.

1° Onder de Timorgroep verstaan wij behalve het eiland Timor met de omliggende eilanden Rotti, Savoe en de Solor-eilanden, ook Soemba, Soembawa, Flores en de Aloreilanden.

In het algemeen kan gezegd worden, dat men hier het vaderrecht aantreft, zoo op Timor zelf. In Koepang en omstreken gaat dit gepaard met *eleutherogamie,* van de middel-Timoreezen of Beloneezen, die uit geheel andere elementen bestaan, wordt ook het *vaderrecht* en *eleutherogamie* gemeld, al kan de verdeeling der familie op *ouderrecht* wijzen. Men kent in de eerste plaats de *alien maoen* (waartoe behooren alle mannelijke verwanten in de opgaande en neerdalende lijn, benevens hunne broeders en ongetrouwde zusters en hunne kinderen, wat de dochters betreft voorzoover zij ongetrouwd zijn en verder iemands bloedvrienden). In de tweede plaats de *cemah manèh* (waartoe de familie van iemands vrouw en de familie van de vrouwen van iemands vader, grootvader, overgrootvader enz. van vaderszijde behooren, voorzoover die vrouwen niet tot de eigen familie van de mannen behooren) en in de derde plaats: de *fettoh sawa* (bestaande uit iemands gehuwde zusters, dochters, kleindochters, tantes, oudtantes met hunne aangetrouwde familie).

Wijst de eerste verdeeling op vaderrecht, de tweede geeft ons een zwenking in ouderrechtelijke richting te zien, terwijl de derde ons toont, dat de vrouw niet door haar huwelijk uit de groep van haren vader treedt.

De bruidschat (*fettoh-folien*) wordt bij het huwelijk slechts gedeeltelijk betaald, (hiertegenover staat nu een gave van de familie der vrouw aan den man), en al zou men willen, er is steeds een gedeelte, dat niet onmiddellijk te betalen valt. Ook hier vindt men, dat, wanneer de bruidschat niet betaald is, de man bij den vader der vrouw komt inwonen, totdat alles is voldaan.

Ten slotte dient opgemerkt te worden, dat in Zuid-Tétoen (in Midden-Timor) onmiskenbaar het *moederrecht* aangetroffen wordt; de man komt daar bij de vrouw inwonen en men vermeldt, dat zij hoofd van het gezin is, terwijl de kinderen aan de vrouw behooren, behalve een (bij de hoofden twee), dat bij den dood van den man aan zijne familie wordt gegeven om het verlies van den man te vergoeden. Bij de Portugeesche Beloneezen moet het moederrecht naast het vaderrecht voorkomen. 1)

Op Soemba wordt het *vaderrecht* eveneens geconstateerd, maar nog niet duidelijk is het of daarbij de exogamie bestaat of niet.

---

1) GALESTIN blz. 606 (het moederrecht door immigratie ?).

Van het eiland Flores weet men over het algemeen slechts van het Westelijk gedeelte iets met stelligheid, namelijk van Manggarai en van de Padji's, ook daar is het *vaderrecht* aangetroffen ; de vrouw trekt bij den man in en men vindt hier weer het familiehuis, dat wij elders zoo dikwijls aantroffen.

Verder wordt het vaderrecht met *exogamie*(?) gemeld van de eilanden Solor, Roti, Savoe en Adoenara, en ook hier mag de man als de bruidschat niet betaald is, geen aanspraken doen gelden op vrouw en kinderen.

2°. De oemah manèh bij de Beloeneezen duidt wellicht op eens bestaand *groepenhuwelijk*, immers er is een soort van band daarbij tusschen onderscheidene families ontstaan, waarbij de verplichting min of meer bestaat om uit bepaalde andere families hunne vrouwen en dan tegen vaste prijzen te nemen. Op vroeger bestaand groepenhuwelijk wijst wellicht eveneens het feit, dat op Soemba de kinderen alle vrouwen van hun vader alsmede hun tantes moeder noemen, evenals hun ooms vader.

Van de geheele groep wordt gemeld, dat het *leviraat* voorkomt, al wordt niet overal vermeld, welke broeder de aangewezen opvolger is van den overledene ; van deze groep deelt men mee, dat meestal hiervoor de oudste broeder in aanmerking komt, terwijl er tevens bij opgegeven wordt, dat men door het betalen eener groote som gelds aan de familie der vrouw te betalen van deze- verplichting kan afkomen. *Sororaat* schijnt op West-Flores bekend te zijn.

3°. Overal wordt de *polygamie* geconstateerd, behalve op Savoe, waar die verboden schijnt.

4°. Van middel-Timor meldt men, dat de *huwelijkssluiting* geschiedt als volgt : De bruidegom begeeft zich met zijne familie naar het huis van de bruid, het bruidspaar en de familieleden van de bruid gaan het huis binnen, terwijl dan buitenshuis de familieleden van den bruidegom wachten, totdat de verschillende betalingen gedaan zijn ; daarna geeft de familie van de bruid een varken. Met het offerbloed worden nu het hoofd en de maagholte van de huwenden en hunne familie besmeerd en na onderzoek van den lever van het geslachte dier (om gelukkige teekenen te onderzoeken) is het huwelijk gesloten.

Op Soemba gaat men als volgt te werk ; de vader van den bruidegom komt met een heele ruiterbende de bruid halen en als de bruidprijs (die hoog is) betaald is, dan wordt door den radja toegestaan, dat de bruid weggevoerd wordt, wat dan met een schijngevecht plaats grijpt. In het dorp van den bruidegom gekomen, wordt de bruid, door vrouwen in ontvangst genomen, daarna volgen weer feesten en ten slotte komt de bruidegom naar voren en is hiermee het huwelijk geheel en al voltrokken.

Van de Endehneezen op Flores heet het, dat het bruidspaar elkander eten in den mond stopt, gevolgd door het op gelijke wijze gebruiken van sirih; evenzoo moet zulks bij de heidensche stammen in middel-Flores plaats grijpen, alsmede op de Savoe-eilanden.

Van de moederrechtelijke streken wordt van het huwelijksgoederenrecht niets meegedeeld.

Echtscheiding schijnt voor te komen; overspel is een reden van echtscheiding en het huwelijk wordt ook ontbonden door eenvoudig weg te loopen. Dit laatste zou men als een aanduiding van opkomend ouderrecht kunnen aanmerken.

Ten aanzien van het *erfrecht* valt op te merken, dat op Oost-Flores bij Soloreesch sprekende bevolking en bij de kustbewoners van Adoenara en Solor de oudste zoon van den vader erft; de andere kinderen krijgen niets, evenmin als de vrouw. De broeder van den overledene houdt het toezicht op den boedel. In middel-Timor daarentegen ziet men weer ouderrechtelijke verschijnselen opduiken. Zoo krijgt de weduwe het vruchtgebruik van de poesaka-goederen tot haar dood en daarna worden zij onder alle kinderen verdeeld, waarbij opgemerkt dient te worden, dat de jongens meer dan de meisjes krijgen, maar de gehuwde dochters krijgen daarbij niets. Heeft de man geen kinderen, dan gaat de poesaka aan zijne familie, mits de bruidschat betaald zij, anders kan de vrouwsfamilie dwangmiddelen gebruiken. Op West-Flores erven alle kinderen gelijkelijk; zijn er geen k.nderen, dan zijn de weduwe en de mans broeder erfgerechtigden. In het rijkje Sika op hetzelfde eiland erft alleen de oudste broeder en zijn de kinderen geheel buiten gesloten.

5°. Allerwege wordt het *stamverband* gemeld, echter vindt men thans op Timor niet, zooals men aanvankelijk dacht, één gelijksoortige groep van personen, die in verschillende stammen verdeeld is, maar een geheel anderen toestand.

De Timoreezen, die een eigen taal hebben, bewonen Babaoe, Amfoeang en het Westelijk gedeelte van de onderafdeeling Beloe (Midden-Timor). In het Oostelijk gedeelte van deze onderafdeeling treft men de Beloneezen aan, (emma tetoen), die een geheel andere taal spreken en die ook op vele plaatsen in het Portugeesch gedeelte gesproken wordt. In het uiterste Oosten van Midden-Timor wonen de *emma marai*, die ook weer een afzonderlijke taal hebben. De stam, die voor eigenlijk Timor *naak fes* of *foekoen* heet, wordt op Solor, *soekoe*, of Roti *lassie es*, op Savoe *oedoe* en op Soemba *kebisoe* geheeten. De famille is hier geen rechtsgemeenschap, wat wel met den stam of het stamdeel het geval is. Ook het gezin kan als zoodanig geen gezag

doen gelden. De meeste rijkjes van Timor zijn federaties van foekoens, terwijl de dorpen met familiehuizen meer als punten van samenwoning beschouwd moeten worden. Op Roti kent men een vereeniging van kampongs onder een tomoekoen, die uit een der families van de kampongs wordt aangewezen. Hij is hier weer de tusschenpersoon tusschen de stammen (stamdeelen), die daar samenwonen en den vorst. Op Soemba vindt men wel familiehoofden, die aan het hoofd van de familiehuizen staan. Deze hoofden vormen met het landschapshoofd een raad van bestuur, maar volgens anderen heerscht hier groote anarchie. Op Savoe heeft men regentschappen (provinciën ?).

i. DE BADOEJS OP WEST-JAVA.

1°. Van deze merkwaardige oerbevolking van Java, die zich in het Zuiden van Bantĕn schuil houdt, vinden wij een *vaderrechtelijke* inrichting vermeld, al blijft de jonge man eenige maanden na het huwelijk bij zijn schoonouders wonen om dan een eigen huis te betrekken. Van stamverband of geslachten vinden wij niets vermeld.

2°. Niets valt mee te deelen ten opzichte van het *leviraat* of *sororaat;* geen van beide schijnt voor te komen.

3°. *Polygamie* komt hier niet voor.

4°. Nadat de voor het huwelijk gunstige dag is aangebroken, begeeft de bruidegom zich met zijn vader en a.s. schoonvader naar den poe-oen (priester). De vader staat nu zijn zoon voor een oogenblik aan den poe-oen af, die hem als zoodanig aanneemt en hem onmiddellijk daarna onder het prevelen van een formulier, dat de jongeling moet nazeggen, aan den vader van de bruid overgeeft. Vervolgens neemt deze hem mee naar huis om hem in het bezit van zijne vrouw te stellen. Op het daarna aangerichte feestmaal brengt de man een hapje rijst met zijne hand in den mond zijner jeugdige vrouw, die dit beantwoordt.

Echtscheiding komt niet voor.

Zoowel zoons als dochters komen in aanmerking voor *erfgenamen,* — dus een begin van *ouderrecht* — al krijgen de zoons het dubbele van hetgeen de dochters ontvangen, nadat de weduwe te voren het vruchtgebruik heeft gehad. Zijn er bij haren dood geen kinderen, dan gaat alles over op den vader van den overledenen man en anders op zijne broeders en zusters — dit laatste schijnt weer *ouderrechtelijk* — in een verhouding van 2 : 1.

5°. De bevolking woont in gehuchten samen, die tot het rechtsgebied van een desa behooren. Men kent alleen gezinnen ; noch stam, noch stam-

deel is bekend, en evenmin de familie, zooals wij die elders zagen. De gehuchten zijn rechtsgemeenschappen.

§ 3. VADERRECHTELIJKE VERSCHIJNSELEN IN OUDERRECHTELIJKE STREKEN.

Er zijn nog vele streken van Indonesië, waar, hoewel uitgediend, het vaderrecht nog tal van sporen heeft achtergelaten, zoo in Atjèh, dat wij in het volgend hoofdstuk nader behandelen. Men kent nl. nog op Groot-Atjèh het kawōmwezen, dat, hoewel van geen sociale beteekenis meer, toch nog bij enkele zaken een rol speelt en aanduidt, welke mannen volgens de vaderlijn bijeen hooren. Hierop komen wij later terug. Een tweede survival is, dat men er nog den bruidschat kent, die, thans in het donatorisch stadium, nog duidelijk aangeeft, dat men eens het vaderrecht gekend moet hebben. Ook dit zullen wij bij Atjèh nader bezien. Over Zuid-Sumatra is reeds met een enkel woord in § 3 van hoofdstuk II gesproken. Als een vaderrechtelijke trek dient vermeld te worden, dat bij de ouderrechtelijke Dajaks in Oost-Borneo, zooals die van den Meliau en den boven-Mahakam, nog de bruidschat gekend wordt, terwijl als spoor van een het vaderrecht vergezellend loonhuwelijk kan worden aangemerkt het feit, dat de man voor een jaar of eenige jaren bij de vrouwsfamilie intrekt. Ook van de Minahassa is een bruidschat te melden, al is men daar reeds in het ouderrechtelijk stadium gekomen, en hetzelfde kan van de To Radja's gemeld worden, alsmede van den Ternate-Archipel, die ook tot het ouderrechtelijk gebied behoort.

§ 4. SAMENVATTING.

1°. Wij bevonden, dat het vaderrecht dikwijls met exogamie gepaard ging, al ziet men hier en daar, vooral in den Timor-Archipel, de eleutherogamie den kop opsteken. Van één plaats slechts werd vroeger vaderrecht met endogamie gemeld en wel van Zuid-Nias. Er bleek ons echter alle reden om te betwijfelen, of dit wel juist is.

2°. Belangrijk is het feit, dat men haast steeds het leviraat het vaderrecht ziet vergezellen; het heeft aanleiding gegeven tot de meening, dat dit verschijnsel tot de essentialia van het vaderrecht behoorde.

3°. Al geeft het vaderrecht wel aanleiding tot een neiging tot polyamie, omdat de man zich heer en meester van de geheele groep weet, terwijl de vrouw in eigendom aan den man overgaat, toch zal het van finantiëele omstandigheden afhangen of hij meerdere vrouwen

zal nemen; in de werkelijkheid ziet men er daarom niet veel van terecht komen, omdat de man zulks niet bekostigen kan.

4°. Huwelijksgoederenrecht is een verschijnsel, dat met zuiver vaderrecht niet kan samengaan, daar de vrouw door den koop het eigendom van den man en als zoodanig een stuk van den boedel wordt. Toch zagen wij boven, dat de vrouw in onderscheidene streken niet meer aan die strenge beginselen onderworpen is; hier kreeg zij vruchtgebruik (Bali bijv.), elders had zij zelfs bezittingen (Gajōland bijv.).

Ook huwelijksontbinding door echtscheiding is niet met vaderrecht overeen te brengen. Alleen kan men het van 's mans zijde verdedigen en opvatten als het zich ontdoen van een stuk, dat men bezit.

Van het erfrecht zagen wij ten slotte, dat de vrouw in normale gevallen niets genieten kon uit den boedel van haar overleden man, maar dat op enkele plaatsen een vruchtgebruik bestond. De dochters, die in zuiver vaderrechtelijke streken zich geheel en al buiten de erfgerechtigden geplaatst zagen, mochten weer elders genade vinden (in Singkil en bij de Badoejs bijv.), zij het dan meestal toch op voor hen nadeelige wijzen.

5°. In de meeste streken, die wij in dit hoofdstuk onder de oogen gezien hebben, was de genealogische eenheid nog aan het woord, al zagen wij hier en daar territoriale eenheden optreden, gelijk met name in de Bataklanden en op Bali het geval is.

HOOFDSTUK IV.

HET OUDERRECHT IN INDONESIË.

LITTERATUUROPGAVE. VAN VOLLENHOVEN: het adatrecht van Nederlandsch Indië. WILKEN: plechtigheden en gebruiken enz. in deel I. verz. werken. AdatrechtbundelVI. SNOUCK HURGRONJE: de Atjèhers. NEUMANN: Laboean Batoe in T. B. G. deel 26. Aanvullingsnota over Langkat en nota over Assahan in T. B. G., deel 53. Idem over Siak in T. B. G. deel 30. HIJMANS VAN ANROOY: Siak Sri Indrapoera in bijdragen deel. 30. RIJN VAN ALKEMADE: reis van Siak naar Poelau Lawan. WILKEN: de verbreiding van het matriarchaat op Sumatra (passim over den Riouw Archipel). SCHOT: de Batam Archipel in I. G. 1882 en 1883. ZONDERVAN: Bangka en zijne bewoners in I. G. 1894 en 1895. VAN ECK: het eiland Blitong in I. G. 1883. VAN HASSELT en SCHWARZ: de Poelau Toedjoeh in het Z. gedeelte van de Chineesche zee in A. G. 1898. VAN DONGEN: de Koeboes in de onderafdeeling Koeboestreken der residentie Palembang in bijdragen deel 63; bijdragen tot de kennis van de Ridan-Koeboes in T. B. B. deel 30. WILKEN: het huwelijks- en erfrecht bij de volken van Zuid-Sumatra in deel II verz. werken. HISSINK, het papadonwezen en zijne attributen in verband met de oude staatkundige indeeling in marga's enz. in T. B. G. deel 47 PLATE: bijdrage tot de kennis der gebruiken bij verloving en huwelijk in de onderafdeeling Ampat Lawang in T.B.G. deel 48. VETH: Java. V. D. BERG: De afwijkingen van het Mohammedaansche familie en erfrecht op Java en Madoera in bijdragen reeks 5, dl. VII. MAYER: de Javaan als mensch en als lid van het huisgezin. Adatrechtbundel: II, IV en VIII. VAN DER LINDEN: Het erfrecht der Inlanders op Java in I. G. 1912. VAN GENNEP: De Madoereezen in I. G. 1895. Eindresumé: onderzoek naar de rechten van den inlander op den grond op Java en Madoera. Adat regelen in de Inlandsche christengemeenten op Java, deel IX*d* van het onderzoek naar de meerdere welvaart der Inlandsche bevolking op Java en Madoera. NIEUWENHUIS: in Gids 1902; Quer durch Borneo. SCHADEE: in

bijdragen deel 63, 66, en 68 over de Westerafdeeling. LING ROTH : the nations of Serawak and British North Borneo. HOSE and Mc. DOUGALL : the pagan tribes of Borneo. Beschrijving van het landschap Pasir in bijdragen 1905. Adatrechtbundel III : de Minahassa. CARPENTIER ALTING : Regeling van het privaatrecht voor de Inlandsche bevolking in de Minahassadistricten der residentie Menado. JASPER : de Bantiks in T. B. B. 1909. ADRIANI en KRUYT : de Bare'e sprekende Toradja's van Midden-Celebes. Adatrechtbundel I over de Toradja's. Het landschap Donggala of Banawa in bijdragen 1905. Nota over Mamoedjoe in T. B. G. deel 53. Idem over Paloe, Dolo, Sigi en Beromaroe in T. B. G. deel 54 en Idem over Toli Toli in T. B. G. deel 54. Nota over Balang Nipa in T. B. G. deel 54. BAKKERS : nota over het particulier grondbezit in T. B. G. deel 16 ; verder over Sindjai in T. B. G. deel 11, 12, 16. MATTHES : bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes. HUETING : het district Tobelo op de Oostkust van Halmaheira in A. G. 1905. SCHUT : twee maal naar Moro in A. G. 1906. DE JONGH : Morotai in A. G. 1909 ; de Oostkust van Noord-Halmaheira in A. G. 1909. HUETING : verordeningen aangaande de adat der inlandsche Christenen op het eiland Halmaheira in bijdragen deel 63. Adatregelen op Halmaheira in M. N. Z. G. 1912 en HUETING: over den bruidschat in M. N. Z. G. 1913. FORTGENS : vier weken onder de Tabaroe en Waioli van N. W. Halmaheira in M. N. Z. G. 1905. Over Batjan in E. B. Afl. I.

§ 1. HET GEBIED VAN HET OUDERRECHT.

Zagen wij, dat het gebied van het moeder- en vaderrecht betrekklijk kleine centra besloeg, ten opzichte van het ouderrecht vinden wij het tegendeel. Naast de complexen, die wij op Sumatra aantreffen, vinden wij geheel Java, Borneo, Celebes en den Ternate-Archipel als evenzoovele centra.

Achtereenvolgens zal behandeld worden :

a. Atjèh.

b. Sumatra's Oostkust, de Riouw Archipel, Bangka, Biliton en de Toedjoehgroep.

c. Zuid-Sumatra. (1)

d. Java en Madoera.

e. Borneo.

---

(1) Daarbij worden de Koeboes tevens behandeld.

f. Celebes.

g. De Ternate-, Archipel- en de Tenimber-eilanden.

Uit het vorig hoofdstuk bleek twijfel, of de Mentawei-eilanden en de autochthone stammen van Malaka misschien niet evenzeer hier thuis hooren.

§ 2. PLAATSELIJKE EIGENAARDIGHEDEN VAN HET OUDERRECHT.

a. ATJÈH.

De Atjèhers bewonen de kustlanden en heuvelgebieden van Sumatra's Noordpunt met in het Zuiden van de Westkust vele Minangkabausche elementen tot Singkil toe, en aan de Noord- en Oostkust tot de rivier van Tamiang, alwaar vele Maleische bestanddeelen gevonden worden.

1°. Van stamverwantschap is op Atjèh haast niets te vinden ; de kawōms, die men op Groot-Atjèh aantreft, spelen op dit oogenblik al een heel bescheiden rol (?) en moeten met ons geslacht vergeleken worden (hieronder, 5°, volgt er meer over). Het *ouderrecht*, dat hier gevonden wordt, en dat wij in een vorig hoofdstuk reeds even noteerden, heeft een nawerking van *moederrecht* (survival) in zich ; een dochter namelijk, die gaat trouwen, verlaat het ouderlijk huis niet, maar krijgt daarin een plaats, of mocht dit huis te klein zijn geworden, dan bouwt men dit uit, of wel men zet op het erf een nieuw huis voor de dochter. De man komt niet bij haar inwonen, maar bezoekt zijn vrouw slechts (wòë). Hoelang die bezoeken worden, hangt nu af van de innigheid, die er tusschen de echtgenooten bestaat; de werkelijkheid doet ons wel een jarenlang verblijf zien, maar de man is en blijft toch vreemdeling voor de familie van de vrouw. Een jongeling nu, die buiten zijn gampōng trouwt, mag zijn gezin niet weghalen. Het gevolg is dan ook, dat elke eerzame burgervader (keutjhiꜫ) erop uit is om een soort van dorpsendogamie in het leven te roepen en dus elken jongeling in zijn eigen dorp te doen trouwen. De bovenvermelde kawōm is een nawerking van *vaderrecht*, want daartoe behoort een ieder, die van één man in de mannelijke lijn afstamt.

De gevolgen van het *moederrechtelijke* survival openbaren zich in het volgende : A. De vrouw kan nooit genoodzaakt worden om den man buiten hare woonplaats te volgen en dit mag zelfs niet met haren vrijen wil.

B. De taʿlīq-adat ontbreekt hier. Deze bestaat hierin, dat de vrouw niet van noode heeft de gewoonte, die men in sommige andere Moslimsche streken kent, nl. dat de man bij zijn huwelijk verklaart, dat, als er zeker ge-

beurtenissen (bij name te noemen) plaats grijpen, dat dan de vrouw als door hem verstooten moet beschouwd worden, mits zij aangifte doet. Hiermee komt men aan het bezwaar tegemoet, dat een vrouw, achtergelaten door haren echtvriend, steeds de lasten van den huwelijksband zou ondervinden. Doordat de vrouw bij hare familie blijft inwonen, heeft zij evenmin als hare Minangkabausche zuster een dergelijk hulpmiddel noodig.

C. De kinderen groeien meer op onder de hoede van de moeder en hare familie. De Atjèher heeft allerlei liefhebberijen als meerdere vrouwen, peper planten en dan liefst ver weg.

D. De vrouw blijft nog een zekeren tijd na haar huwelijk ten laste van hare familie en wordt eerst daarna aan haren man overgegeven (peungklèh).

De positie der vrouw is zeer gunstig, zij is de proemòh, d. i. meesteres van het huis. Herhaaldelijk heeft men kunnen waarnemen, dat de invloed van de vrouw ook in openbare aangelegenheden zeer groot was en dat hare bevelen groote uitwerking hadden (men denke aan Tjoet Nja' Dēn, de weduwe van den beruchten Teukoe Oema').

Van Tamiang kan nog gemeld worden, dat men daar afwijkingen vindt. Zoo volgt de man de vrouw eerst, als zij poesaka bezit. Is voor de vrouw de bruidschat niet ontvangen, dan behoeft zij den man niet te volgen, en evenmin als de man zeven dagen na het huwelijk de helft terugontvangen heeft of de vader van het meisje in stede daarvan een woning met een stuk grond ten geschenke geeft. Geldt dit voor beneden-Tamiang, voor de bovenstreken is het daarentegen regel, dat vooraf bedongen kan worden, dat de man, of omgekeerd de vrouw den anderen echtgenoot zal volgen.

2°. Van *leviraat*-huwelijk wordt melding gemaakt zonder dat er echter een regel schijnt te bestaan, welke broeder of verwant de weduwe zal trouwen. Het *sororaat* is onder den naam van *poelang balèë* bekend (zie onder 4°).

3°. De *polygamie* komt voornamelijk voor onder hoofden, wetgeleerden en andere personen, die in reuk van heiligheid staan.

4°. Op den avond van den dag, die bepaald is voor de *huwelijkssluiting* zien wij een grooten optocht (mampleuë) georganiseerd worden, waarin de bruidegom naar het huis zijner bruid gevoerd wordt. Daar aangekomen wordt de stoet door de gampōnggenooten der bruid ontvangen en na allerlei plichtplegingen worden allen, behalve de bruidegom boven gelaten en begint een nieuwe vertooning, die zich vooral door het vragen naar den bruidegom kenmerkt, welke laatste ten slotte

ook bovengelaten, naar zijne bruid geleid wordt. Opgemerkt dient te worden, dat de Moslimsche huwelijksvoltrekking reeds plaats gehad heeft in de meunasah of dorpsgodsdiensthuis.

De bruidschat (djinamèë), die de bruidegom te voldoen heeft, is een samensmelting van den oud-Atjèhschen bruidschat en de Moslimsche mahr, die aan de bruid gegeven wordt. Men vindt beurtelings opgegeven, dat de vader of ouders der bruid deze ontvangt, elders, dat zij aan de bruid ten goede komt.

Wat de man in huis brengt, zelfs in den vorm van geschenken aan zijne vrouw, blijft op geringe uitzonderingen na zijn bezit; daar staat tegenover, dat wat de vrouw kan aantoonen haar onbetwistbaar bezit te zijn, haar blijft toebehooren. Staat de vrouw den man bij in zijn bedrijf, wat in sommige streken voorkomt, dan worden de staande 't huwelijk door gemeenschappelijken arbeid bijgekomen goederen bij ontbinding des huwelijks verdeeld, zoodat elk de helft ontvangt. Bij ontbinding door den dood heeft het zelfde plaats en krijgt de langstlevende ook nog zijn wettig aandeel in de nalatenschap. 1) Dit wat de zoogenaamde *atra sihareukat* (de harta soearang der Minangkabauers) betreft. Van de *atra baς koe* (het aangebrachte goed) valt niets bijzonders te vermelden; alleen zij opgemerkt, dat alles wat aan de vrouw is gegeven met uitzondering van enkele sieraden (door den man aan zijne vrouw geschonken,in ruil voor de opoffering van haren maagddom) en enkele strikt noodzakelijke kleedingstukken alles in het aandeel van den man valt.

In het Tamiangsche kent men de meer Maleische termen; *harta poesaka* de *harta pentjarian* en de *harta pelajaran*, de laatste wat door den man op zijn handelsreizen verdiend is. Van de pentjarian goederen krijgt de weduwe de helft, van de pelajaran een derde deel, van de poesaka kan zij nooit iets krijgen.

De gewone Moslimsche wijzen van *huwelijksontbinding* komen overal voor; toch is zij betrekkelijk zeldzaam. Van Tamiang vinden wij speciaal opgegeven in welke gevallen de vrouw vooral echtscheiding kan vragen, en men kent zelfs de echtscheiding op verzoek der vrouw zonder redenen. Zij betaalt dan tweemaal het bedrag van den bruidschat en in dat geval heeft zij ook geen recht op eenig goed in huis.

De gevolgen van de scheiding ten opzichte van de kinderen openbaart zich hierin, dat de kinderen bij de vrouw blijven tot aan het zevende jaar; daarna kan de vader zijne rechten doen gelden (als hij ze ten minste heeft), de moeder kan bij de scheiding ook afstand doen van de kin-

---

1) Waaronder ook de andere helft van deze goederen moeten gerekend worden.

deren, want het is gewoonte, dat de kinderen ouder dan zeven jaar zelf uitmaken, wien zij volgen zullen.

Het *erfrecht* verdient nadere beschouwing. De wijze van erven gaat volgens den Moslimschen ritus met enkele uitzonderingen : zoo voor sommige streken ten aanzien van de gemeengewonnen goederen, gelijk wij op blz. 69 vermeldden ; zoo ook ten aanzien van de geschenken van den man aan de vrouw. Een derde afwijking uit zich in het feit, dat de echtgenooten niet van elkander erven kunnen, zoolang de termijn, gedurende welken de vrouw nog ten laste van hare ouders is (*djandji djinamèë*), voortloopt. Mocht de vrouw gedurende dezen tijd sterven, dan kan de man òf de helft van den bruidschat terugeischen (*haç balèë*) dan wel hij trouwt een zuster of zeer nabestaande bloedverwante van de overledene vrouw (sororaat). Sterft daarentegen de man gedurende dezen tijd, dan ontvangt de weduwe een som gelijk aan de helft van haren bruidschat. Ten slotte wordt in rekening gebracht, wat de kinderen van hunne ouders bij hun leven krijgen. Dit behoort dus niet tot de nalatenschap, en wie dus meer *peunoelang* (gelijk men die goederen noemt) heeft ontvangen, krijgt ook minder uit de nalatenschap. Verder verlangt het adatrecht, dat de huizen en erven aan de dochters, de rijstvelden en wapens aan de zoons komen. In Tamiang deelen de kinderen gelijkelijk op en ook hier geeft men huizen en tuinen aan de dochters. Een testament ten overstaan van de hoofden en erfgenamen kent men hier, maar men mag daarbij slechts over ⅓ zijner goederen beschikken. Van 's mans aangebrachte goederen krijgt de weduwe niets, de kinderen krijgen alles, in tegenstelling met wat geschiedt met die van de moeder, welke voor de helft slechts aan hare kinderen komen, de andere helft aan hare broeders of hunne kinderen.

5° Atjèh is het land der territoriale eenheden ; het geslacht, (de kawōm), dat in vaderrechtelijken zin beschouwd moet worden, heeft nagenoeg afgedaan en komt voornamelijk in de bovenstreken van Groot-Atjèh voor.

In de Onderhoorigheden heeft men er nooit van gehoord (?), alleen bij de bloedwraak speelde de kawōm een rol, maar aangezien eigen richting vrij wel uit is, kan men den kawōm begraven. De gampōng is de laagste territoriale eenheid, heeft zijn eigen bestuur met den keutjhiç; als hoofd, verder zijn eigen vermogen, enz., kortom hier is van een rechtspersoon sprake; boven den gampōng vindt men het oelèëbalangschap, dat in Groot-Atjèh en hier en daar op de Noordkust in moekims verdeeld is.

b. SUMATRA'S OOSTKUST, DE RIOUWARCHIPEL, BANGKA, BILITON EN DE TOEDJOEHGROEP.

Dit gebied omvat op Sumatra's Oostkust de Maleische bevolking van de lage kusten en verder die van de daarvoor gelegen eilanden, bekend onder den naam van Riouw-Archipel aan het uiteinde van straat Malaka en vóór de Sumatraansche kust uitgespreid liggend, terwijl tot deze groep ook de nog in de Zuid-Chineesche zee liggende Archipel onder den naam van Toedjoeheilanden gerekend moet worden, daar deze de bevolking van den Riouw-Archipel tot kolonie heeft gediend.

1° Van Sumatra's Oostkust zelf zagen wij reeds, dat achter de *ouderrechtelijke* kustbevolking in het Noorden de Bataks gevestigd zijn, terwijl meer naar het Zuiden de Minangkabausche kolonisten gevonden worden. Van alles, wat hieronder beschreven wordt, kan getuigd worden, dat het door de schrijvers op een enkele uitzondering na al zeer stiefmoederlijk besproken is, zelfs uitvoerige opstellen als van HYMANS VAN ANROOY (over Siak) stellen zich met eenvoudige vermelding tevreden, zonder op de zaak zelf in te gaan. Van den Riouw-Archipel is dit verwijt nog grooter en op Bangka en Biliton heeft o.a. de tinproductie blijkbaar zoo'n verontrustenden invloed gehad, dat het eigenlijke adatrecht daardoor op den achtergrond is getreden.

In de kuststaatjes zien wij vrij regelmatig, dat de Maleische kustbevolking gelijk in Langkat, Serdang, Deli, Assahan, *ouderrechtelijk* is, ook is dit zoo in Siak van de Koela Mandau af tot de monding der Siakrivier. Zoo is verder ouderrechtelijk het gebied van de Tiga Kampong, dat der Anak IV Soekoe, Minangkabausche kolonisten, die hun moederrecht hebben afgelegd, het gebied van den panghoeloe van Domei langs de kust ten N. W. van de Siakmonding, terwijl het gebied van de Rajat Laoet, die langs de Brouwersstraat wonen, daaraan toegevoegd kan worden. Minder bekend zijn de stammen als de orang Akit op het eiland Roepat, de orang Rawa aan den Rawa en de orang Oetan, die op de eilanden vóór de Siaksche kust wonen. Men doet wijs voorloopig achter hun verwantschapsrecht een vraagteeken te zetten. Van den beneden-Kampar wordt alleen het negatieve vermeld, dat het moederrecht er niet aangetroffen wordt, zoodat de volgende vraag of het ouderrecht er dan wel gevonden wordt, onbeantwoord moet blijven. Van de Orang Timor, die aan de monding van de Indragiri wonen, vinden wij bij GRAAFLAND opgeteekend, dat zij het *ouderrecht* hebben, zooals dit voorkomt in den Riouw-Lingga-Archipel. Van een gedeelte

van deze eilandengroep vinden wij het *ouderrechtelijk* huwelijk vermeld, terwijl de bevolking Boegineesche (en Atjèhsche?) elementen in zich opgenomen heeft, alsmede wellicht Javaansche, daar de soekoe Bintan van Java afkomstig beweerd te zijn. De soekoe, die zoowel op den vasten wal als op de eilanden gevonden wordt, heeft met de Minangkabausche den naam slechts gemeen, gelijk wij hieronder nader zullen bespreken.

Overal vindt men hier de zgn. orang Laoet (op Bangka en Biliton orang Sekah geheeten), terug, dit zijn zwerfstammen, die zich vooral op zee begeven en zich slechts tijdelijk aan den wal opbergen. Van hen kan geconstateerd worden, dat er een neiging is om zich meer en meer aan den wal te binden, zooals vooral op Bangka als zij huwen met vrouwen van Chineesche afkomst. Tegenover de orang Laoet vindt men overal de tegenstelling met de inheemsche aan den wal wonende stammen, die hier den naam van orang Darat (orang Oetan), elders die van orang Goenoeng dragen. Op Bangka vinden wij nog vermeld, dat de man wel bij de vrouw in komt wonen, maar of dit een survival is, zooals wij op Atjèh zagen, is niet bekend. In het Blinjoe'sche vindt men nog de nog ten deele heidensche orang Lom.

Van de bevolking van de Poelau Toedjoeh-eilanden wordt gemeld, dat zij hoofdzakelijk uit Maleiers bestaat, terwijl er ook Javanen, Boegineezen, Bandjireezen en Chineezen gevonden worden, en als een afzonderlijk element de reeds elders gevonden orang Laoet genoemd dienen te worden. Het stamverband (kaoem) is op Boengoeran geconstateerd, maar nadere bijzonderheden worden niet gemeld. De mededeeling, dat het huwelijk in den stam geoorloofd is (dus huwelijk buiten den stam regel) zou op *eleutherogamie* wijzen, daarnaast vermeldt men, dat de man eenigen tijd bij de vrouw komt inwonen, totdat zijn eigen huis gereed is. Ten slotte moet de aandacht er op gevestigd worden, dat wij naast het moederrechtelijk gekleurd semandâ 1), in het Laboean Batoe'sche een vaderrechtelijk gekleurd huwelijk zien optreden, dat ook bij de orang Laoet op de Batam-eilanden gevonden zou worden. De daarbij voorkomende blandja isi kawin schijnt een combinatie van bruidschat en huwelijksgift. Voor elders op de eilanden vindt men belandja en mas kawin naast elkander vermeld. De meer voorkomende gewoonte, dat de kinderen in een bepaalde volgorde moeder en vader volgen, vindt men in het Siaksche, zoodat het eerste, derde enz. kind aan de moeder, het tweede, vierde enz. kind aan den vader komt. Heeft men een oneven aantal kinderen, dan laat men het laatste kind zelf kiezen, gelijk bij de orang

1) Wilken sprak van een duidelijk spoor van moederrecht (vgl. het verhandelde in Hoofdstuk II).

Laoet in het Siaksche (en reeds boven vermeld) voorkomt, men spreekt hier van de *adat perantauan.*

2°. Van *leviraat* of *sororaat* zwijgen de schrijvers.

3°. Bij de Moslimsche bevolking zal de *polygamie* uiteraard alleen bij de gegoeden gevonden worden, hoe het bij de heidensche stammen, die in nog geringen getale (?) gevonden worden, gesteld is, zal een punt van nadere onderzoekingen moeten uitmaken.

4°. Bij de Moslims geschiedt de *huwelijkssluiting* op de gewone wijze, over de inheemsche omsieringen hierbij zwijgen alle bronnen. Wel vindt men bij SCHOT gesproken over een nikah batin bij de stammen op Batam, dat algemeen als rechtsgeldig beschouwd wordt. Van de orang Sekah op Biliton vinden wij vermeld, dat als de toestemming van de ouders der jonge vrouw verkregen is, het huwelijk zonder verdere uiterlijke vormen wordt geacht gesloten te zijn, en zoo kennen de orang Benoea in den Riouw-archipel ook al geen ceremonies voor de huwelijkssluiting. Van de orang Lom heet het, dat de priester de voorhoofden van het bruidspaar tegen elkander drukt, waarmee het huwelijk gesloten is.

Het *huwelijksgoederenrecht* vindt ook noode een plaats in de beschouwingen der schrijvers. Algemeen kan men zeggen, dat aangebracht goed blijft bij dengeen, die het oorspronkelijk bezat, terwijl daarentegen de pentjariangoederen (huwelijksgoed) verdeeld worden bij afsterven, hetzij in gelijke verhouding of, zooals men ook vindt, in een verhouding van twee tot één, met voor de vrouw nadeelige verdeeling.

Ten aanzien van *huwelijksontbinding* vinden wij voor Laboean Batoe opgeteekend, dat bij het *semandå* huwelijk beide echtgenooten scheiding kunnen vragen, terwijl bij het vaderrechtelijk gekleurde huwelijk de man alleen echtscheiding kan vragen. Is er overspel van de zijde der vrouw in het spel, dan kan hij de helft van de blandja terugvragen. De zoons volgen den vader, de dochters en zuigelingen de moeder.

De kinderen erven van beide zijden met hier en daar (?) een voorkeur om aan de dochters gelijk in Atjèh de onroerende goederen toe te deelen, wat waarschijnlijk aan moederrechtelijke nawerking moet toegeschreven worden (vgl. het meegedeelde over Atjèh).

Nadere bijzonderheden ten aanzien van het erfrecht vinden wij behalve dan van Laboean nergens opgeteekend. Van deze laatste streek in het Panè en Bilastroomgebied gelegen, spraken wij ook ten aanzien van de boedelverdeeling reeds eerder in Hoofdstuk II. Het geheel vereischt echter nog nader onderzoek.

5°. Allerwege vinden wij soekoes vermeld, maar men gaat een dwaal-

weg op, als men die wil gaan vergelijken met deMinangkabausche. Zoo vinden wij in het gebied van den beneden-Mandau en dat der Maleische Batins het bestaan van soekoes vermeld. Hetzelfde bij de Rajat Laoet; daar vindt men er negen ; zoo kennen de orang Akit er twee, en op de Batameilanden worden zij eveneens bij de orang Laoet gevonden en bij hunne Bangka'sche stamgenooten heeft men er vijf geconstateerd. Vertelt men van de soekoes van den vasten wal al heel weinig, van die van de eilanden weet men althans, dat zij beschouwd moeten worden als complexen van lieden, die uit eenzelfde buurt afkomstig zijn, gelijk wij de soekoe al meer zagen optreden. Als rechtsgemeenschappen treden in dit gebied alleen de territoriale eenheden op. Hier vermeldt men daarvoor het dorp, zooals men in Laboean Batoe, Langkat en Bengkalis moet aantreffen, elders is dit de territoriale soekoe.

c. ZUID-SUMATRA.

Als wij over Zuid-Sumatra spreken, bedoelen wij daarmee, het gebied, dat door de residenties Benkoelen, Djambi, Palembang en de Lampongsche Districten wordt ingenomen.

Vooraf ga echter een bespreking over de Koeboes, die in boven-Palembang wonen.

A. DE KOEBOES.

1°. Al kan niet ontkend worden, dat er nog vele *vaderrechtelijke* survivals bij dit merkwaardig volk te vinden zijn,toch zijn de *ouderrechtelijke* verschijnselen zoo belangrijk, dat een behandeling onder het ouderrecht gerechtvaardigd is. Als overblijfsel van vroeger bestaand vaderrecht getuigt het bestaan van den bruidschat (of is dit reeds huwelijksgift ?), terwijl de vader van de vrouw door de zgn. *pintaän*, in acht rijksdaalders bestaande en waarvan hij er vier teruggeeft, invloed blijft behouden op den gang van zaken gedurende het huwelijk. Tegenover de mededeeling, dat de vrouw door het huwelijk in de groep van den man overgaat, staat die, dat zij na den dood van den man weer naar het vaderhuis terugkeert. Het echtpaar woont beurtelings een jaar bij de wederzijdsche ouders om na hun dood een eigen gelegenheid te betrekken.

2°. *Leviraat* of *sororaat* is hier niet bekend.

3°. De Koeboestammen kennen alleen *bigamie*, ook de Moslimsche Boelians ?

4°. De *huwelijkssluiting* vertoont sterk *ouderrechtelijke* trekken, zij heeft bij de Oeloe Kepajans als volgt plaats : bruid en bruidegom zitten

naast elkander, voor de bruid de moeder van den bruidegom en voor den bruidegom die van de bruid. Dan worden eenige pantoens gezongen, door de moeder van de bruid ingezet, waarop de oorknoppen van de bruid door den bruidegom worden afgenomen ten teeken, dat zij zich in den huwelijkschen staat bevindt, daarop volgt een pantoen van de moeder van den bruidegom, vervolgens geeft de vader van het meisje een of meer poesaka aan den bruidegom en de vader van den jongeling een of meer poesaka aan de bruid en daarop wordt het huwelijk als voltrokken beschouwd. Bij de Boelians geschiedt de huwelijksvoltrekking volgens den Moslimschen ritus, terwijl ten slotte bij de Ridans de sluiting geschiedt ten overstaan van den oudsten man uit de wederzijdsche families, nadat openlijk het meisje door den jongeling is gevraagd en zij toegestemd heeft. Bij andere Koeboes gebeurt de huwelijkssluiting wel zonder formaliteiten.

Bij de Oeloe-Kepajang Koeboes kent men *echtscheiding* met onderling goedvinden, dan wel door vervloeking of verstooting, of doordat de vrouw den man langer dan drie maanden in den steek laat. In het eerste geval worden kinderen en goederen gelijkelijk verdeeld, en mocht er slechts één kind zijn, dan komt het om beurten bij vader of moeder. Van deze echtscheiding wordt kennis gegeven aan de hoofden. Al is de vrouw zwanger, toch kan ze dadelijk hertrouwen. In het tweede geval kunnen beiden, zoowel man als vrouw, zulks doen, in bepaalde bij het adatrecht aangeduide gevallen. Doet de man zulks, dan zijn kinderen en goederen aan hem; de gevolgen bij vervloeking door de vrouw worden niet vermeld.

De vraag is of bij de Boelian Koeboes, die voorgeven Mohammedanen te zijn, de huwelijksontbinding volgens Moslimsch recht gaat.

Bij de Ridan Koeboes gaat de scheiding zonder formaliteiten, men loopt eenvoudig van elkander weg en de kinderen loopen mee met wien zij verkiezen; hertrouwt de vrouw, dan vervallen al de haar nageloopen kinderen weer aan den man.

Het *erfrecht* bij de Koeboes is in *ouderrechtelijken* zin, want bij overlijden van een man of vrouw vervallen de bezittingen aan de kinderen en den langstlevenden echtgenoot. Overlijdt een man kinderloos, dan vervallen de goederen aan de broeders en zusters van den man en de vrouw krijgt, wat de erfgenamen haar willen overlaten, zulks in verband met het feit, dat de vrouw bij den dood van den man aan haar familie wordt teruggegeven. De mannelijke en de vrouwelijke erfgenamen deelen gelijkelijk op. Sterft een vrouw kinderloos dan gaat alles aan haren man,

Ouders, broeders en zusters erven eerst, als er geen kinderen of echtgenoot zijn.

5°. Of men bij de Koeboes stammen of geslachten heeft, is nog niet duidelijk ; in hoeverre de familie rechtsgemeenschap is, wordt evenmin aangegeven. Men heeft de Koeboes voorzoover het ging in afzonderlijke doesoens vereenigd onder hunne eigen hoofden, terwijl deze weer tot een bepaalde marga gerekend worden.

B. BENEDEN-DJAMBI, PALEMBANG, BENKOELEN EN DE LAMPONGS.

1°. Dit gedeelte van Sumatra is daarom zoo belangrijk, omdat wij hier een *moederrechtelijk*, een *vaderrechtelijk*, een *ouderrechtelijk en* het ons reeds bekende *huwelijk met moederrechtelijk inzetsel*, zooals het Gajōland en de Bataklanden ons te aanschouwen gaven, vinden. Daarbij vinden wij tal van varianten en overgangen van het een naar het ander, zoodat het geen verwondering baart, dat men van Bestuurszijde getracht heeft dezen baierd van adatrecht behoorlijk tot orde te brengen.

Vooral het *vaderrechtelijke* huwelijk (en het *ouderrechtelijk* huwelijk met bruidschat) deed veel kwaad door de onbehoorlijke opdrijving van den bruidprijs, waardoor vele meisjes niet trouwden. In 1862 beval dan ook de Regeering, dat de residenten van Benkoelen en van Palembang zouden doorgaan op den reeds ingeslagen weg (maatregelen door vorige bestuurders genomen) en dat ook in de Lampongs bedachtzaam met alle behoorlijke middelen naar de afschaffing van het bruidschathuwelijk zou worden gestreefd. Het gevolg was dan ook, dat officiëel het bruidschatbedrag werd getemperd, maar in de practijk werd dit op allerlei wijzen ontdoken.

Allereerst vraagt dan het *vaderrechtelijke* huwelijk onze aandacht. De bruidschat, die dit huwelijk vergezelt, bedraagt in de Lampongs van *f* 200 tot *f* 2000 toe. Ook in Kroë is de *djoedjoer* groot. Men kent daar namelijk drie soorten van bruidschatten : den grooten, den gemiddelden en den kleinen, totaal tot *f* 1000 oploopende. — Elders in de residentie Benkoelen ziet men een vermindering, zoo in Kaoer, waar het maximum *f* 200 bedraagt. Bij de Rawas Redjangers loopt hij eveneens tot een bedrag van *f* 200 op en bij die van Lebong en omliggende streken verschilt hij naar gelang het meisje een maagd is of niet (en dan is het beloop tot *f* 160 toe). In de overige streken van Palembang ziet men den bruidprijs zelden hooger stijgen. Het bedrag van den bruidprijs wordt wel ten slotte getemperd, omdat een gedeelten daarvan dien

vorm van een uitzet van de vrouw weer in handen van den man terugkomt. Naast dit huwelijk zien wij weer het loon- of diensthuwelijk optreden, als de man, het meisje toch willende trouwen, zich in dienst van de schoonouders begeeft, ten einde op die wijze zijne schuld af te doen. Zoo komt het ook voor bij de Lampongers, waarbij nog op te merken valt, dat het verblijf zoolang duurt, tot een uit het huwelijk groot geworden dochter aan den schoonvader afgestaan wordt.

In Benkoelen komt (kwam?) in zoover een diensthuwelijk voor, dat door een reeds gedeeltelijke afbetaling de schoonzoon niet langer in dienstverhouding staat, terwijl men in Kaoer, in dezelfde residentie gelegen, het gebruik kent (al is het niet erg gewild), dat men kan overeenkomen den bruidschat later te betalen Het gebeurt ook wel, dat, als er geen kinderen komen, de man in dienst van de familie der vrouw blijft, maar het is ook niet zeldzaam, dat de vrouwen in den steek gelaten worden.

Men kent ook hier het verschijnsel, dat als de bruidschat niet geheel betaald wordt, de band tusschen de vrouw en hare familie niet verbroken wordt (men spreekt van *tali koelå:* de familie heeft het recht tusschen beide te komen, als de man de vrouw slechts behandelt).

Oorspronkelijk schijnt in de *Lampongs* het *vaderrecht met exogamie* gepaard gegaan te zijn : het huwelijk in dezelfde *boewai* (stam) was verboden, terwijl het aanvankelijk ook verboden was in eenzelfde *soekoe* of *qorai* te trouwen. Toen nu de boewai zich ging uitbreiden, bepaalde het verbod zich tot de *soekoe* en daarna tot de *qorai* of familie, maar dit is thans alles verdwenen en bestaat er slechts een huwelijksverbod met naaste bloedverwanten.

De vrouw gaat echter nog op den huidigen dag over in de familie van den man tegen betaling van de bovengemelden bruidprijs en wordt dan (in theorie) het onvervreemdbaar eigendom van den man.

In de Pesemah landen, in boven-Palembang gelegen, is voor een goed deel de *exogamie* nog gehandhaafd. Zoo lezen wij althans voor Pasemah Lebar, Pasemah Oeloe Lintang en Kisam, het streng verbod om in dezelfde *soembai* (stam) te trouwen. Elders heeft men de exogamie prijsgegeven en treft men bijv. in Lematang Oeloe en Ilir de *eleutherogamie*(?) aan. Van het naburige Redjang Lebong heet het, dat het verboden is in dezelfde soekoe te trouwen, maar de soekoe heeft hier wellicht reeds territoriale kracht gekregen. In het overige gedeelte van Zuid-Sumatra heeft men buiten de *moederrechtelijke* streken (boven-Djambi) geen genealogische rechtsgemeenschappen meer en kent men daar slechts het verbod met naaste bloedverwanten te trouwen.

Onze aandacht wordt verder gevraagd voor het *ambil-anakhuwelijk,* welk huwelijk wij onder den naam van *angkap sah* reeds bij de Gajo'ers aantroffen ; de kinderen behooren in dat geval aan den schoonvader, gelijk wij ook bij de Gajō'ers en de Bataks zagen. Worden nu uit zoo'n huwelijk meisjes geboren, dan zien wij, in de Lampongs althans, dat de schoonvader den bruidschat ontvangt, als die kinderen een huwelijk aangaan. Voor sommige streken nu van de Lampongs is vastgesteld, dat in het geval de man een ambil-anak huwelijk sluit, hij daarvoor een soort van bruidschat ontvangt en in de positie van de vrouw bij het gewone vaderrechtelijke huwelijk komt, gelijk de Lamponger het uitdrukt : de vrouw wordt man en de man wordt vrouw. Neemt de man in zulk een geval deze som gelds niet aan, dan blijft hij in zijn qorai en krijgt men de positie van den Minangkabauer (de man treedt slechts „als haan" op).

In de Ogan-Oeloe en Komering-Oeloe treedt dit huwelijk op, als men geen zoons heeft. Men laat in dit geval de oudste dochter op deze wijze een huwelijk aangaan. Hier spreekt men van *kaambil-anak-lĕpas.* De man wordt dan geheel gelijkgesteld met een zoon. Men doet dit ook wel, als men een zoon heeft die, nog jong is, maar in het algemeen heeft men daarmee niet op. In de naburige Ranau-districten vindt men hetzelfde en spreekt dan van *sĕmĕndå-tjamboer-soengkaj.* In Kroë kent men dit huwelijk ook, maar het is daar niet zoo gebruikelijk, terwijl het in het overige gedeelte van de residentie Benkoelen ook wel gevonden wordt en dan *sĕmĕndå-ambil-anak* heet. Ook in de Redjangs, de Moesi-Oeloe en Ilir vindt men hetzelfde verschijnsel.

Daarnaast heeft men nu verschillende varianten. Zoo kent men in Lematang Oeloe en Kikim de afwijking, dat de kinderen voor een deel aan den vader toebehooren en na zijn dood krijgt zijne familie de helft. Is er slechts een dochter geboren, dan blijft deze echter aan de vrouw. In Kroë heeft men een variant, die daar *sĕmĕndå-ambil anak-mentjantjan-moelan* (elders *sĕmĕndå-ambil-anak-balik-djoerai*) geheeten is. Door het geven van een kleine gift (antaran of penghinar) kan de man dan recht verkrijgen op een der te verwekken kinderen. In boven-Palembang kent men het *rasan-ambil-anak-tegoeh,* waarbij de verplichting bestaat om geheel op te gaan in de familie van de schoonouders en bij te dragen in het algemeen levensonderhoud door den inbreng van zijne werkkracht, met de variant, die onder den naam van *ambil-anak-toenggoehan doea* bekend staat en waarbij het gehuwde paar beurtelings in de doesoen van den man, en in die van de vrouw komt te wonen en als de tweede variant, het zgn. *ambil anak ngantat* voorkomt. Wanneer het meisje namelijk

een ongehuwden broeder of zuster heeft, moet het paar zoolang in de doesoen en bij de ouders van het meisje blijven wonen, totdat de broeder of zuster gehuwd is. De andere varianten te bespreken, zou te ver voeren.

In de Pesemahlanden (Pesemah Lebar) ziet men naast het *vaderrechtelijke huwelijk* het ambil-anak huwelijk als het meer gebruikelijke optreden 1) : De man trekt bij zijne vrouw in en wordt in haar soembai aangenomen. Sterft de vrouw, dan kan hij òf blijven, dan wel weer naar zijn eigen soembai terugkeeren, terwijl hij zijne kinderen, als zij nog klein zijn, mee kan nemen om zoodra zij aan de vaderlijke zorgen zijn ontgroeid, terug te keeren naar de moedersoembai, als zij opgeëischt worden. Van boven-Djambi spraken wij reeds vroeger in een vorig hoofdstuk (zie onder moederrecht).

Blijft ons nog over een behandeling van het *ouderrecht.* Reeds bij het bespreken van de varianten van het ambil-anak-huwelijk zagen wij een verdeeling van de kinderen, een stap in ouderrechtelijke richting, optreden. In sommige streken treffen wij het volle ouderrechtelijk huwelijk aan, gelijk bijv. in de Ranaudistricten, waar men het zgn. *sĕmĕndå-radjå radjåän* aantreft. Bij dit huwelijk wordt geen bruidschat betaald en komt de man bij de vrouw inwonen, maar is niet verplicht er te blijven. Meestal wordt het recht voorbehouden om vrouw en kinderen mee te nemen en naar de woning zijner ouders terug te keeren. De kinderen, uit dit huwelijk geboren, kunnen, als zij groot geworden zijn, zelf kiezen, wien zij volgen zullen. Men veronderstelt daarbij, dat zij aan beide ouders toebehooren en de verwantschap wordt zoowel naar vaderszijde als naar moederszijde erkend. Bij echtscheiding zien wij de kinderverdeeling optreden, die wij elders ontmoet hebben, waarbij de jongens dan den vader en de meisjes de moeder volgen. In Rawas en Moesi Ilir is het ouderrechtelijke huwelijk nog sterker op den voorgrond getreden en is het vaderrecht daar bijna geheel verdwenen. Het echtpaar betrekt een eigen huis en de man wordt hoofd van het gezin; bij echtscheiding ook hier weer kinderverdeeling. Bij oneven getal blijft het laatste kind vrij te volgen wien het wil, maar de man kan door betaling van een som gelds dit kind toch erlangen. In Moesi Ilir ziet men ook wel, dat de kinderen zelf uitmaken, wien zij zullen volgen, al is het gebruikelijk, dat de zoons de moeder volgen om haar te helpen het dagelijksch brood te verdienen, terwijl de dochters den vader volgen. Zijn er geen zoons in het gezin,

---

1) Van Semendå vermeldt men, dat de bevolking daar het moederrecht kent.

dan blijft de dochter in het ouderlijk huis, terwijl de man bij haar intrekt. Men krijgt dan in schijn een ambil-anak huwelijk, maar dit valt weg, als men ziet, dat de beide ouders rechten op de kinderen blijven uitoefenen. In Tebing Tinggi is opgemerkt, dat men toch wil hebben, dat de man naar de doesoen van zijne vrouw trekt, waarbij de vrouw zich doet gelden, vooral als zij welgesteld is, en het huis aanbrengt. In Moesi Ilir ziet men ook iets dergelijks en dit gaat dan wel bij schriftelijke overeenkomst. Maar wil de man te eeniger tijd zich toch elders vestigen, dan volgen vrouw en kinderen hem.

In Benkoelen is het *ouderrechtelijke* huwelijk bekend onder den naam van *se̊me̊nda mardika* of *se̊me̊ndå soeka sama soeka* of *se̊me̊nda radja*[2] (*beradat*). Vooral vindt men dit huwelijk bij de bevolking van de hoofdplaats en de strandbevolking, terwijl het bijna uitsluitend bij de Redjangers in de Ketahoen (Noord-Benkoelen) voorkomt. In tegenstelling met Palembang ziet men in de Benkoeleesche streken, dat er geen sprake is van eenige gewoonte ten aanzien van het volgen van de vrouw door den man; het hangt hier van de echtelieden zelf af, hoe zij zich zullen vestigen. Alleen is er één uitzondering: bij de bewoners van Seloema en Ketahoen is het gewoonte, dat de vrouw den man volgt.

De positie van de vrouw is bij het ouderrechtelijk huwelijk gelijk aan die van den man, alleen schijnt het, dat de man 1) als hij bij de vrouw intrekt dezelfde nadeelige gevolgen ondervindt als zijn lotgenoot bij het diensthuwelijk. De macht van den vader bij het vaderrecht bleek vooral vroeger: de vader kon namelijk in de Lampongs zijne kinderen verkoopen, maar sinds de slavernij is afgeschaft, is dit uit.

2°. Zoowel van *leviraat* als van *sororaat* vinden wij melding gemaakt.

Zoo kent men in de Lampongs het zgn. *njemalang*, waarbij de vrouw aan den oudsten broeder van den overledene vervalt, als er geen zoons zijn (of steeds?). Maar dikwijls is de broeder nog een knaap en ziet men den vader van dezen optreden als echtgenoot, wat tot onverkwikkelijke tooneelen aanleiding geeft. Als er geen kinderen zijn, en de oudste broeder ontbreekt, dan moet de jongere broeder het geslacht in stand helpen houden en worden de kinderen, die dan verwekt worden, geacht aan den overledene te behooren (*semalang toerhooi*). 2) In de Lampongs zien wij daarbij nog een eigenaardigheid, die in verband staat met dat eigenaardig uit Bante̊n overgewaaide stelsel van eeretitels, het papa-

1) In Palembang althans.

2) HISSINK (blz. 153) wil onder dit *samalang toerhooi* ook het huwelijk tusschen den oudsten broeder en de weduwe met kinderen verstaan.

donwezen genoemd, waarvan een bespreking te ver zou voeren.

In dit stelsel is het de oudste zoon (*penjimbang*), die den vader in zijne titels enz. opvolgt. Heeft iemand nu geen zoon, dan zagen wij boven het semalang toerhooi optreden met het gevolg, dat de dan verwekte zoon penjimbang van den overleden broeder wordt.

In de Lampongs ziet men nu, dat de vermogende man twee vrouwen trouwt. Is de oudste vrouw kinderloos, dan kan haar echtgenoot den bij de tweede vrouw verwekten zoon tot den haren verklaren en wordt deze op die wijze de penjimbang ; dit gaat dan met feestelijkheden gepaard. Ook elders vindt men van het leviraat gesproken, dat in Benkoelen bijv. *ganti tikar* (van ligmatje verwisselen) heet. Dit geschiedt vooral, als er geen kinderen zijn, er wordt dan voor den overledene een nageslacht verwekt.

Van het *sororaat* kunnen wij meedeelen, dat men dit in de Lampongs kent, onder den naam van *adat noekat* : de man huwt na den dood van zijne vrouw de zuster van de overledene. Van de Pesemahlanden bericht men iets soortgelijks (*ditongkat*).

3°. *Polygamie* kan men hier verwachten, omdat de bevolking Moslims zijn, maar in de vaderrechtelijke streken met hun grooten bruidprijs wacht men zich begrijpelijkerwijs meerdere vrouwen te nemen; alleen de welgestelde Lamponger neemt zich wel een tweede vrouw om de hierboven uiteengezette redenen.

4°. De moslimsche *huwelijkssluiting* is het einde van allerlei inheemsche ceremoniën, die men elders ook aantreft, zooals het sameneten van een weinig rijst uit een bord gelijk in Palembang, in het Tebing Tinggi'schen en in deRanaudistricten voorkomt met daarbij allerlei varianten. Al deze gebruiken zijn uitvoerig door WILKEN in zijne „Plechtigheden en gebruiken enz." beschreven.

Het *huwelijksgoederenrecht* eischt de volle aandacht. Opmerking verdient het in de eerste plaats, dat streken die vroeger wellicht familiebezit kenden, nu een geheel ander aanzien vertoonen. De harta poesaka zijn nu geworden de aangebrachte goederen en daarnaast heeft men de pentjariangoederen, terwijl er elders door het eerstgeboorterecht van een verdeeling geen sprake is, omdat toch alles weer in één hand komt.

Van het vaderrechtelijk huwelijk geldt in het algemeen, dat de vrouw niets bezit of meebrengt. Dit is echter niet overal het geval. Zoo kent men in Seloema de gewoonte, dat de waarde van de door de bruid aangebrachte goederen en kostbaarheden door den man betaald wordt, terwijl hij soms wel in Kaoer slechts van twee stellen goed, die de vrouw mee

ten huwelijk krijgt, eigenaar wordt en de rest eerst door betaling kan krijgen. Hier en daar vindt men daar nog varianten op. In de Lampongs moet het uitzet van de vrouw gelijk aan de helft van den djoedjoer zijn, terwijl men van Kroë mededeelt, dat het bijna gelijke waarde moet vertegenwoordigen als de bruidschat. In Kroë is de vrouw, die een djoedjoer-huwelijk heeft aangegaan, bezitster van de zgn. *harta-penantian* d. z. de door haar aangebrachte goederen : deze worden gedurende het huwelijk niet vermengd met de goederen van den man. Dat bij het ambil-anak-huwelijk de man in het nadeel is, is te begrijpen. Allereerst heeft de man geen rechten op de poesaka van de vrouw, en van de harta pentjarian kan hij ook al geen aandeel ontvangen; wel blijft hij in Kroë meester van de door hem ten huwelijk gebrachte goederen, die hier *harta pemboedjangan* genoemd worden. Bij het ouderrechtelijk huwelijk is meestal de gewoonte, dat de man de goederen door hem aangebracht streng gescheiden houdt van die der vrouw, terwijl de harta pentjarian gelijkelijk verdeeld worden bij de ontbinding, al ziet men in sommige streken wel tot voorwaarde gesteld, dat bij ontbinding de man met niets dan zijne kleeren heengaat en met wat hij mee ten huwelijk bracht.

De *huwelijksontbinding* is overal gekend, bijv. in den vorm van een verstooting door den man zelfs in vaderrechtelijke huwelijken, al komt dat niet veel voor. Elders, zooals in Benkoelen, geeft men van de scheiding, die zonder omslag en in der minne geschiedt, kennis aan het betrokken hoofd.

Het *erfrecht* vertoont door al die huwelijksvormen verschillende gedaanten ; wij zien bijv. bij het vaderrechtelijk huwelijk in de Lampongs den oudsten zoon zoodanig bevoorrecht, dat men nu nog van een eerstgeboorterecht kan spreken. Men verhaalt althans,dat de oudste zoon behalve de titels en ambten alle onroerende goederen krijgt, terwijl de roerende aan de andere zoons ten deel vallen en ook weer in ongelijke mate, zoodat de oudere het dubbele weer geniet van den jongeren. Is de inboedel gering, dan vervalt alles aan den oudsten onder verplichting de jongeren te helpen. 1) In Ogan Oeloe en Komering Oeloe (Palembang) is het nog sterker: daar verwerft de oudste zoon alles zonder uitzondering en hangt het van zijn believen af, of de anderen iets krijgen zullen, al ziet men

---

1) HISSINK verklaart in afwijking daarvan, dat de onroerende goederen gewoonlijk communaal blijven met aan den penjimbang het recht van vervreemding, verder vallen hem twee aandeelen van de roerende goederen (?) ten deel als mede de poesaka. Heeft de man geen kinderen dan gaat alles aan zijn ouders en bij ontstentenis van deze aan zijn oudsten broeder.

hier ook wel, dat de zoons en de in ambil-anak gehuwde dochters alles verdeelen. Bij de Redjangers in Lais ziet men ook eene bevoorrechting van den oudsten zoon, al is die niet in zoo sterke mate als elders.

De dochter in ambil-anak getrouwd, wordt als zoon beschouwd en erft ook als zoodanig.

Verder kunnen wij nog opmerken, dat in Kaoer de ongehuwde dochters meeërven en het geërfde wordt dan later het uitzet der vrouw. In Kroë brengt de moeder alleen goederen ten huwelijk mee, die aan hare dochters later ten deel vallen.

Dat de man, hoewel in ambil-anak gehuwd, toch weer rechten kan hebben, doet ons o.m. de afdeeling Kaoer zien en ook de Ranau-districten, waar de man iets kan ontvangen al is het dan ook met toestemming der erfgenamen en zoo is bekend, dat de man in Kroë in dat geval, als er geen kinderen zijn, bij het afsterven der vrouw recht op de poesaka krijgt, mits hij bij zijne schoonouders blijft inwonen. In de Lampongs is zijn erfrecht openlijk erkend, behalve als hij de familie der vrouw verlaat of een tweede huwelijk sluit.

Overigens vinden wij uitzonderingen genoeg op het vaderrechtelijk erfrecht. Zoo zien wij in Kaoer de vrouw, al is zij in *djoedjoer* gehuwd, toch met hare kinderen gelijk opdeelen en hier en daar in de Pesemahlanden is dit ook het geval. In Kroë krijgt de weduwe soms het vruchtgebruik als er namelijk geen broeders zijn, maar regel is dit niet. Het vruchtgebruik bestaat dan in het gebruik van de rijstvelden, die door haar bewerkt zijn, terwijl zij, als zij in het huis blijft wonen, de bezittingen van den overledene onder hare hoede neemt.

In het ouderrechtelijk huwelijk deelen de kinderen gelijk op, alleen zij opgemerkt, dat als de vrouw in *sĕmĕndå-radjå-radjå-an* getrouwd is en er geen kinderen zijn dan komen de harta pentjarian aan den langstlevende, mits deze de schulden op zich neemt en de begrafeniskosten betaalt. Of het Moslimsch erfrecht vooral bij zulke huwelijken de oude adat tracht af te brokkelen, is een verschijnsel, dat nog weinig onderzocht schijnt te zijn.

Alleen moet men gedachtig zijn, dat in geheel (?) Palembang de regel bestaat, dat de kinderen bij de semendå-radjå-radjå-an dan alleen aanspraak kunnen maken op de poesaka goederen, als zij bij de ouders zijn gebleven. Overigens vindt men zoovele plaatselijke afwijkingen, dat eene behandeling daarvan te ver zou voeren.

50. In de Lampongs herinnert men zich nog het stamverband, namelijk de *boewai* of *keboewai-an*, daaronder volgt als een eenheid van lagere orde de *marga* of *mēgå*, het district. Maar sedert 1881 is

de mēgå opgeheven, wat een besliste fout is gebleken te zijn. Onder de mēgå vinden wij de *tioeh* of gemeente, die nog bestaat.

Als genealogische eenheid kent men onder het dorp nog de *soekoe*, de verwantengroep in de familiewijk. In de Pesemahlanden heeft men de *soembai*, den stam, maar die is zeer verzwakt. Alles wijst er op, dat de heerschappij van de genealogische eenheden voorbij is en dat men louter territoriale eenheden zal aantreffen, daarom is het voorkomen van de soekoe in de Pesemah nog niet thuis te brengen. Thans zijn deze landen in nagenoeg twintig districten verdeeld.

De soembai heeft voor sommige deelen van de Pesemahlanden, met name Pesemah Lebar en Pesemah Oeloe Lintang, nog die kracht, dat zij de exogamie in stand houdt, terwijl dit elders niet meer het geval is in deze streken. Van de boewai kan men dit niet meer zeggen. In het naburige Redjang Lebong treft men nog de soekoe-indeeling aan, zooals die in de Lampongs gekend wordt. In Palembang kent men het district, dat eveneens in beneden-Djambi voorkomt, maar daar is het laatste een maaksel van het Gouvernement.

Resumeerend komen wij tot het volgend : genealogische eenheden, alleen in de Pesemahlanden, (stam en wellicht de soekoe), in de Redjang Lebong de soekoe en in de Lampongs(stam en de soekoe) ; overigens op Zuid-Sumatra alleen territoriale eenheden.

d. JAVA EN MADOERA.

Van Java en Madoera kan getuigd worden, dat men steeds gemeend heeft het adatrecht althans hier niet te moeten zoeken. Zelfs WILKEN heeft in zijne opstellen deze eilanden met zorg uitgeschakeld, alsof hier niets te vinden ware ; vandaar dat de adatrechtslitteratuur armzalig klein is.

1°. Behoudens Bantĕn, waarvan getuigd wordt, dat het *ouderrecht* een *moederrechtelijk survival* bezit : de man komt bij de vrouw inwonen, mag men overigens aannemen, dat het *ouderrecht* zich hier overal volledig ontplooid heeft.

2°. Geene mededeelingen over *leviraat* of *sororaat*.

3°. Algemeen wordt hier *polygamie* gevonden ; de gegoeden en voornamen hebben meerdere vrouwen. In sommige streken heerscht *bigamie* bij de gegoeden, elders ziet men ook onder de lagere standen *polygamie* optreden ; bij de Christenen kent men slechts de *monogamie* en zal een Moslim, Christen wordende en meerdere vrouwen hebbende, slechts één kunnen behouden.

4°. Overal ziet men, dat de *huwelijkssluiting* volgens Moslimsch recht voorafgaat aan den optocht, die op den avond van den dag, waarop de huwelijksvoltrekking geschiedt,plaats grijpt. Enkele Christen-gemeenten kennen een huwelijksaangifte bij den voorganger der gemeente, terwijl de huwelijkssluiting door den voorganger haast overal geschiedt.

Bij overgang tot het Christendom behoeft een ten overstaan van den penghoeloe gesloten huwelijk niet nogmaals plaats te grijpen, het wordt als geldig beschouwd.

Men onderscheidt de *poesaka* (J), *asal* (S), (bij de Christenen *barang gawan* 1) geheeten), de aangebrachte goederen, die het eigendom blijven van dengene, aan wien zij bij het sluiten van het huwelijk behoorden, wat bij ontbinding van het huwelijk uitkomt, daar zij dan door den eigenaar weer medegenomen worden. Daarnaast kent men de *gånå gini* (J), *goena kaja* (S),het gemeene huwelijksgoed. Men neemt hierbij aan, dat het gemeenschappelijk is en de verdeeling grijpt plaats in gelijke deelen, behalve in Bantěn en op enkele plaatsen langs het Noorderstrand, waar een verhouding van twee tot één staat, dus de vrouw weer minder ontvangt. Bij sommige Christengemeenten teekent de voorganger de goederen aan, die beide partijen ten huwelijk meebrengen ; de man beheert verder de goederen door de vrouw ten huwelijk meegebracht, maar mag ze niet vervreemden zonder toestemming der vrouw of van hare ouders of naaste bloedverwanten, evenmin kan hij de door hem aangebrachte goederen niet vervreemden dan na overleg met vrouw en eigen ouders.

Behalve de *echtscheiding* met onderling goedvinden kent men verder de Moslimsche huwelijksontbindingen (vgl. vragenlijst Mr. VAN DEVENTER in adatrechtbundel VIII). Het onderhoud en de opvoeding van de kinderen komt ten laste van den vader, tenzij hij er niet toe in staat is. De moeder moet de kinderen twee jaar zoogen, maar in praxis blijven de jongens tot de besnijdenis, de meisjes tot zij huwen onder de hoede van de moeder. Verder kunnen zij daarna verkiezen, wien zij volgen zullen, tenzij de moeder krankzinnig is, dan wel een slechten levenswandel leidt. De meeste Christengemeenten hebben dit op nieuw trouwen van gescheiden echtgenooten, zooals dit overal op Java bij de Moslimsche bevolking voorkomt, behouden. Echtscheiding bij Christeninlanders heeft slechts plaats om bepaalde reden en wel gelijkende op die, welke in het I. B. W. vermeld staan. Men vindt daar wel bepaald, dat bij de scheiding de aangebrachte goederen, als er geen kinderen zijn, weer naar de rechthebbenden terugkeeren, terwijl het gemeene huwe-

1) Als men tenminste inschrijving dier goederen kent (zie hieronder).

lijksgoed in tweeën verdeeld wordt en als er wel kinderen zijn dan ontvangen ze te zamen de helft der aangebrachte goederen en ⅓ van het huwelijksgoed. De ouder, die de kinderen krijgt, kan het vruchtgebruik krijgen zoolang zij minderjarig zijn; volgen de kinderen gedeeltelijk den vader, gedeeltelijk de moeder, dan grijpt evenredige verandering plaats.

Tegenover VAN DEN BERG, die meent, dat de hoekom op Java regel is en dat er alleen afwijkingen bestaan, staat de meening van velen, die de adat als basis erkennen, terwijl de hoekom slechts hierop heeft ingewerkt, welke invloed volgens VAN DER LINDEN in de practijk niet te hoog aangeslagen moet worden. Een belangrijken invloed op de verdeeling oefent ook het grondenrecht uit, dat in West-Java, Oost-Java en Madoera individueel is en dus tot versnippering door erfrecht leidt, tegenover in het algemeen het communale bezit in middel-Java, waar de desa veel of alles bezit. Ook het erfelijk individueel bezit is echter veelal onderhevig aan een hooger recht van het dorp, zoo kan men bijv. door het verlaten van de desa zijn recht verliezen, zooals in middel-Java en Passeroean. Hetzelfde is ook het geval bij woonhuizen, die men verlaat en met tegals, maar dit geschiedt niet overal in gelijke mate. Begrijpen wij VAN DER LINDEN, dan wil hij betoogen, dat daar waar men vermeent de hoekom voor zich te zien, het inheemsche recht voor ons staat en zoo bijv., dat de verhouding van twee tot één 1), waarin de zoons en dochters als erfgenamen optreden niet Moslimsch recht, maar inheemsch zou zijn en dergelijke regels meer, die toch in uiterlijk geheel met de Mohammedaansche wet overeenstemmen.

Ondanks dit alles vermeende de Grondrechten-Commissie in haar eindresumé te moeten opmerken, dat de verwarring op erfrechtelijk gebied maar schijn is, en dat vastgehouden wordt aan den regel (althans in de meeste gevallen): *gelijke* verdeeling van de nalatenschap tusschen de kinderen, en dat slechts in zeer weinige gevallen het Mohammedaansch recht in staat is geweest een voor de dochters ongunstige verhouding te weeg te brengen. Daarnaast is dan als afwijkingscheppende factor te noemen het communaal grondbezit; maar overigens is zoowel ten aanzien van de sawah poesaka (die dus sinds onheugelijke tijden steeds in eenzelfde familie zijn geweest) als van andere gronden, van woonhuizen, erven, vijvers gelijke verdeeling regel en ongelijke uitzondering. Ziet men het feit, dat men dochters het huis of de juweelen geeft, dan wordt elke verstoring van het evenwicht hersteld, doordat zij van

1) In Banten en hier en daar aan het Noorderstrand.

de andere zaken minder ontvangt. De verdeeling heeft meestal reeds vóór den dood van den vader plaats en heeft de vader het niet gedaan, dan doet de oudste zoon of dochter zulks bij minnelijke schikking. Daarnaast ziet men wel die verdeeling in tegenwoordigheid van erflater plus verdere bloedverwanten of dorpshoofd plaats grijpen.

De Christen-inlanders volgen, zoolang er nog geen wettelijke voorschriften bestaan, de bepalingen omtrent erfrecht, zooals die bij hen in gebruik zijn. Deze hier te behandelen zou te ver voeren, te meer nu het duidelijk is, dat nog lang geen overeenstemming tusschen alle Christengemeenten verkregen is. Men zie verder voor bijzonderheden, de adatregelingen der Christengemeenten op Java.

5°. Als eenige territoriale eenheid moet men de desa noemen, die rechtspersoon is (artt. 5, 7, 10 en 12 Inl. Gem. Ord.).

De vorstenlanden geven ons een ander beeld ; de desa is hier geen rechtsgemeenschap, zij is slechts een conglomeraat van apanages. Daarboven vinden wij — verdeeld in onderdistricten (kamantrèn), districten (kapanèwon) en regentschappen (kawadanèn), waarboven weer de Rijksbestuurder met zijn acht najåkå's den Rijksraad vormt, — het rijk, welks Lands-Vorst hierboven troont.

e. BORNEO.

Op dit reusachtige eiland vinden wij allereerst de Maleische kustbevolking (al of niet met Boegineesche elementen), wier adatrecht volkomen gelijkt op dat van hare stamgenooten van den Riouw-Archipel. Deze Maleische immigranten hebben aan de mondingen van de Borneosche rivieren rijkjes gesticht op voor hen gunstige punten, ten einde de eigenlijke bevolking van Borneo, met name de Dajaks, die zij bij hunne komst van de kust wegdrongen (ten minste haast overal), te kunnen terroriseeren en de producten, waarmee zij kwamen afzetten, op te vangen. De Dajaks kan men onderscheiden in die van West-Borneo, Zuid-Borneo en die van Oost-Borneo. In het Engelsch gedeelte wonen de Dajaks in Serawak tot aan zee, vandaar de naam van Zee-Dajaks in tegenstelling met de meer landwaarts inwonende, die den naam van Land-Dajaks dragen. Dank zij de reizen van Dr. NIEUWENHUIS is onze kennis van de stammen, die in ons gedeelte wonen, belangrijk toegenomen en is onze invloed in Centraal- en Oost-Borneo blijvend gevestigd geworden, te meer nu een bestuursvestiging in Long Iram opgericht is, terwijl aan het terroriseeren zoowel van de Serawakstammen (de Batang Loepars) als van de Maleische kustbevolking een einde gemaakt is,

al gelukt het nog steeds aan de talrijke Maleische en Chineesche elementen om in de Wester-Afdeeling althans de Dajaks met wantrouwen tegenover ons te vervullen, waardoor opstanden niet van de lucht zijn.

1°. In het algemeen kan gezegd worden, dat het verwantschapstelsel der Dajaksche stammen *ouderrechtelijk* is, al ziet men meestal, dat de *man bij de vrouw* intrekt en de verwekte kinderen tot de groep van de moeder gerekend worden.

Maar dat is niet de eenige *moederrechtelijke trek*, zoo kent men het *anak-pangkalan*-instituut in sommige streken van de Wester-Afdeeling, gelijk wij hieronder zullen zien. Daarnaast vindt men een *vaderrechtelijk survival* in den vorm van een *bruidschat*, gelijk die bij sommige stammen in Oost-Borneo met name aan den Meliau en den boven-Mahakam dan wel in schakingsvormen aldaar voorkomt, of wel sporen van *loonhuwelijk*, gelijk bij de Bahaus en in het rijkje Pasir gevonden worden.

Het huwelijk is zoowel in als buiten den stam geoorloofd, maar dit laatste komt zelden voor. WILKEN heeft de Dajaks tot de endogame volken gerekend, maar dan bedenke men, dat hij onder *endogamie* verstond een voorkeur (geen gebod) om in den stam te huwen. De groote territoriale uitbreiding der stammen, de voortdurende veeten en twisten en het koppensnellen waren even zoovele oorzaken, die het huwelijk buiten den stam tegenhielden.

Van de Land-Dajaks van Serawak in Britsch-Noord-Borneo heet het, dat de bruidegom na het huwelijk gewoonlijk in het huis zijner bruid trekt en met hare familie één wordt. Soms, als de bruid vele broeders en zusters heeft, dan wel, wanneer de bruidegom de steun zijner ouders dan wel van zijne jongere broeders en zusters is, ziet men het omgekeerde wel gebeuren en de vrouw treedt in dat geval in de groep van den man, wat dus een *vaderrechtelijk* tintje geeft. Zelden zal men een jong paar alleen aantreffen. Dit vindt alleen plaats bij stammen, die gebroken hebben met het wonen in familie-, geslachts- of stamwoningen. Bij de Land-Dajaks valt op te merken, dat er een neiging bestaat om meer buiten den stam te trouwen dan vroeger, (terwijl men daarnaast huwelijken met Chineezen ziet sluiten). Verder zien wij bijv. bij de Serambō's den man tijdelijk bij de familie der vrouw intrekken, totdat zij tezamen een woning op zich zelf betrekken, uitgezonderd als de man de eenigste zoon bijv. is, dan volgt de vrouw den man weer. Is de vrouw de eenigste dochter, dan mag de man haar wel meenemen, mits een soort van schadevergoeding betalende. Naast dit alles komt echter ook voor, dat de vader eischt, dat de schoonzoon bij hem komt inwonen en dat de kinderen hem als hoofd van de familie zullen toebehooren.

Bij de Loendoes zien wij het verschijnsel, dat de man bij de vrouw intrekt, als zij de eenigste dochter of van hoogeren rang is, maar is de bruidegom eenig kind of van hoogere afkomst, dan volgt de vrouw hem weer, om bij gelijkheid van rang of onder gelijke omstandigheden verkeerende, het verblijf over de wederzijdsche ouders te verdeelen.

Van de onder Engelsch bestuur staande Kajans, Kĕnja's, Klemantans en Moeroets vindt men verder opgeteekend, dat zij eveneens het *ouderrecht* met *eleutherogamie* kennen, maar dat de man één, twee of drie jaar in het huis zijner vrouw woont en gedurende dien tijd zijne schoonouders bij de werkzaamheden op het veld ter zijde staat en bijdragen voor het huishouden levert.

Van de nomadiseerende jagersvolken als de Poenans, de Oekits, de Sians, de Boekitans, de Loegats en de Lisoems wordt vermeld, dat de man in het huis der vrouw wordt opgenomen en gewoonlijk lid van hare familie blijft. Van de Karens daarentegen deelt men een *vaderrechtelijken trek* mee : de vrouw volgt daar namelijk den man naar het huis van zijn vader.

Vooral van de Landak- en Tajan-Dajaks op NEDERLANDSCH GEBIED hebben wij vele nadere bijzonderheden leeren kennen. Zoo vinden wij van de Manjoeké-Dajaks aldaar opgeteekend, dat het huwelijksaanzoek dikwijls van het meisje uitgaat 1) en dat dit steeds het geval is bij de oudste dochter, die in het ouderlijk huis blijft wonen en als hoofd van het gezin optreedt en den naam van *anak pangkalan* draagt. Na den dood van de *anak pangkalan* treedt haar man als hoofd van het huisgezin op. Daarnaast is ook opgemerkt, dat de oudste zoon in dezelfde kampong blijft wonen, dit vooral als zijn vader hoofd en hij opvolger is ; men spreekt dan van *pangkalan laki* [2]. Gewoonlijk zijn de partijen uit verschillende dorpen. Men treft vooral aan Manjoeké-mannen, getrouwd met meisjes van verschillende stammen, bij welke zij overgaan, waarschijnlijk als gevolg van een stamvermeerdering dier menschen en het bestaand gebrek aan ladanggronden. Bij de andere stammen ziet men echter meestal in denzelfden stam trouwen. Zonen van hoofden blijven vooral in de kampong van hunnen vader.

Over het algemeen kan men zeggen, dat het den Landak- en Tajan-stammen onverschillig is, waar hunne kinderen trouwen, met uitzondering echter van de oudste dochter natuurlijk (gelijk wij boven zagen

---

1) Dit is o.m. het geval in de Padangsche Bovenlanden en bij de Olo Ngadjoe in de Z. en O.-Afdeeling van Borneo.

blijft deze steeds in het ouderlijk huis), al heeft men graag,dat de meisjes bij voorkeur in hun eigen dorp blijven. Vandaar het verschijnsel, dat men naast het moederrechtelijk gekleurde huwelijk ook dat met een vaderrechtelijk tintje ziet optreden.

Van de Barito-stammen geldt in het algemeen hetzelfde, wat hierboven in het algemeen werd meegedeeld. Naast het feit, dat men den man bij de vrouw ziet intrekken, vindt het omgekeerde ook plaats; van de Moeroeng-, de Doesoen- en Siang-stammen vermeldt men daarentegen, dat het jonggetrouwde paar een jaar bij de ouders der vrouw blijft wonen om daarna naar de ouders van den man te verhuizen, totdat zij eindelijk een huis op zichzelf hebben gereed gemaakt.

Bij alle Bahau-stammen in Oost-Borneo bestaat eveneens de gewoonte, dat de man eerst bij zijne schoonouders intrekt om vervolgens na een jaar of drie, vier een eigen huis te betrekken dan wel bij zijn ouders in te trekken, hetgeen ook dadelijk mag plaats grijpen als de vrouw bevallen is. Men kan echter deze gewoonte overtreden, maar men moet dan een zeer groote boete betalen. In hoeverre men daaraan overal streng de hand houdt, is niet mede te deelen. Het gebeurt ook wel, dat, als beide partijen volwassen zijn, het meisje dadelijk in het huis van haren man trekt (of wel omgekeerd), vooral als hij de eenigste zoon is en zijne familie hem niet missen kan.

2°. Van *leviraat* vinden wij melding gemaakt bij de stammen van de Zuider- en Ooster-Afdeeling, namelijk in de landschappen Doesoen, Moeroeng en Siang; welke broeder de weduwe trouwt wordt niet vermeld, dwingende kracht bestaat echter hier niet; de weduwe, die niet wenscht te hertrouwen of een ander begeert, behoeft slechts het haar toekomende deel der huwelijksgoederen over te laten aan 's mans familie. In Landak is het bekend, dat na den dood van de *anak pangkalan*, de man met de zuster van de weduwe trouwt dan wel met een zusterskind.

3°. De *polygamie* komt zelden voor en is bij de Zee-Dajaks zelfs verboden. Zoo vinden wij van de Mendalam-stammen vermeld, dat het geen gebruik is. Bij de Mahakam-stammen hebben de hoofden zich onder Maleischen invloed de weelde van meerdere vrouwen veroorloofd. In het Landaksche heeft men weleens bigamie opgemerkt. *Polyandrie* schijnt bij de Poenans te bestaan, gewoonlijk als een oudere man een vrouw geen kinderen bezorgt.

Van de Land-Dajaks van Serawak vinden wij vermeld, dat de *huwelijkssluiting* daarin bestaat, dat de beide partijen rijst, zout en honing sameneten; bij de Loendoes geeft men bruid en bruidegom een sirihpruim en een sigaret in de hand, een priester neemt dan een paar kippen

op, zwaait die boven de hoofden van beiden uit, terwijl hij den zegen van de goden inroept, tikt daarop hunne hoofden eenige keeren tegen elkaar, waarop de bruidegom de sirihpruim in den mond zijner bruid brengt en de sigaret tusschen hare lippen steekt, terwijl zij dit later bij den bruidegom terugdoet, en hiermee is de huwelijksvoltrekking afgeloopen. Bij de Kajans is het huwelijksfeest ook al eenvoudig met zeer weinig ceremoniëel, behalve als het hoofden of kinderen daarvan betreft. Daarnaast kent men nog den band, die tusschen een onvolwassen meisje en een reeds volwassen jongeling gelegd wordt ; als dan het meisje volwassen is geworden, heeft de huwelijkssluiting plaats door een klein feestmaal. Bij de Dajaks van de Zuidkust vinden wij behalve het sameneten en het gebruiken van een sirihpruim nog vermeld het besmeren van verschillende lichaamsdeelen van het bruidspaar, dat als slotstuk dient van de sluiting. Van de Barito-Dajaks worden soortgelijke ceremoniën vermeld, die te veel plaatselijk zijn en te verschillend dan dat wij die alle zouden vermelden. Van de stammen van Oost-Borneo vinden wij nog opgeteekend, dat aan den Mahakam de bruidegom onder bekkenslag naar het huis der bruid geleid wordt. Na binnenkomst neemt de bruidegom naast zijne bruid plaats. Zij eten samen wat rijst, die voor hen gezet wordt op een pisangblad, vervolgens treedt een der oudsten van den stam, die geen priester behoeft te zijn, naar voren, roept de geesten der voorvaderen en de goden op en bericht dan, dat het huwelijk voltrokken is. Daarop slachten man en vrouw een haan om de ongunstige of gunstige voorteekens na te gaan.

In het algemeen kan men scheiding van goederen constateeren. Vader en moeder zorgen beiden voor hunne kinderen. In het Landaksche, waar men, zooals wij boven zagen, het anak-pangkalan-instituut aantreft, kent men voornamelijk de *poesaka* (erfstukken), de *oesaha*, onroerende goederen, de *djaramejs* (tijdelijk verlaten velden) en de *barang pentjaharian*, dezelfde indeeling derhalve, zooals wij die elders tegenkwamen; van al deze goederen is de anak pangkalan meester en na haar dood treedt haar man nooit als erfgenaam op, wel is er een neiging om hem op de barang pentjaharian althans eenig recht te geven. De oudste zoon moet, als hij in hetzelfde dorp als zijn zuster verblijft, $\frac{1}{3}$ van de nagelaten goederen hebben, maar hij verbeurt dit recht, als hij het dorp verlaten heeft.

De man van de anak pangkalan heeft bij den dood van zijn vrouw het recht om als hij naar zijn dorp wenscht terug te keeren, de helft van de pentjariangoederen mee te nemen, als er ten minste geen kinderen zijn (hetzelfde bij echtscheiding). Treedt de oudste zoon als pangkalan op

(pangkalan laki laki), wat wel eens voorkomt, gelijk wij zagen, dan mag zijn vrouw bij de huwelijksontbinding, als er geen kinderen zijn, bij haren terugkeer naar haar dorp de helft van de pentjariangoederen op hare beurt meenemen.

Van de stammen in de Zuider- en Ooster-Afdeeling heet het, dat men daar eveneens niet in gemeenschap van goederen getrouwd is. Gedurende het leven van beide echtgenooten blijven hunne bezittingen gescheiden en kan de man niets, van wat de vrouw toebehoort, verkoopen, belasten of vervreemden. Sterft een der echtgenooten kinderloos, dan hebben de bloedverwanten alle macht om de eigendommen van de(n) overledene terug te halen, dit voor zoover betreft de aangebrachte goederen. Van de gemeenschappelijk verworven goederen wordt na aftrek van de kosten van het doodenfeest (tiwah) bij afsterven der vrouw, de eene helft aan den man gegeven en de andere helft aan de kinderen. Zijn die er niet, dan krijgt de vader — subsidiair de bloedverwanten der vrouw — deze helft. De weduwe beheert daarentegen het vermogen als er kinderen zijn. Dit schijnt te verklaren uit het feit, dat de man gewoonlijk bij de ouders der vrouw inwoont, zoodat als hij sterft er geen boedelscheiding behoeft plaats te grijpen, terwijl omgekeerd bij den dood van de vrouw de man dikwijls naar zijn stam teruggaat. In Oost-Borneo heeft men eveneens scheiding van goederen. De ouders zorgen gemeenschappelijk voor de kinderen. Bij de scheiding met onderling goedvinden behoudt elk zijn deel, maar als een van beide partijen niet toestemt in de scheiding moet de andere partij haar aandeel in het huwelijksgoed afstaan. Bij de Kajans brengt de vrouw niets mee ten huwelijk, terwijl men vermeld vindt, dat gemeene huwelijksgoederen onbekend zijn.

De man kan zijne vrouw *verstooten* bij slecht gedrag, terwijl eveneens de scheiding plaats grijpen kan, als de man de schuldige is, gelijk bij de Engelsche Kajans voorkomt. In het eerste geval neemt de man alles tot zich, wat de pentjariangoederen betreft, terwijl de kinderen verdeeld worden. Het omgekeerde vindt plaats als de man de schuldige is. In de Wester-Afdeeling kent men, evenals bij de Kajans, het scheiden bij onderling goedvinden, wat wij ook elders zagen en wel bij de Bahaus. In den boven-Mahakam geeft men elkander een volledig stel kleeren als teeken der scheiding, zonder welke elk verkeer met een ander echtbreuk is. Gewoonlijk volgen de kinderen diengene der ouders, dien zij verkiezen, behalve bij de Padé's in de Wester-Afdeeling, waar man en vrouw een gelijk aantal toebedeeld krijgen, maar bij oneven getal krijgt de moeder er één meer. Van het hoofdmanschap kan gezegd worden, dat dit

bij de Kajans eerder electief dan heriditair is. De tendens is om den meest geschikten zoon tot opvolger van zijnen vader te maken. Van de Kĕnja's kan hetzelfde gezegd worden, maar bij hen heeft het hoofdmanschap meer aanzien. Hier geldt, dat bij den dood van den man het eigendom verdeeld wordt tusschen vrouw en kinderen. De vrouw behoudt hare plaats in het gezinsvertrek in het longhouse, al komen daar ook een pas getrouwde zoon of dochter inwonen en al zijn er verschillende ongehuwde kinderen bij haar. Bij haar blijft ook de leiding der dagelijksche zaken. Gongs, wapens e. d. vallen den zoons toe, waarbij de oudste wellicht iets meer krijgt. De dochters krijgen de kleeren, snuisterijen, huisraad enz., de mannelijke slaven komen aan de zoons, de vrouwelijke aan de dochters. Holen met vogelnestjes en bijen behooren allen kinderen toe. De zoons of dochters, die met de ouders blijven samenwonen, krijgen gewoonlijk een extraatje. De bijzondere stelling van de oudste dochter heeft in het Landaksche ook zijn stempel gedrukt op het erfrecht, zij heeft een eerstgeboorterecht en krijgt dus alles, mits haar oudste broeder niet in het zelfde dorp blijft wonen, maar anders bedraagt dit $\frac{2}{3}$ en ontvangt haar broeder $\frac{1}{3}$; de overige kinderen hebben slechts recht op giften. Stellig een belangrijke vraag is het, of in de Landakstreken, waar men den grond in één hand ziet, (namelijk in die van de anak pangkalan) daarop hare verwanten en wel de meest nabijzijnde (d. w. z. hare broeders en zusters) een genotsrecht hebben samen met de anak pangkalan dan wel, dat zij uit hare hand den grond voor een tijd ontvangen.

Bij de Bahaus valt op te merken, dat als een der ouders sterft de boedel onverdeeld blijft. Gaat alles uiteen, dan krijgen zoons en dochters gelijke deelen. Speciaal erven bij de Mendalam-stammen de dochters meer dan de zoons, omdat deze gemakkelijker aan den kost kunnen komen. De poesaka gaan gewoonlijk aan den oudste, waartegenover staat, dat de anderen schadeloos gesteld worden. Zijn er geen kinderen dan gaat alles naar de familie van den overledene terug, daar de echtgenooten niet van elkander erven.

5°. Ten aanzien van de *stamindeeling* der Dajaks bestaat een groote verwarring, omdat men het woord stam in niet minder dan vier beteekenissen gebruikt: soms bedoelt men er een verzamelwoord mee en is er dus sprake van een veelheid van stammen en spreekt men van de Bahau-Dajaks aan den boven-Kajan, aan den boven-Mahakam en aan den boven-Kapoeas. Zoo vormen de Kĕnja's een complex van stammen, die in den Apo-Kajan, aan den Tawang, den Berau en den Kajan wonen, alsmede die van den boven-Limbang en den boven-Baram; verder spreekt men van de Siang-Dajaks aan den boven-Barito. Dan kan men bedoelen een

gedeelte van zoo'n complex ; men spreekt bijv. van de Kajans als een gedeelte van de Bahaus. Van de nomaden, die Centraal-Borneo bewonen en die de twijfelachtige eer genieten het doelwit van de sneltochten der stammen zoowel van deZuider-en Oosterafdeeling als van de Engelsche uit te maken, spreekt men als van de Poenans, de Bekitan-Dajaks. Een andere beteekenis is weer als eenheid bij de Oema Bakong, de ware stam met stamhuis (longhouse en onder een stamhoofd). Ten slotte gebruikt men het woord wel in de beteekenis van stamdeel, geslacht, derhalve. De stam is nog in zijn oorspronkelijken vorm, namelijk met een bepaald terrein en in een gemeenschappelijke woning, die dus een geweldig langen vorm kan krijgen. Is de stam te groot geworden, dan gaat men geslachtshuizen bouwen, terwijl in West-Borneo de splitsing nog verder is doorgezet en men familiehuizen gekregen heeft, die onder Maleischen en Europeeschen invloed hier en daar in de gezinswoning zijn overgegaan. Naast de gezeten stammen, die zich een bepaald areaal ter bebouwing hebben aangeschaft, kent men de stammen, die in een bepaald gedeelte nomadiseeren, en ten slotte de zwerfstammen, die steeds in de bosschen dolen en alleen met bepaalde stammen in verbinding staan. De stam is hier rechtsgemeenschap,terwijl het dorp slechts in het grootste deel van Borneo plaats van samenwoning is van een stam, dan wel van een stam met bijwonende min of meer afhankelijke stammen. Wat wij van het Gajōland dienaangaande vermelden, geldt n.m. ook hier : alles berust op bloedseenheid ; de verwantschap voedt men meer van generatie tot generatie, die, naar gelang van de streek kan zijn de stam, het geslacht dan wel de familie.

f. CELEBES.

Al kan dit eiland in zijn geheel tot het ouderrechtelijk gebied gerekend worden, toch moet eene scheiding gemaakt worden tusschen Noord-Celebes, waar van een landstreek, onder den naam van Minahassa bekend, de meeste aandacht trekt, Centraal Celebes of het gebied der To- (= mensch) Radja's, en Zuid-Celebes. Ten Noorden van het eiland ligt een archipel, onder den naam van Sangir- en Talaud-eilanden bekend, die mede het *ouderrecht* schijnt te kennen *met een deels moederrechtelijk* gekleurd (de man volgt de vrouw) en *een deels vaderrechtelijk* gekleurd huwelijk (het bestaan van een bruidschat), maar dat is al wat men ervan weet. Van de Togean-, of Schildpad-eilanden in de golf van Tomini gelegen is al even weinig bekend, als van de Banggaj-eilanden in de golf van Tolo. Van de eilanden ten Zuiden van Celebes als Moena, Kabaena,

Saleyer en Boeton is men meer op de hoogte, al is dit voor ons doel niet voldoende.

Wij zullen nu achtereenvolgens behandelen:

A. De Minahassa.

B. Middel-Celebes.

C. Zuid-Celebes.

1°. A. Beginnen wij met de opmerking, dat hier het *ouderrecht heerscht met ëleutherogamie*. Dezelfde opmerking, die gemaakt is bij Borneo, is ook hier van toepassing: WILKEN sprak ook hier van endogamie. Van de meeste Minahassa-stammen is het bekend, dat men hier nog den bruidschat (derhalve een vaderrechtelijk spoor) kent. Alleen van de Bantiks is geconstateerd, dat de man bij de vrouw komt inwonen om hare ouders te helpen in hunnen arbeid, om na een paar jaren en beladen met allerlei giften in een eigen huis te trekken. Dit is althans regel, maar ook hier kent men den bruidschat, zoodat het wonen van den man bij de vrouw als een diensthuwelijk opgevat dient te worden.

Van de rest van Noord-Celebes en met name de Gorontalō'sche landen is alleen bekend, dat het *ouderrecht* er bestaat, maar verder al niet.

B. Hier is men in het gebied van de To-Radja's, die men in de landschappen Parigi, Donggala (Banawa), Paloe, Sigi, Saoesoe, Dolo, Toli-Toli, Beromaroe, Mamoedjoe en Todjo aantreft. De bevolking bestaat uit drie complexen, de Oost-To-Radja's, die in Posso en Todjo wonen langs de Possorovier aan het meer van dienzelfden naam en aan de Zuid-kust van de golf van Tomini; verder de West-To-Radja's, die in Sigi, het Paloedal, aan de Zuid-kust van de golf van Tomini en aan de Noordkust van de golf van Tolo wonen en ten slotte de Sadang-To-Radja's, die men kan vinden in het land tusschen de golven van Tolo en Tomini. Het best bekend zijn de Oost-To-Radja's of Bare'e sprekende To-Radja's.

Al is men bij oppervlakkige kennismaking geneigd om hier een moederrechtelijk gebied aan te nemen, toch is dit evenmin als op Borneo het geval. Daar evenals hier worden weliswaar de kinderen tot de moedergroep gerekend, en ziet men dan ook, dat de man bij de vrouw komt inwonen, waar het gezin in de familiewoning een afzonderlijk vertrek krijgt, toch wordt de verwantschap naar vaderszijde erkend. Elk huis telt gewoonlijk twee gezinnen, soms wel tot vier, maar niet meer zooals vroeger zes, acht, ja zelfs tot tien toe. Maar niet overal komt het inwonen van den man bij de vrouw voor. Zoo in de Moslimsche streken als in Parigi, Saoesoe en Todjo trekt de vrouw weer in bij den man. Als een vaderrechtelijk overblijfsel mag genoemd worden het bestaan van den

bruidschat, die de niet-Mohammedaansche To-Radja's als een beboeting voelt, maar door zijn Moslimschen stamgenoot als koopsom voor de vrouw beschouwd wordt. Het huwelijk in als buiten den stam is toegelaten, maar ondanks dat ziet men huwelijken buiten den stam al heel weinig voorkomen. De man zoekt zich een vrouw, zoo niet uit zijn dorp, dan toch uit zijn eigen stam, en het is een belang van zijne familieleden om hem niet buiten zijn dorp te laten trouwen, daar dan allerlei familieleden weer toegevoegd worden aan degenen, die toch reeds van de familiebezittingen voordeel trekken. Komt het huwelijk buiten den stam ook al eens voor, dan is dit het gevolg van verblijf in den vreemde. Zoo treft men dan enkele huwelijken tusschen Bare'e sprekende To-Radja's en Berg To-Radja's aan, al draagt de minder vriendschappelijke verhouding daar dan ook niet toe bij.

C. Ook hier heeft het *ouderrechtelijk huwelijk* den *bruidschat* uit het *vaderrecht* behouden. Zagen wij in het To-Radjagebied, dat de man meestal bij de vrouw introk, in Bone hangt het van het grondbezit af. Kan de man zich door zijne middelen van bestaan of door zijn grondbezit bedruipen, dan komt de vrouw bij hem inwonen; is daarentegen de vrouw het, die grond bezit, dan trekt de man bij haar in, terwijl daarnaast het geval zich kan voordoen, dat de man toch beter in zijn eigen woonplaats dan in die van de vrouw kan bestaan en onder deze omstandigheden trekt de vrouw toch bij den man in ondanks haar grondbezit. (BAKKERS in T. B. G. deel 15 blz. 145). Naast het gewone huwelijk met aanzoek kent men nog het met het adatrechtstrijdige schaak-, en vlucht-huwelijk.

2°. Opmerking verdient de waarschijnlijk totale afwezigheid van het *leviraats-* of *erfhuwelijk*, dat wij elders leerden kennen; evenmin wordt gewag gemaakt van het *sororaat*. Volgens VAN OSSENBRUGGEN wijst de nomenclatuur der To-Radja's van Posso op vroeger bestaand groepenhuwelijk (wij vermelden zulks boven reeds van de Minangkabauers).

3°. A. Te begrijpen is het, dat voor de Christenen de *polygamie* verboden wordt geacht. Voor de heidenen is dit niet het geval, maar wordt het hebben van meer dan een vrouw belemmerd door de finantiëele gevolgen er van, zoodat in Maoembi alleen die gewoonte bestaat (bestond —?) bij de hoofden en de gegoeden. Voor de Mohammedaansche bevolking van de Minahassa staat ook niets aan de polygamie in den weg, al komt die in de werkelijkheid niet veel voor.

B. In het To-Radjagebied schijnt het oude adatrecht de *monogamie* gekend te hebben, maar tegenwoordig moet de *polygamie* meer en meer voortgang maken. Vooral hoofden schijnen zich die weelde te

veroorloven. Dan komt *bigamie* wel het meeste voor, al heeft men wel mannen met zeven vrouwen aangetroffen. *Polyandrie* schijnt vroeger wel eens voorgekomen, maar in het geheel niet in den smaak van het volk gevallen te zijn.

C. Van *veelvrouwendom* vinden wij in dit gebied nergens melding gemaakt, al doet het feit, dat de bewoners den Islām belijden, vermoeden, dat de polygamie althans bij de gegoeden en voornamen zal voorkomen.

4°. A. De heidenen kennen de *huwelijkssluiting* met den bruidschat als survival van een vaderrechtelijk huwelijk, die verschilt naar den stand der huwenden (mēhē roko, matēr, mairang geheeten) en een geschenk is van familie aan familie. Op den bestemden dag wordt de bruidschat in optocht met den bruidegom naar het huis der bruid gebracht en als de bruidschat door de ouders der bruid ontvangen is, kan men zeggen, dat het huwelijk voltrokken is, dat door den orang toea aan den daaropvolgenden maaltijd wordt ingezegend. Onder de To- en- Sini kent men de voorloopige huwelijkssluiting en wel voor twee etmalen, eerst in het huis van de bruid, dan in dat van den bruidegom, en als het beiden bevalt volgt na een bepaalden tijd de definitieve, waarbij op het offerfeest (fosso) als teeken der sluiting een priesteres een armband aan den pols van de vrouw bevestigt, dien zij van den man gekregen heeft. Bij de Moslims kent men natuurlijk de huwelijkssluiting, zooals wij die elders reeds meer beschreven hebben.

Gedurende het huwelijk ontstaat geen *huwelijksgemeenschap*, waarin zich de aangebrachte goederen oplossen, daar bij huwelijksontbinding door echtscheiding de goederen weer teruggenomen worden. De echtgenoot mag het aandeel van zijne vrouw in het huwelijksgoed niet vervreemden zonder hare toestemming en beiden moeten elkander helpen in het zorgdragen voor de wederzijdsche goederen. Winst en verlies wordt bij huwelijksontbinding gelijk gedragen of gedeeld, evenals de schulden.

Tot de *gemeene huwelijksgoederen*, die hier *harta pendapatan* geheeten worden, is te rekenen, alles wat staande 't huwelijk (ook bij tweede en derde huwelijk) wordt verkregen (in Langoan ook wat ter zake van het huwelijk geschonken is) en waartoe men ook moet rekenen de opbrengst van eigen goed met uitzondering van wat aan een der partijen als het aandeel in een erfenis, alsmede hetgeen bij scheiding van familiegoed toevalt. Daarnaast moet men nog daarbuiten laten het zoengeschenk (meestal grond) aan de moeder van een door den man verwekt kind, als hij reeds getrouwd is en daarenboven de gewassen, die overjarig zijn en geplant op den familiegrond, voor zooverre die nog

bestaat. Opmerking verdient daarbij, dat vruchten weer wel gemeengoed zijn. Onder de harta pendapatan moeten nog verder huizen en erven gerekend worden, al is dit weleens anders geleerd. De harta pendapatan mogen niet tot de kalakerangoederen (goederen, die aan een rechtsgemeenschap toebehooren of waarover zulk een rechtsgemeenschap te zeggen heeft) gerekend worden, vandaar, dat schulden staande huwelijk gemaakt geen schulden zijn van het huwelijksgoed, al ziet men in de practijk haast geen verschil. Wat hierboven is meegedeeld, geldt niet overal. Zoo weet men van het district Tonsea mee te deelen, dat het aangebrachte goed daar in het gemeengoed opgaat. Dit huwelijksgoed wordt in drieën verdeeld bij den dood van een der echtgenooten, twee derde aan den man of $\frac{1}{3}$ aan de vrouw (in Langoan in twee gelijke helften). Naar het schijnt bestaat in de andere districten de tendens om hetzelfde te doen, als in Langoan. Zooals wij bij het erfrecht zullen zien, wordt de boedelscheiding dikwijls uitgesteld tot den dood (of hertrouwen) van de(n) langstlevende(n) echtgenoot. Ten slotte zij opgemerkt, dat niet-Minahassers haast nooit aandeel in het communaal goed hebben en meestal, zonder middelen in het huwelijk tredend, de afscheiding tusschen eigen goed en gemeengoed niet kennen.

Echtscheiding gaat naar het adatrecht buitengemeen eenvoudig. Men kent in de Minahassische adat: scheiding voorgoed en tijdelijk. Het laatste komt tot stand door de vrouw, die weggeloopen is om bepaalde redenen, en de vrouw moet dan weer gelost (teboes) worden. Naast de minnelijke scheiding, die hetzij voor getuigen dan wel voor het dorpsbestuur geschiedt, kent men verder de gedwongen scheiding. Bij de eerste scheiding wordt het huwelijksgoed verdeeld, de goederen, die van den man zijn, neemt de man en de vrouw doet insgelijks. Is de scheiding daarentegen gedwongen en is de man de schuldige, dan worden huisraad en huwelijksgoed in tweeën verdeeld en elk krijgt de helft, terwijl de echtgenoot nog als boete waardevolle stukken aan de vrouw moet geven. Is de vrouw de aanleiding, dan krijgt zij slechts een derde van het gemeengoed of, als hare schuld al zeer groot is, dan ontvangt zij niets 1). In Tonsea, Tombasian en Maoembi kent men hierop afwijkingen. De kinderen volgen bij scheiding, wien zij willen volgen, tenzij zij klein zijn en de hulp van de moeder nog noodig hebben. Gedurende dien tijd mag de moeder echter geen onderstand voor de opvoeding dier kinderen van den vader eischen. Is bij de Christenbevolking het hertrouwen van de partijen, eenmaal gescheiden, niet geoorloofd, dit kan van de hei-

1) Volgens anderen krijgt zij steeds niets.

densche bevolking niet gezegd worden. In dat geval wordt er gedaan, alsof het huwelijk nog nooit gesloten was en betaalt de man dus zijn roko weer en hebben dezelfde ceremoniën bij het huwelijk nogmaals plaats. Daar waar men het voorloopig huwelijk kent (To-en-Sini), geschiedt de scheiding door verstooting van de zijde van den man of door verlating door de vrouw, terwijl het definitieve huwelijk eindigt, doordat de armband (zie boven bij huwelijkssluiting) weer teruggevraagd wordt. Of de vrouw het recht heeft een einde te maken door het teruggeven van den armband, is niet bekend. Opgemerkt dient te worden, dat de bruidschat en evenzoo huwelijksgiften aan de bruid gedaan door den bruidegom, nooit teruggegeven worden bij de scheiding. In Amoerang vindt men, wat men wel eens elders 1) ziet, namelijk, dat bij kinderloos huwelijk de langstlevende echtgenoot het genot (vruchtgebruik?) van het gemeengewonnen goed krijgt. De huwelijksontbinding onder de Moslims is zeldzaam.

Van de Bantiks kan nog dit meegedeeld worden : als een der partijen niet vrijwillig wil scheiden, dan ziet men wel, dat de andere partij zijn aandeel bij de verdeeling afstaat aan de eene. De hoko — de giften, die de echtelieden krijgen, als zij het ouderlijk huis verlaten — (zie hierboven onder 1°) keert bij echtscheiding terug naar dengene, die ze medebracht, als het echtpaar tenminste kinderloos is, terwijl de tijdens het huwelijk verkregen goederen gelijkelijk verdeeld worden, behalve als overspel de aanleiding tot scheiding was.

Het is een in Indonesië veel voorkomende gewoonte om den boedel onverdeeld te laten. Dan beheert de weduwe den boedel, en heeft er het vruchtgebruik van ; eerst als de langstlevende echtgenoot gestorven is en de kinderen zijn allen getrouwd, gaat men na aanvraag van de reeds uithuizige kinderen of van andere erfgenamen over tot de verdeeling, al ziet men hier en daar wel, dat de roerende goederen dadelijk verdeeld worden. Mocht de vrouw voor de tweede maal huwen, dan krijgen de kinderen dadelijk alles, als zij meerderjarig zijn en zoolang zij dat niet zijn, beheeren bloedverwanten den inboedel. Ziet men hier den langstlevenden echtgenoot vóór de aangenomen kinderen als erfgenaam optreden, elders is dit het tegendeel en staan zij achter bij de adoptivi. Een groote rol spelen in de Minahassische samenleving de adoptivi 2) en talrijk zijn de gevallen, waarvoor men bij een boedelscheiding komt te staan (zie adatrechtbundel III blz. 15 e. v.).

———

1) Benkoelen.

2) Die een persoonlijk recht op en een ander uit den inboedel hebben, en die niet kunnen erven van de familie van den adoptant noch de adoptant van den geadopteerde.

Speelde het grondenrecht vroeger een rol bij die scheiding, daar gronden, die iemand zelf ontgonnen heeft dan wel ter ontginning gegeven zijn en *pasini* geheeten bij den dood *kalakeran* werden, èn het feit, dat de familie als rechtspersoon begint te verdwijnen èn het feit dat de Minahassa al aardig in cultuur genomen is, heeft den ouden regel den doodsteek gegeven. Daarnaast komt (kwam) het wel voor, dat huizen, woonerven, staatsiekleeren, denzelfden weg opgaan als de pasinigoederen, maar regel is dit niet. Al kent men geen testament, men kan hier iemand toch bevoordeelen door hem te adopteeren, terwijl een mondeling vermaken wel voorkomt (vlg. hetgeen op blz. 47 van de Karō's gezegd is), gelijk van de Mohammedanen van Tondano vermeld wordt. Waar verdeeling van den familiegrond nog niet bestaat (in Langoan kent men bijna geen kalakerangronden meer), krijgt men een toestand, gelijk aan die van de Miangkabauers : erfrecht bestaat er dan niet.

B. Bij de To-Radja's en wel bij de Bare'e To-Radja's wordt de bruidegom op den huwelijksdag naar de woning der bruid door tal van familieleden vergezeld. De bruidegom wordt dan met zijn stoet binnengeleid, terwijl een vrouw of een meisje het zwaard en den betelzak van den man aanneemt en aan een der stijlen van het kamertje, dat voor het jonge paar in gereedheid is gebracht, wordt gehangen. Een maaltijd wordt opgediend. Steekt bij één stam de bruid en bruidegom elkander de rijst in den mond, dit is bij de andere stammen geen gebruik en eet de bruid afzonderlijk aan den haard, na den maaltijd roept een der oudsten de goden aan om alle kwaad van de jonggehuwden te verwijderen. Daarna worden de jongelui vermaand en vervolgens naar een afzonderlijk voor hen gereed gemaakt vertrek gebracht, waar zij samen sirih eten en hiermee is alles voorbij. Is dit de *gewone wijze van huwelijksvoltrekking*, daarnaast kent men het volgende : zijn een meisje en jongeling het eens, dan bezoekt hij haar 's nachts om bij het aanbreken van den dag zich niet te verwijderen, maar door te blijven aan de familie van het meisje hunne intieme verhouding te doen kennen. Hebben de ouders van het meisje niets tegen den jongeling, dan is het huwelijk gesloten en wordt later over den bruidschat onderhandeld. Hier vloeien huwelijksaanzoek en huwelijkssluiting dus ineen. Een zeer omslachtige wijze van huwelijkssluiting is het zgn. mebolai, dat veel op de Makassaarsche wijze gelijkt en waarbij allerlei moeilijkheden aan den stoet, die den bruidegom vergezelt, in den weg gelegd wordt.

Het *huwelijksgoederenrecht* bij de To-Radja's is heel eenvoudig; de man brengt slechts zijn zwaard en zijn betelzak mee ten huwelijk. Van zijn familieëigendom krijgt hij niets, daar dit bijeen blijft en door de vrouwen

die in het familiehuis blijven, beheerd wordt. (zie onder erfrecht).

Aan de andere zijde werpt het gemeenschappelijk bezit voor de kinderen naar beide zijden voordeelen af, daar het echtpaar, als het op de velden van de ouders van den vader gaat werken, een deel der opbrengst krijgt. De kinderen hebben weer op hunne beurt recht op hetgeen hunne ouders bezitten. Dit wordt ingewikkeld, als de man scheidt en een andere vrouw neemt. In Toli-Toli blijven alleen de kleeren en de sieraden van de vrouw haar eigendom en vervallen meestal na overlijden aan hare bloedverwanten. Overigens worden de bezittingen van man en vrouw vereenigd (?), terwijl in de landschappen Paloe, Sigi, Dolo en Beromaroe de bezittingen van man en vrouw weer gescheiden blijven.

Ziet de wederzijdsche familie bij de Bare'es graag, dat de *scheiding* tot stand komt, dan grijpt die spoedig plaats, anders tracht men door allerlei middelen de scheiding tegen te gaan. De scheiding wordt uitgesproken door de oudsten van de dorpen, waartoe man en vrouw behooren, nadat men getracht heeft een verzoening tot stand te brengen. Dan wordt eerst uitgemaakt, wie de schuldige is. Is dit de man, dan verliest hij het recht op teruggave van den bruidschat en moet nog een buffel geven ; bij overspel der vrouw verliest zij het recht op de kinderen, tenzij zij een buffel geeft. De scheiding zelf geschiedt door het doorhakken van een stuk rottan, waarvan elk der partijen een stuk bewaart. Bij andere stammen hakt men een klapper door, terwijl men elk der partijen de helft geeft en een citroen daarbij voegt.

Van boedelscheiding is nimmer sprake. Bij overspel der vrouw dient alles, wat de man heeft ingebracht tot opvoeding der kinderen ; als de kinderen groot zijn, kunnen zij blijven waar zij willen. Behalve deze scheiding kent men nog het wegloopen, terwijl ook de scheiding buiten het echtpaar om voorkomt, als de man bijv. schulden maakt dan wel zich onbehoorlijk gedraagt tegen hare familie. Weigert de vrouw, dan ziet men haar wel uit hare familie treden en gaat dan over in die van den man. In Toli-Toli gaat de scheiding volgens Moslimsch recht, terwijl de kinderen daarbij volgen, wien zij willen; in de landschappen Paloe, Dolo, Sigi en Beromaroe komt echtscheiding veel voor ; de man geeft dan aan een ander uit zijn dorp kennis en belast hem met het aanbieden van bepaalde voorwerpen. Als de vrouw ze aanneemt, is de scheiding een voldongen feit, en ook hier volgen de kinderen, wien zij willen.

Bij de Bare'es kent men eigenlijk geen *erfrecht,* daar het communisme der To-Radja's feitelijk absoluut is ; alles behoort aan de gezamenlijke dorpsgenooten, al ziet men wel, dat ieder gezin enkele buffels heeft, maar dit is geen bezit, dat wij kennen; zij dienen bijv. voor offerdieren

bij een algemeen dorpsfeest. Wel kent men daarnaast een gebruiksrecht. Evenals in de Minahassa ziet men het adoptie-systeem veel optreden, al is dit recht beperkt tot broeders en zusters van vader of moeder en zulke adoptivi worden dan als kinderen behandeld.

Als „erfgerechtigden" zien wij bij het ouderrecht natuurlijk de kinderen (en adoptivi) optreden. De adoptivi erven behalve van hun pleegouders ook van hun eigen ouders en al keert het kind tot zijn eigen vader en moeder terug, dan behoudt het toch zijn erfrecht op zijn pleegouders. Volgt echter het pleegkind bij scheiding zijne moeder voorgoed, dan verliest het zijn erfrecht zoowel op de nalatenschap van zijne pleegouders als op die van zijn vader. In de landschappen Paloe, Dolo, Sigi en Beromaroe ziet men den boedel eerst verdeeld worden, als ook de weduwe dood is en dan krijgen de dochters tweemaal zooveel als de zoons. Volgens anderen krijgt in Paloe de jongste dochter het grootste aandeel. In Toli-Toli worden de bezittingen daarentegen gelijkelijk verdeeld, terwijl in Mamoedjoe ook eerst bij den dood van den langstlevenden echtgenoot verdeeling plaats grijpt, en dan krijgen de zoons tweemaal zooveel als de meisjes, behalve bij de To-Radja-stammen aldaar, die een gelijke verdeeling kennen met een afwijking in het Noorden, waar men meer van Kaelische afkomst is en de meisjes weer tweemaal zooveel krijgen, terwijl bij de To-Baras het eerstgeboren meisje weer alleen twee maal zooveel krijgt als de anderen.

Onder gewone omstandigheden gaat de boedelverdeeling buiten bemoeienis van hoofden of godsdienstvoorgangers, dit heeft eerst plaats bij oneenigheden, die tusschen de erfgenamen mochten ontstaan. Men ziet dan bij de To-Radja's de beslissing ingeroepen worden van de hoofden; bij de Mohammedaansche elementen in Mamoedjoe gaat men in zulk een geval recht zoeken bij den kali. Is die niet aanwezig, dan wel te ver weg dan bij den hoogsten gezaghebber ter plaatse, met hooger beroep op den kali van Mamoedjoe.

C. Bij het huwelijk van voornamen krijgt men heel wat ceremoniën te zien; zooals wij boven reeds vermeldden, is het vaderrechtelijk spoor hier de bruidschat (Mak: soenrang, Boeg: sompa) en het hangt van den stand van partijen af, hoe groot deze is. Het huwelijk is niet wettig, zoolang de bruidschat niet voldaan is en de kinderen, uit zoo'n huwelijk gesproten, behooren alleen aan de moeder. Het zenden van de huwelijksgift gaat met groote feesten gepaard en wordt gewoonlijk gevolgd (soms wel vooraf gegaan) door de Mohammedaansche inwijding van het huwelijk door den godsdienstvoorganger ten huize van de bruid op de reeds bekende wijze. Al is de vrouw dan reeds feitelijk de echtgenoote geworden,

er gaan toch nog allerlei feesten vooraf, voordat men het paar aan zich zelf overlaat. Zoo moet vermeld worden de optocht van den bruidegom naar het huis van de bruid, die bij voornamen met allerlei schijngevechten plaats grijpt. Ten slotte wordt dan, als het huis bereikt is, de bruidegom naar het staatsie-bed van de bruid geleid en terwijl zij naast elkaar gezeten zijn, ziet men dan het hoofd der bisoe's (dit is een heidensch element, dat te midden van de Moslimsche wereld optreedt). Men heeft namelijk de oude heidensche priesters of bisoe's behouden, die vooral bij het huwelijk een rol spelen, b.v. het baadje der bruid van achter vastmaken aan de staatsiemuts van den bruidegom. Men werpt eveneens een soort van sarong over beide echtgenooten heen, symbolische handelingen, die aanduiden, dat er een band tusschen beiden gelegd is. Van Balang Nipa meldt men iets dergelijks, maar daarbij komt nog, dat het echtpaar na het samenbinden, nog samen-eten moet, terwijl daarna het besprenkelen met water over alle aanwezigen en als slotstuk een offerceremonie aan de zee plaats grijpt. Men kent er ook nog het zgn. kawin soro, waarbij het huwelijk dadelijk plaats grijpt en de feestelijkheden eerst later geschieden.

Het *huwelijksgoederenrecht* kent de gemeenschap van goederen staande huwelijk niet. Wat elk meebrengt (de *barang-barang sisila* (M) of zooals men in Balang Nipa zegt de *harta sesorang*) blijft onder eigen beheer, zoodat de man zich te onthouden heeft van de goederen zijner vrouw en ook omgekeerd. Het gevolg is, dat de man aansprakelijk is voor zijne schulden, tenzij zij zijn aangegaan met medeweten der vrouw. Naast deze goederen kent men de *barang-barang tjakkara*, de gemeenschappelijk verworven goederen. Deze behooren beiden echtgenooten gelijkelijk toe. In tegenstelling met de sisilagoederen, die aan de kinderen vervallen, krijgt de langstlevende echtgenoot de helft der tjakkaragoederen en de andere helft krijgen de kinderen. Zij vervallen bij ontstentenis van dezen aan de familie van den overledene.

Echtscheiding heeft veelvuldig plaats, vooral van de zijde der vrouw. Zij geschiedt door den kali (Moh. rechter) onder betaling van een bedrag van *f* 3.—. Als de man, die op dezelfde wijze de ontbinding van het huwelijk kan erlangen, zulks doet zonder reden, verbeurt hij het recht van terugvragen van de huwelijksgift.

In de Boegineesche landen gaat (of ging?) men naar den vorst (nu de hadat?) met getuigen, die van de aldus ontvangen kennisgeving den priester bericht. Nog eenvoudiger meldt men uit het Wadjō'sche, waar de moeder of een der familieleden van de vrouw, die scheiden wilde aan den man ging mededeelen, dat de huwelijksband als verbroken moest beschouwd worden.

In nauw verband met de echtscheiding staat een ander instituut en wel de *kinderverdeeling*, de zoowel bij de Mangkassaren als de Boegineezen bestaande gewoonte om de kinderen te verdeelen, (vgl. de adat perantauan in het Siaksche, boven blz. 72) en wel zoo, dat de moeder het oudste, het derde kind enz. krijgt, en de vader het tweede, vierde kind enz. Is het getal oneven, dan hebben beide ouders recht op dit overgeblevene, maar kan de moeder door betaling rechten doen gelden.

Het *erfrecht* is in overeenstemming met deze kinderverdeeling : de kinderen, die aan de moeder toebehooren, erven van haar, terwijl de andere van den vader erven. In het geval er een kind is, waarop beiden recht hebben, erft het van beiden, maar zóó dat het niet boven de anderen bevoordeeld wordt. Zijn er geen kinderen, dan is het duidelijk, dat de bloedverwanten van weerszijden de plaats van de kinderen innemen. Ook hier ziet men wel het verschijnsel, dat de boedel niet dadelijk verdeeld wordt, vooral bij adellijken kent men erfgrond en dan soms vele generaties door. Gronden, die aan den vader (moeder) toebehooren vallen aan de kinderen, die den vader (moeder) toebehooren, ten deel ; gronden gedurende het huwelijk verkregen, worden bij overlijden van beide ouders onder alle kinderen verdeeld. In Bone vervielen de staande huwelijk verkregen gronden aan den vorst (thans hadat ?) als er geen erfgenamen waren in het land, terwijl als er wel erfgenamen waren, deze aan den hadat van de erfenis kennis moesten geven, dan wel aan het hoofd van den kampoeng, Zij verbinden zich dan de bestaande gebruiken en gewoonten ten aanzien van het grondenrecht te volgen. Erfrechtkwesties worden in het Makkassersche door den Sarat en dus volgens Moslimsch recht, in de vorstengebieden door den Hadat afgewikkeld.

5°. A. Van de Minahassa is het bekend, dat men er zeven *stammen* aantreft, waarvan een stam, die der Bantiks, lager staat en door de zes andere als van een ander ras beschouwd wordt. Behalve bij dezen stam treft men overal de gezinswoning aan. Het *stam- en familieverband* is nog niet vergeten ; het stamverband uit zich door het overleg plegen van hoofden en oudsten, de districtshoofden zijn opvolgers der vroegere stamhoofden, de onderscheidene stammen hebben hun eigen dialect, en er bestaat een merkwaardige afscheiding tusschen de stammen, wat het familierecht betreft, voortspruitende uit het feit dat daar behalve in Langoan bijna alle grond nog kalakeran is (zie hierboven).

Hoewel niet te miskennen valt, dat de districten door territorialiseering van de stammen ontstaan zijn, is het aantal districten niet meer gelijk aan het aantal der vroegere stammen.

De familie kent ook bij de uitbreiding *takken* (verg. Ambon), zonder dat men echter daaraan een zelfstandige positie kan toekennen. Het algemeene beeld van de Minahassa is na de gedane mededeelingen als volgt : territoriale rechtsgemeenschappen met genealogische rechtsgemeenschappen (bloedgemeenschap) en met individuen onder zich. Het district en het dorp is rechtssubject met eigen gezag en vermogen, het gezag is bij het territoriaal bestuur ; het district heeft beschikkingsrecht over den grond, terwijl onder het dorp de familie als eigen rechtsgroep staat.

B. Van het To-Radja-gebied kunnen wij zeggen, dat men hier allerwege den *stam* aantreft, zonder dat hij in het Oosten (behalve bij de To-Onda'e) rechtsgemeenschap is en hier is het familiedorp rechtsgemeenschap, al kent men daaraan geen grondrechten toe. In het Westen daarentegen ziet men den stam wel degelijk als rechtsgemeenschap optreden, terwijl men dan hier en daar dorpen als zoodanig daaronder heeft.

De verandering van den politieken toestand, die zich in den loop der laatste jaren heeft afgeteekend, heeft ook hier zijn stempel op de bestaande indeeling gedrukt, tal van stamgemeenschappen zijn o.a. in het Possō'sche in het leven geroepen als zelfbesturende rijkjes ; andere rijkjes zijn weer opgeruimd.

C. Scheen aanvankelijk de territoriale gaoekang, (ornamentschap, karaengschap) de eenige rechtsgemeenschap te zijn (1) en welke gebieden door ons als districten of regentschappen werden beschouwd en somtijds behandeld als rechtsgemeenschap, daarbij is nu later gekomen dat ook dorpen, voorheen slechts oorden van samenwoning, tot den rang van inlandsche gemeenten zijn opgeklommen. Opmerking verdienen die ornamentschappen, een groepeering van personen om een gemeenschappelijk bezeten voorwerp, dat nu eens uit een zwaard, dan weer uit een vreemdsoortig beschilderde vlag, of wel uit andere wonderdadige voorwerpen bestaat, waarbij dan nog komt, dat het hoofd van het ornamentschap het voorwerp soms nog nooit ontbloot gezien heeft, verborgen als het was in een doek (of het dieren-offer dat de karaeng jaarlijks moest brengen, nog bestaat, is niet bekend). Vele van die ornamentschappen bleven niet buiten vreemden invloed door het aangaan van bondgenootschappen met soortgelijke gebieden, terwijl men dan weer het samengaan van zulke bonden vaststellen kon.

1) De inlander voelt als rechtspersoon niet het ornamentschap, maar het ornament zelf, dat bezitter is van bevoegdheden, grondrechten enz. heeft.

Daarnaast stonden nu de ornamenten van opperrijken als Bone en Goa, die door het' geheele opperrijk vereerd en bovennatuurlijke afkomst hadden.

g. DE TERNATE-ARCHIPEL EN DE TENIMBER-EILANDEN.

Tot den Ternate-Archipel wordt gerekend die rij van eilanden, die in een Noord-Zuidelijke richting ten Oosten van Celebes zich uitstrekken en waarvan Halmahēra (of Djilolo) het voornaamste eiland is, terwijl daartoe nog Morotai (Moro), Ternate, Tidore, de Batjangroep en Obi, wellicht ook de Soela-eilanden, Waigeoe en Misool moeten gerekend worden.

1°. Het huwelijk is *ouderrechtelijk* (1) met den *bruidsschat* als *vaderrechtelijk overblijfsel*, terwijl daarop een tegengeschenk van de familie der vrouw volgt. Wel vindt men voor Moro vermeld, dat als de bruidsschat betaald is, vrouw en kinderen eigendom van den man worden en zou dit op onverzwakt vaderrecht wijzen, maar dit schijnt niet erg geloofwaardig te zijn, daar bij afsterven van den man, de kinderen het eigendom van de moeder worden, instede van de mans-familie toe te vallen. Bovendien vermeldt men nog het zelfstandig blijven wonen van de weduwe met haar kinderen (in het gezinshuis), wat ook al niet erg vaderrechtelijk lijkt. Een belangrijk onderwerp heeft steeds de bruidsschat gevormd. Zoo lezen wij een reeds bekend verschijnsel, namelijk opvoering van den bruidsschat. Van de Tabaroes en Waioli's in N.W. Halmahēra wordt althans verhaald, dat hij daar zeer hoog is met het onaangename gevolg, dat het tegengeschenk, dat in een anderen vorm dan de bruidsschat betaald wordt, ook hoog is (men spreekt van ma sima). Zoo lezen wij van Moro, dat de bruidsschat daar in twee termijnen betaald kan worden, maar dat de man, als hij den eersten pas betaald heeft, de vrouw en kinderen nog niet wegvoeren kan. Mocht hij sterven dan zouden de kinderen en de vrouw aan hare familie vervallen. Het opmerkelijke is, dat, als een ander hem geld voorgeschoten heeft om den bruidsschat te voldoen, de leener ook recht op een kind kan uitoefenen. De afbetaling van den bruidsschat gaat met optochten gepaard. De Christenbevolking van Halmahēra heeft de bruidsschat-aangelegenheden en de daarbij komende geschenken, die aldus den bruidsschat feitelijk nog hooger opvoerden, aanvankelijk op *f* 20, later op *f* 60 doen vaststellen op

1) Hueting (in bijdragen deel 63 blz. 50 en 55, en in M. N. Z. G. deel 57 blz. 197) vat het huwelijk hier als vaderrechtelijk op, doch het in den tekst medegedeelde schijnt veeleer te wijzen op ouderrecht.

een adatrechtsvergadering van 1911, en wel voor een ruimer gebied dan hetgeen in de vergadering van 1906 vastgesteld werd en dat alleen N. W. Halmahera omvatte. Een ernstig onderzoek zal moeten uitmaken in hoeverre het vaderrecht nog grooten invloed uitoefent op het bestaande ouderrecht met name bijv. of er sprake is van vaderrechtelijke invloeden bij huwelijksontbinding ten aanzien van de kinderen (zie hieronder), dan wel of vrouwen voor goed uit hunne familie weggaan, nadat de bruidsschat en het tegengeschenk betaald zijn. In werkelijkheid ziet men een tegenovergestelde werking in den vorm van het wegloopen van de vrouw naar hare familie en in het feit, dat staande huwelijk door haar gebruiksrechten op haar familiegoed worden uitgeoefend. Toch is dit best met elkander te verzoenen. Zagen wij bijv. niet in Zuid-Tapian na Oeli en op enkele andere plaatsen elders,1) dat de familie der vrouw, niettegenstaande het vaderrecht nog sterk stond, door het gedeeltelijk niet betalen van den bruidsschat dan wel teruggeven daarvan en nog invloed bleef uitoefenen na het huwelijk van de vrouw, zoo ook hier door het terug geven van de ma sima (of hoe die elders moge heeten) juist weer het volle recht uit handen geeft. Het huwelijk is zoowel *in den stam als buiten den stam* toegestaan, alleen heeft de adatrechtsregeling van 1906 het huwelijk tusschen Christenen en andere niet-Christelijke elementen verboden, maar de practijk licht hier de hand mee.

Van de Tenimber-eilanden, die in het Zuid-Oosten van onzen Archipel gevonden worden, is bekend, dat daar *ouderrecht* bestaat, maar in hoeverre, en of daarbij exogamie dan wel eleutherogamie bij plaats heeft, is niet bekend. Volgens Riedel zou men daar het vaderrecht kennen.

2°. Van *leviraat*, noch van *sororaat* wordt eenige melding gemaakt.

3°. *Polygamie* is voor de Christenen verboden en komt overigens weinig voor.

4°. In de allereerste plaats hebben wij een heidensche *huwelijkssluiting*, die plaats grijpt door de betaling van den bruidsschat en met optochten (overal ?) vergezeld gaat. Daarnaast kent men voor de Christengemeente een huwelijksaangifte bij het dorpshoofd en een *huwelijkssluiting* voor den zendeling, terwijl dan gemeenlijk de bruidschatbetaling voorafgegaan is. De zending wil den bruidschat handhaven, mits ontdaan van onchristelijke ideeën als bijv. de gedachte, dat hij is de afkoopsom voor het recht op de vrouw en hare kinderen. Naast de *Moslimsche huwelijkssluiting* zal men bij de Mohammedaansche bevolking daar den optocht voor den bruidsschat wel behouden hebben.

---

1) Boven blz. 43 en 50.

Van het *huwelijksgoederenrecht* zijn de berichten al heel schaarsch. Men kent ook hier geen gemeenschap van goederen; de vrouw bijv. blijft haar gebruiksrecht op het familiegoed (dat behalve in tuinen ook nog in vaatwerk en feestkleeren kan bestaan) behouden. Zij voegt daaraan toe alle door haar verworven goederen (vgl. bijv. het zoenoffer, dat de man moet betalen als zijn vrouw van hem is weggeloopen en hieronder behandeld). Het gemeene huwelijksgoed wordt voor twee derden aan den man en voor een derde aan de vrouw toegewezen, of, zooals anderen willen, in gelijke deelen. Hier is dus een onderzoek gewenscht.

De heidenen kunnen hunne vrouw wegjagen, waardoor het huwelijk *ontbonden* is. Maar in dat geval kan de man, als hij de aanleiding was, zijn bruidsschat niet terugeischen, en als hij nog niet alles betaald had, blijft hij voor de volledige voldoening aansprakelijk. Daarnaast heeft men het wegloopen van de vrouw, waardoor bij volharding van haar zijde om niet meer terug te komen, het huwelijk ontbonden is. Was de aanleiding bij de vrouw zelf, dan keert de bruidsschat tot den man terug en de vrouw moet dan bovendien nog een vergoeding betalen als boete. Verder kent men dan nog het uiteengaan bij minnelijke schikking. Van Moro vertelt men nog een eigenaardige wijze van scheiding. Als de vrouw namelijk genoeg heeft van haren man, maakt zij van bamboe een soort van tang, die zij haren man aanbiedt, en dan trekken beide echtelieden elk aan een einde, zoodat de tang in tweeën scheurt. Hiermee is het huwelijk ontbonden. De adat-regeling van 1906 kent voor de Christenen een afzonderlijke ontbinding. 1)

Van het *erfrecht* der Christenen wordt melding gemaakt in de adatrechtsregeling van 1906. Zoo kan de man alles van de vrouw erven, wat zij tijdens het huwelijk ontvangen heeft, alleen de familiegoederen gaan terug naar de vrouws-familie. De weduwe erft daarentegen, als er geen kinderen zijn, de goederen tijdens het huwelijk verkregen. Gaat de weduwe weer een huwelijk aan, dan wordt alles gelijkelijk verdeeld tusschen haar en de broeders van den overledene. De familiegoederen keeren echter naar de familie van weerszijden terug. Zijn er minderjarige kinderen, dan krijgt de weduwe alles (in vruchtgebruik?). Zij moet de opvoeding van de kinderen daar uit betalen; de bloedverwanten van den man, met name zijne broeders, zien toe, dat de erfgoederen niet verloren gaan, terwijl als de kinderen meerderjarig zijn de moeder en de kinderen deelen in verhou-

1) Vgl. de ontbinding bij rechterlijk vonnis in de adat-regelen van 1911 vermeld, (in M. N. Z. G. deel 56 blz. 8).

ding van een tot twee. Na den dood van de weduwe vervalt alles aan hare kinderen. Van de kinderen erven alleen de zoons, terwijl de dochters dan alleen van hunnen vader kunnen erven, als zij voor zijn begrafenis zorgen en hem verpleegd hebben. Zij krijgen dan de helft van een deel van den zoon. Wel hebben de dochters vruchtgebruik van de familiegoederen, totdat zij getrouwd zijn, de bruidschat is voldaan en het tegengeschenk is gegeven. Als er alleen dochters zijn dan zijn deze erfgenamen, maar als zij volledig gehuwd zijn (dus bruidsschat betaald en tegengeschenk gegeven) dan kunnen zij geen rechten doen gelden en gaat alles naar de familie van den vader terug. Als beide ouders dood zijn, krijgt de oudste mondige zoon het beheer, totdat de andere kinderen volwassen zijn, of wel als allen nog onmondig zijn, dan beheeren de bloedverwanten van vaderszijde. Bij mondig worden, kan het erfgoed verdeeld worden. Stiefkinderen erven samen met eigen kinderen ten opzichte van de pentjariangoederen, evenals de buiten echt geboren kinderen die van de moeder, als deze trouwt en bovendien die van hun stiefvader.

In hoeverre het *erfrecht der heidenen* geregeld is, blijkt nergens.

5°. Overal vermeldt men het bestaan van *stammen*, die meestal nog wonen, zooals bijv. in de Gajo Loeös gevonden wordt, d. i. in hun eigen gebied. Van Tobelo wordt vermeld, dat men er vier geslachten (= stammen ?) of stamdorpen vond elk onder een eigen stamhoofd, terwijl daarboven een Sangadji stond. Later hebben deze stammen zich over het geheele district verspreid en is van stamdorpen niets meer te ontdekken. Op Moro vindt men daarentegen nog groote afscheiding der stammen en kan men van een vriendschappelijk verkeer niet spreken. Elders schijnt men het stamgenootendorp als zelfstandig onderdeel van den stam nog te kennen, en zoo'n dorp bestaat dan weer uit een complex van verwante families. De stam is in tegenstelling met de familie, het dorp, het zelfbesturend rijk en de Christengemeenten geen rechtsgemeenschap meer. Daarnaast vindt men in het Tobeloland weer territoriale dorpen, terwijl elders een vervorming in die richting gaande is gelijk in Galela, Loda en Kau. In het Tidoreesch gedeelte van Halmahera heeft men sinds lang dorpen, die territoriaal zijn.

§ 3. OUDERRECHTELIJKE VERSCHIJNSELEN IN MOEDER- OF VADERRECHTELIJKE STREKEN.

In de vorige hoofdstukken mochten wij er reeds herhaaldelijk op wijzen, hoe het ouderrecht zoowel in moederrechtelijke streken als in landen, waar het vaderrecht nog overeind staat, telkens om den hoek komt

kijken (natuurlijk niet als overblijfsel van vroeger, maar juist als voorlooper van een nieuw tijdperk). Wij zagen dan in de beide soort van streken de scheuring in het erfrecht plaats grijpen en zich in ouderrrechtelijke richting bewegen. Waren bijv. aanvankelijk alleen de zusterskinderen van een man geroepen tot de nalatenschap dan zag men hier een gelijkstelling van zijn eigen kinderen met hen 1), elders ging het proces nog verder en zijn de zusterskinderen of geheel verdrongen 2), dan wel eerst dan erfgerechtigd, als de eigen kinderen ontbreken 3). En zoo zagen wij anderzijds, hoe in vaderrechtelijke streken 4) naast de zoons, die feitelijk alleen geroepen waren, de dochters bij ontstentenis der zoons tot erfgerechtigden verklaard, terwijl zij elders naast de zoons of voor een minder gedeelte dan wel voor een gelijk gedeelte geroepen werden tot de boedelscheiding 5).

§ 4. SAMENVATTING.

Het ouderrecht gaat soms gepaard met eleutherogamie gelijk op Celebes, Borneo of elders; als het stamverband geheel is verdwenen, is er uiteraard geen sprake van een huwelijk in of buiten den stam, zoo op Sumatra's Oostkust, in Palembang en feitelijk in Atjèh. Het territoor van het ouderrecht mag heel groot genoemd worden en schijnt voorloopig de eindontwikkeling van moeder- en vaderrecht te zijn.

Opmerkelijk is het, dat alleen op Celebes geen melding van leviraat gemaakt wordt, terwijl men van het grootste gedeelte van Borneo ook nog voor de onzekerheid staat, of het wel gevonden wordt. Behalve uit enkele ouderrechtelijke streken als Atjèh, Zuid-Sumatra bijv. is niets bekend van sororaat.

De polygamie levert geen stof tot bespreking op.

De positie der vrouw is in ouderrechtelijke streken uit den aard der zaak veel beter dan die van hare zusters in vaderrechtelijke gebieden en de gelijkheid, die het huwelijk meestal brengt, oefent ook invloed uit op het recht echtscheiding te verkrijgen, vooral in heidensche streken en in die landen, waar de hoekom nog weinig invloed op het adatrecht heeft gehad.

Het huwelijksgoederenrecht liet ons meestal het gewone proces van

---

(1) Boven blz. 27. (2) Boven blz. 29. (3) Boven blz. 29.
(4) Boven blz. 47. (5) Zie blz. 47.

het ouderrecht zien, al is er een enkele uitzondering te vermelden 1).

Het erfrecht vertoonde dikwijls nog survivals van vaderrecht, zooals bijv. op Halmahēra, dan wel invloed van het moederrechtelijk overblijfsel, gelijk wij op Atjèh zagen 2) en op Borneo hier en daar ook te constateeren valt. Vooral het anak-pangkalan-instituut heeft veel invloed op het erfrecht in het Landaksche uitgeoefend. Bij de Bare'es heeft men een soortgelijken toestand, als wij in de Minangkabausche landen konden constateeren. Door het communisme is feitelijk voor erfrecht geen plaats. Het erfrecht der Boegineezen en Mangkassaren kenmerkt zich door de wijze, waarop de kinderen door de verdeeling, die door de ouders plaats grijpt, tot erven gerechtigd zijn.

Naast landen, die haast niets anders dan territoriale eenheden kennen, als Atjèh en Sumatra's Oostkust, is Borneo een voorbeeld van een gebied, dat nog in het teeken der genealogische eenheden staat, evenals middel-Celebes. Elders ziet men aan de bloedsgemeenschappen nog een groote plaats ingeruimd, zooals in den Ternate-Archipel.

---

1) Zie blz. 69.
2) Zie blz. 70.

HOOFDSTUK V.

SLOTSOM.

Alvorens na te gaan, tot welke uitkomsten ons onderzoek geleid heeft, zij allereerst opgemerkt, dat het in twee opzichten belemmering ondervonden heeft. In de eerste plaats hebben wij streken ontmoet, waarvan het adatrecht nog niet onderzocht is geworden en dan denken wij met name aan het Alasland en aan verscheidene gedeelten van Celebes. In de tweede plaats blijkt nog telkens, dat voor allerlei gebieden, hoewel op andere punten uiterst nauwkeurig onderzocht, ten opzichte van het onderwerp, waarmee wij ons bezig gehouden hebben, alleen vage of onbeteekenende aanduidingen zijn gegeven, gelijk wij van de Oostkust van Sumatra en de eilanden Bangka en Biliton bijv. zagen.

Ten slotte blijven slechts enkele gebieden over, waarvan ons in alle opzichten nauwkeurige berichten geworden zijn ; allereerst zijn de streken, die door prof. SNOUCK HURGRONJE zijn onderzocht, Groot-Atjèh en het Gajōland, van alle zijden bekeken ; ook van vele deelen der Bataklanden zijn ons goede gegevens tegemoet gekomen ; zoo ook van de To-Radja's van middel-Celebes, dank zij het werk van ADRIANI en KRUYT ; en zoo zal ons, hoop ik, een groot werk van Nias van de hand van den controleur SCHRÖDER spoedig bereiken. Wel hebben ook de Minangkabausche landen steeds de aandacht getrokken, maar opmerkelijk is het, dat van dit gebied naast zooveel goeds veel onrijps in het licht is verschenen.

Hebben ons nu de voorgaande bladzijden geleerd, dat ten aanzien van de trits moederrecht-vaderrecht-ouderrecht een regelmatige opeenvolging kan geconstateerd worden ? Is bijv. het *moeten* volgen van vaderrecht, een lievelingsdenkbeeld van onzen WILKEN, bewaarheid ? Wij zagen integendeel herhaaldelijk verwording van moederrecht in ouderrecht en ook het vaderrecht had steeds de neiging in ouderrecht over te gaan. Wel zagen wij moederrecht en vaderrecht naast elkaar optreden, zooals in Zuid-Sumatra, maar daaruit voor het tegenwoordige te willen opmaken, dat het opeenvolgende termen zijn van een reeks, gaat

niet aan, integendeel degene, die een liefhebber van systematiseeren is, zou veeleer tot de conclusie komen, dat zoowel het moederrecht als het vaderrecht eene neiging vertoont om in ouderrecht over te gaan, en dan zagen wij steeds de breuk ontstaan in het erfrecht: bij het moederrecht de neiging bij den man om eigen kinderen aanvankelijk gelijk met de zusterskinderen te stellen om in een latere periode de zusterskinderen op den achtergrond te schuiven door hen eerst dan erfgerechtigd te maken, als de eigen kinderen ontbreken 1) om daarna de eerste geheel weg te dringen en als alleengerechtigden de eigen kinderen aan te merken. Echter blijft het voorkomen van een ouderrecht met zoowel moeder- als vaderrechtelijke survivals (als in Atjèh, bij de To-Radja's enz.) dan toch onverklaard. Is nu daarnaast misschien een opmerkelijk samengaan van moeder-, vader- of ouderrecht met exogamie, endogamie of eleutherogamie vast te stellen? Alleen kan gezegd worden, dat men in Indonesië te vergeefs naar endogamie — in den zin het *gebod* om in den stam te huwen — zal zoeken, zelfs voor Zuid-Nias); wij zien zoowel moederrecht als vaderrecht dikwijls met exogamie gepaard gaan, daarnaast ontmoeten wij hier de neiging van de moederrechtelijke soekoe, daar die van de vaderrechtelijke marga, om eleutherogaam te worden, terwijl voor tal van gebieden van deze termen geen sprake meer behoeft te zijn, omdat het stam- (of stamdeel-) wezen òf verflauwd is, zoodat het geen invloed op het huwelijksrecht meer uitoefent, gelijk in sommige deelen van Zuid-Sumatra, dan wel geheel verdwenen is, gelijk op Java en Madoera en in Zuid-Celebes.

Hoe is het nu met het verband tusschen moeder-, vader- of ouderrecht gesteld en de groepen, waarin de bevolking geordend is? Wij maakten in ons eerste hoofdstuk een onderscheiding in genealogische en territoriale eenheden, en zagen telkens een neiging van de eerste om weg te vallen en het terrein te ruimen voor de laatste. Wie zoo denkt, schijnt gelijk te hebben, al zij men voorzichtig, want ook hier geldt voorshands geen algemeen beeld. Zoo kan niet volgehouden worden, dat het alleen bestaan van territoriale eenheden, die rechtsgemeenschappen zijn, getuigt van een hoogstaand volk, daar de Atjèher voorloopig nog niet met den Javaan vergeleken kan worden. En omgekeerd is de Minangkabauer wiens genealogische eenheden toch nog zooveel kracht hebben, dichter te stellen bij den Javaan. Of nu hieruit in de toekomst nog een systeem zal te maken zijn, is nog in het geheel niet te zeggen en heeft voor ons thans geen belang.

---

1) Zie blz. 29.

Daarnaast zien wij nu al heel weinig sporen van groepenhuwelijk zelf, KOHLER wijst ons op de nomenclatuur van de Minangkabauers, VAN OSSENBRUGGEN op die der To-Radja's, maar dat is dan ook alles. Maar voor hen, die leviraats-huwelijk en het sororaat als belangrijke survivals daarvan beschouwen, is hierin een aanwijzing gelegen, dat de volkeren van den Indischen Archipel eens het groepenhuwelijk gekend moeten hebben. (Zie overigens boven blz. 44 onder de Bataklanden en Timor 2°).

Opmerkelijk is ten slotte de schijnbaar totale afwezigheid van het leviraat op Celebes, terwijl het sororaat in het Westen in Atjèh en op Borneo hier en daar geconstateerd is geworden. Polyandrie schijnt in den Indonesischen Archipel niet voor te komen (men vergelijke de opmerking van ADRIANI bij de To-Radja's onder middel-Celebes 2° bl. 96.

Ook is niet gebleken, dat de vorm van huwelijksvoltrekking met het heerschend huwelijksrecht samenhangt. Men ziet althans overal het sameneten, dan wel een optocht van den bruidegom, hier om de huwelijksgift over te brengen, elders alleen als plechtstatig bezoek aan het huis der bruid om de huwelijkssluiting volgens adatrecht te doen plaats hebben, terwijl daar, waar de bevolking den Islām belijdt de Moslimsche huwelijkssluiting daarin geschoven is. Ten slotte kennen slechts weinige volken de huwelijksvoltrekking zonder ceremoniën; zulks wordt slechts van Biliton, van den Riouw-Archipel en van Enggano gemeld. De bruidschat zelf schijnt vaderrechtelijk te zijn. Van het huwelijksgoederenrecht merkten wij op, dat dit bij het vaderrecht althans van geen beteekenis is. Alleen waar dit gaat verzwakken, ziet men de vrouw toch na den dood van haren man als vruchtgebruikster optreden, tenzij er geen kinderen zijn. Bij de huwelijksontbinding konden wij vaststellen, dat hier en daar het Moslimsch recht er in geslaagd was om veel terrein te winnen, hetgeen van het erfrecht niet zoo gezegd kan worden. De meening als zou de hoekom de eerste plaats vervullen, terwijl het adatrecht daarnaast geduld wordt, is reeds lang begraven en de Atjèhsche zegswijze, dat adat en hoekom één zijn „gelijk het Wezen van God en zijne Eigenschappen" doet zich in de practijk voor als een *Overheersching van het inheemsche recht* met hier en daar een inbreuk daarop door de hoekom.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

1. De meening als zou ons Burgerlijk Wetboek het wilsdogma huldigen, kan niet gehandhaafd worden.

2. Het beslag van art. 1188 B.W. kan reeds voor den vervaldag worden gelegd.

3. Als de geleverde, niet betaalde zaken uit het verhuurde goed zijn vervoerd, dan heeft, als verhuurder en verkooper beiden beslag leggen, dat van eerstgenoemde den voorrang.

4. Een akte van huwelijksvoorwaarden, die enkel een gift tusschen aanstaande echtgenooten ter zake van hun huwelijk bevat, is geldig.

5. Het leviraatshuwelijk als een verschijnsel samengaande met het vaderrecht op te vatten, is onjuist.

6. Art. 251 Wetboek van Koophandel geldt bij verzwijging enz. bij het aangaan der verzekering, niet bij verandering van het eenmaal geconstateerde risico.

7. Art. 699. 20e Wetboek van Koophandel is een slechts historisch te verklaren anomalie.

8. Niettegenstaande de woorden van art. 225 F. mag de rechter de definitieve sursance niet verleenen als de voorwaarde van art. 213 F. niet is vervuld.

9. Het voorschrift vervat in artt. 109, 115 en andere artt. van de Faillissementswet: dat berichten aan schuldeischers per post zonder aanteekening of telegrafisch geschieden, is in strijd met het systeem onzer wetgeving.

10. Eene vereeniging is onbevoegd bij de statuten de inmenging uit te sluiten van den rechter, elke actie te verbieden of aan bestuur of algemeene vergadering de beslissing van alle geschillen tusschen lid en vereeniging op te dragen. De rechter moet een op dergelijke bepalingen gegronde exceptie van onbevoegdheid verwerpen.

11. De lex Aquilia kende geen actie toe bij schade door nalaten veroorzaakt.

12. Terecht stelt Pierson op den voorgrond, dat de economische wetten altijd een voorwaardelijk karakter dragen, dat geen enkele wet onbepaald geldig is.

13. Uit geen bepaling van onze wet blijkt positief, dat men te onzent het opportuniteitsbeginsel huldigt.

14. Het misdrijf van art. 326 S. kan gepleegd worden door het gebruiken van zijn eigen naam.

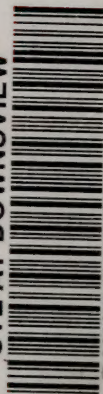
15. Het misdrijf van meineed is voltooid na het afleggen van de getuigenis volgens art. 161 j° 169 Sv., ook al komt getuige later op de terechtzitting op zijne verklaring terug.

16. In art. 188 al. 2 van de Gemeentewet staat niet te lezen, dat de burgemeester uit eigen hoofde bevoegd is vertooningen te verbieden.

17. Art. 150 van de Gemeentewet is in strijd met de Grondwet.

18. De toestand, waarin het militair strafrecht in Nederlandsch-Indië verkeert, is in strijd met art. 76 van het Regeerings-Reglement.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 06 08 14 020 5